

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE NİNİVE V SERAMİĞİ

İzzettin ELALMIŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet UHRİ
2. Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ali OZAN

İZMİR-2018

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Ninive V Seramiği” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yaralandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.. ./2018

İzzettin ELALMIŞ

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Ninive V Seramiği
İzzettin ELALMIŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı
Arkeoloji Programı

“Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Ninive V Seramiği” başlıklı tezimde, Erken Tunç Çağı’nın en karakteristik seramik geleneklerinden biri olan Ninive V seramiğinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki varlığı araştırılmıştır.

Özellikle son 20 yılda Ilısu Barajı ve HES projesi kapsamında Güneydoğu Anadolu’nun Dicle Havzasında birçok kurtarma kazısı gerçekleştirilmiş ve bu çalışmalar sayesinde Ninive V seramiğinin tespit edildiği yerleşimlerin sayısı artmıştır. Bu yeni veriler ışığında Ninive V seramiğinin Güneydoğu Anadolu’daki yeni yayılım alanı, seramiğin kendi içindeki ve yerleşimler arasındaki kronolojisinin aydınlatılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Mezopotamya, Erken Tunç Çağı, Ninive V Seramiği

ABSTRACT
Master's Thesis
Ninevite V Pottery from Southeastern Anatolia
İzzettin ELALMIŞ

Dokuz Eylül University
Graduate School of School Sciences
Department of Archaeology
Archaeology Program

In the thesis entitled "Ninevite V Pottery from Southeastern Anatolia Region", the existence of Ninevite V ceramics, one of the most characteristic ceramics traditions of the Early Bronze Age, was investigated in Southeastern Anatolia Region.

Especially during the last 20 years, many salvage excavations have been carried out in the Tigris Basin of Southeastern Anatolia within the scope of Ilisu Dam and HEPP project, and the number of settlements where Ninevite V ceramics have been detected increased.

In this light of new data, it is aimed to illuminate the new spreading area of the Ninevite V ceramics in Southeastern Anatolia and chronology of the Ninevite V pottery with the ceramics and the settlements.

Key Words: Northern Mesopotamia, Early Bronze Age, Ninevite V Pottery.

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NDE NİNİVE V SERAMİĞİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
EKLER LİSTESİ	ix

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

NİNİVE V SERAMİK KÜLTÜRÜ HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. NİNİVE V SERAMİĞİNİN ARAŞTIRMA TARİHÇESİ	5
1.2. NİNİVE V SERAMİĞİNİN KÖKENİ ÜZERİNE ÖNERİLER / TARTIŞMALAR	14
1.3. NİNİVE V SERAMİĞİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	17
1.3.1.Üretim Teknikleri	17
1.3.1.1.İnce Cidarlı Mallar	17
1.3.1.2.Orta-İnce Cidarlı Mallar	18
1.3.1.3.Kalın Cidarlı Kaba Mallar	20
1.3.2.Seramiklerin Üretim Aşaması	21
1.3.3.Bezemenin Uygulanması	22
1.3.3.1.Boya bezeme	22
1.3.3.2.Çizi Bezeme	23
1.3.3.3.Oluk Bezeme	23
1.3.3.4.Oyma Bezeme	23
1.3.3.5.Kabartma Bezeme	24
1.3.4.Seramik Pişirme Yöntemleri	24
1.4. NİNİVE V SERAMİĞİNİN GELİŞİM EVRELERİ	24

1.4.1.Geçiş Evresi	25
1.4.2.Ara Evre	27
1.4.3.Boyalı ve Erken Çizi Bezeme Evresi	29
1.4.4.Erken Oyma Bezeme Evresi	31
1.4.5.Çizi ve Oyma Bezeme Evresi	32
1.4.6.Geç Oyma Bezeme Evresi	33
1.4.7.Post-Ninive V	34

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEYDOĞU ANADOLU'DA NİNİVE 5 SERAMİKLERİN BULUNDUĞU YERLEŞİMLER

2.1.KAZISI YAPILMIŞ YERLEŞİMLER	36
2.1.1.Fırat Havzası	36
2.1.1.1.Arslantepe	36
2.1.1.2.Hassek Höyük	37
2.1.1.3.Birecik Mezarlığı	39
2.1.1.4.Akarçay Höyük	41
2.1.2.Dicle Havzası	42
2.1.2.1. Gınavaz	42
2.1.2.2.Müslüman Tepe	45
2.1.2.3.Aşağı Salat	47
2.1.2.4.Salattepe	51
2.1.2.5.Başur Höyük	52
2.1.2.6.Tatıka	56
2.1.2.7.Giricano	58
2.1.2.8.Kenan Tepe	59
2.1.2.9.Kuriki Höyük	60
2.1.2.10.Hirbemerdon Tepe	62
2.1.2.11.Ziyarettepe	64
2.2.YÜZEY ARAŞTIRMALARI SONUCU TESPİT EDİLEN YERLEŞİMLER	65
SONUÇ	69
KAYNAKÇA	73
EKLER	

KISALTMALAR

AST	Sonuçları Toplantısı
° C	Santigrat Derece
ED	Early Dynastic
EJ	Early Jezirah
ETÇ	Erken Tunç Çağ
Fig.	Figür
İstmit	İstanbul Mitteilungen
Lev.	Levha
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı
M.	Metre
MÖ	Milattan Önce
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Pl.	Plate
Res.	Resim
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
SAOC	Studies in Ancient Oriental Civilization
Şek.	Şekil
TAÇDAM	Tarihsel Çevre Değerlerini Araştırma Merkezi
TÜBA-AR	Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Şekiller

ek s.1

GİRİŞ

Bir toplumun kullandığı tüm maddi kalıntılar o toplumu tanımlamamızda bize yardımcı olmaktadır. Yazı gibi doğrudan bilgi veren maddi kalıntıların yanı sıra insanların günlük hayatlarında kullandığı materyaller onlar hakkında dolaylı kanıtlar sunmaktadır. Özellikle yazı öncesi dönemleri çalışan bilim insanları için bu dolaylı kanıtlar, incelenen kültürü anlamlandırmada oldukça faydalıdır. Fakat ahşap ve tekstil gibi organik buluntular uygun çevre koşulları olmaması durumunda doğada kısa zamanda yok olmaktadır. Bu nedenle günümüze kalan pişmiş toprak, metal gibi inorganik maddelerden yapılan materyaller, geçmişi anlamamızda ve yorumlamamızda önemli bir yer tutmaktadır. Günümüze kadar rahatlıkla gelebilen önemli maddi kalıntılarda biri de seramiklerdir. Doğada çok uzun yıllar boyunca yok olmayan seramik yazılı belgelerin olmadığı dönemlerin günlük yaşamını, yaşam ekonomisini, ticaretini, teknolojik düzeyini ve bunlara benzer pek çok durumun aydınlatmasında arkeologlara yardımcı olmaktadır. Seramiğin üretim tekniği, formu ve bezeme şeması bölgelere ve topluluklara göre farklılık gösterir. Fakat birbirinden uzak coğrafyalarda görülen seramiğin aynı ya da birbirine yakın özellikler sergilemesi söz konusu bölgeler arasında bir etkileşim olduğunu da göstermektedir. Çünkü seramiğin üretiminde, formunda ve bezemesinde görülen bu benzerliklerin artması, söz konusu kültürler ve toplumlar arasındaki karşılıklı etkileşiminde arttığının bir göstergesidir.

Arkeolojik kazılarda ele geçen bu maddi kültür kanıtlarının incelenmesi, eski toplumların sosyokültürel yaşamlarını anlamamızda ve yorumlamamızda bize fikir vermektedir. İn situ olarak bulunan seramiklerin yapım özellikleri, boyutları ve formundan yola çıkarak bulunan mekânlar hakkında yorumlar yapılabilir. Bir yerleşimde bulunan büyük boyutlu pithosların o mekânın depolama amacıyla kullanıldığını göstermesi seramiğin bulunduğu mekânın yorumlanmasına iyi bir örnektir. Seramiğin yapımında kullanılan kilin içinde bulunan katkı maddelerine ek olarak bazen seramiğin kullanım amacına göre farklı katkı maddeleri de eklenebilmektedir. Bu işlemdeki amaç seramiğin kullanımındaki işlevselliğini arttırmaktır. Bu doğrultuda pişirme kaplarında sıcaklığı daha iyi muhafaza edebilmesi için seramiğin hamuruna mika katkısı eklenmektedir. Seramik bu işlevsel kullanımları dışında, yüzeyine uygulanan işlemler bulunduğu dönemin ve toplumun beğenilerini de

yansıtmaktadır. Örneğin, seramik üzerinde görülen boya ya da çizi bezemelerin kabın kullanımında her hangi bir işlevselliği yoktur. Fakat kullanılan geometrik ve natüralistlik motifler dönemin ve toplumun beğenilerini ve zevkini yansıtmaları bakımından önemlidir. Ayrıca kullanılan motiflerin zamanla bir gelişim göstermesi arkeologlara bu gelişim sürecini ortaya koymada ve tarihlendirmede fayda sağlamaktadır.

Seramikler, arkeologlara sağladığı geçmişin günlük yaşama ilişkin bilgilere ek olarak bulunduğu mekânın tarihlendirilmesinde birer belge niteliğindedirler. Özellikle de bulunduğu tabakada yeterli verinin olmadığı durumlarda seramiğin özelliklerinden yola çıkarak rölatif kronoloji yöntemiyle tabakayı tarihlendirmemizde bizlere yardımcı olmaktadır. Örneğin tezimizin konusu olan ve MÖ 3. binyılda Mezopotamya'nın en karakteristik seramik gruplarından biri olan Ninive V seramiğinin bir tabakada ya da mekânda ele geçmesi o alanı doğrudan Erken Tunç Çağı I dönemine yerleştirmemize olanak sağlamaktadır. Seramik üzerinde yapılacak detaylı inceleme onun Ninive V döneminin hangi evresinde görüldüğünü sağlamasıyla buluntunun ve buluntu yerinin tam tarihi ortaya çıkmış olacaktır.

Güneydoğu Anadolu'nun da içinde bulunduğu Mezopotamya'da MÖ 4. Binyıl boyunca Uruk Kültürü ile birlikte yaşanan kültürel birliktelik, MÖ. 3 binyıla gelindiğinde “çöküntüye” uğrar¹. Erken Tunç Çağı'nın başladığı bu dönemde, MÖ 4. binyılda görülen merkeziyetçi yönetim yerini farklı toplumsal, kültürel ve politik gelişmelere sahip bölgesel güçlere bırakır². Bu süreçte yaşanan değişim dönemin seramik geleneğine de yansımıştır. Seramiğin yapımında ve biçiminde görülen bu farklılıklar aynı zamanda kültürel bazı değişimlerin de yansımasıdır. MÖ 4. binyılda görülen merkezi yönetim ve ticaret sisteminin çöküşü, kültürün bir anda ortadan kalkması anlamına da gelmemelidir. Nitekim tezimizin konusu olan Ninive V seramiğinin de kendinden önce görülen Uruk seramiğinden etkilendiği hatta Uruk

¹ Algaze ve diğeri, “The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: Final Report of the Birecik and Carchemish Dam Survey Areas”, **Anatolica**, Cilt:20, 1994, (Finalbirecik), s. 13; Marcella Frangipane, “Doğu Anadolu’da İlk Tunç Çağı I Dönemi”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı:2, 2003, s. 44.

² Eşref Abay, Geç Uruk “Çöküşünden” Sonra Güneydoğu Anadolu’da Siyasi Yapılanma ve Bölgeselleşme Eğilimleri”, **Hayat Erkanal’a Armağan Kültürleri Yansıması**, (Ed. Armağan Erkanal-Öktü), Homer Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 25.

dönemine ait bazı formların Ninive V seramiğinde de görüldüğü ve zamanla bu formların gelişim gösterdiği unutulmamalıdır.

Tezin amacı, ilk kez 1930'lu yıllarda Kuzey Irak'ta yapılan kazılarda tespit edilen Erken Tunç Çağı I dönemine ait seramik kültürlerinden biri olan Ninive V seramiğinin Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki yayılımını ve kronolojik gelişimini ortaya koymaktır. Ninive V seramiği ile kapsamlı bir tez çalışmanın yaklaşık 20 yıl önce yapıldığı düşünüldüğünde bilgilerin güncellenmesi gereği doğmaktadır. Özellikle son dönemlerde Ilısu Barajı ve HES projesi kapsamında Güneydoğu Anadolu'nun Dicle Havzasında birçok kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında Aşağı Salat, Müslüman Tepe, Giricano, Kenan Tepe, Başur Höyük, Tatıka, Kuriki Höyük, Ziyaret Tepe, Salattepe ve Hirbemerdon Tepe, gibi Ninive V buluntularının tespit edildiği yerleşimler bulunmaktadır. Ayrıca bölgede son 20 yılda gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında da Ninive V seramiğine rastlanmıştır. Bu son veriler Ninive V seramiğinin düşünülen daha kuzeye yayıldığını göstermektedir. Ayrıca tespit edilen seramik verileri, Ninive V mallarının bezemeli ve bezemesiz erken örneklerinin bölgedeki varlığını ortaya koymaktadır.

Bu son veriler doğrultusunda tezin ilk bölümünde Ninive V seramik kültürünün araştırılma tarihi, kökeni ve genel özellikleri hakkında bilgi verildikten sonra ikinci bölümde Güneydoğu Anadolu'da gerçekleştirilen kazılarda ve yüzey araştırmalarında Ninive V seramiğinin tespit edildiği yerleşimlerden bahsedilecektir. Sonuç bölümünde söz konusu bu yeni veriler ışığında Ninive V seramiğinin Güneydoğu Anadolu'daki yeni yayılım alanına, seramiğin kendi içindeki ve yerleşimler arasındaki kronolojisine, Güneydoğu Anadolu'da görülen Ninive V seramiklerinin Kuzey Mezopotamya ile olan benzerlikleri ve farklılıklarına ve bu seramiğin yoğun ve kaliteli örneklerinin görüldüğü Başur Höyüğü'nün Ninive V ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi açısından önemine değinilecektir.

Tezin coğrafi kapsamını oluşturan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, kuzeyinde Güneydoğu Toros dağları ile güneyinde Türkiye-Suriye sınırı arasında kalan bölgeye denmektedir. Geçmişte birçok kültüre ev sahipliği yapmış bu bölge, Fırat ve Dicle nehirleri tarafından şekillendirilen geniş platolara, ovalara ve vadilere sahiptir. Karacadağ Masifi tarafından batı ve doğu olmak üzere farklı iki coğrafi alana ayrılan bölge, Kuzey Suriye, Kuzey Mezopotamya ve Kafkaslar ili ilişkili kültürel bir süreç

yaşamıştır. Batı bölümü Amuk-İslahiye-Maraş ovaları, yüksek Gaziantep platosu ve Orta Fırat bölgesinden oluşmaktadır. Doğu bölümü ise Dicle Nehrinin kollarını oluşturan Batman, Garzan ve Botan Nehirleri ile Yukarı Habur Bölgesinden oluşmaktadır. Yukarı Fırat havzasında yer alan Malatya ili de tez kapsamında incelenen bölgeye dâhil edilmiştir. Yerleşim her ne kadar günümüz coğrafyasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alsa da tarihsel süreçte içerisinde sosyal, kültürel ve ekonomik unsurlar göz önüne alındığında Mezopotamya bölgesi içerisinde değerlendirilmektedir. Karacadağ Masifinin ikiye ayırdığı Güneydoğu Anadolu bölgesinin doğusunda yer alan Fırat Havzası ve batısında yer alan Dicle havzası her ne kadar tarihsel süreçte yakın ilişkiler içinde olsalar da Ninive V seramik kültürünün etkisi iki bölge arasında farklı bir şekilde yaşanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NİNİVE V SERAMİK KÜLTÜRÜ HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. NİNİVE V SERAMİĞİNİN ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

Erken Tunç Çağı'nda Mezopotamya'nın karakteristik seramik gruplarından biri olan Ninive V seramiği ile ilgili en erken veriler, bugünkü Irak devletinin sınırları içinde yer alan Musul bölgesinden elde edilmiştir. Özellikle 1930-40'lı yıllarda bölgede yer alan Nineveh, Tell Billa ve Tepe Gawra yerleşimlerinde gerçekleştirilen sistemli kazılar Ninive V seramiğine dair ilk verileri oluşturmaktadır.

Bu yerleşimlerden ilki olan Nineveh, günümüz Musul şehrinde, Dicle Nehri'nin yaklaşık 2 km kadar doğusunda yer almaktadır (Şekil 1). Yerleşimdeki Koyuncuk Tepesi'nde 1929-30 yılı kazı sezonunda, "G" ve "H" sektörlerinde gerçekleştirilen çalışmalarda 10. ve 17. tabakalar arasında Ninive V seramiğine ait geometrik ve natüralistik bazı boya bezemeli parçalar ilk kez bulunmuştur. Yapılan çalışmada seramiklerin formları, bezemeleri ve üretim teknikleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir³.

1930-31 yılı kazı sezonunda İhtar Tapınak alanında gerçekleştirilen çalışmalarda bir önceki sezon ile aynı özelliklere sahip çizi bezemeli ve bezemesiz yalın seramikler bir arada görülmüştür. Yalın seramikler ile boyalı seramikler, üzerinde yapılan incelemelerde ele geçen parçaların köken ve form bakımından aynı özellikler gösterdiği, bu nedenle çağdaş olduklarını kanısına varılmıştır⁴. Ninive V seramiği ile birlikte sadece az miktarda Roma-Part seramiğinin bulunmasından dolayı, 1930-31 yılı kazı sezonu, seramiğin tarihlendirilmesi adına arkeologlara herhangi bir ipucu sağlamamıştır.

1931-32 yılı kazı sezonuna gelindiğinde Campbell ile birlikte M. E. L. Mallowan Niniveh kazılarına katılmıştır. Mallowan yerleşiminin en erken dönemlerine ait tüm tabakalara ulaşabilmek için Koyuncuk Tepesi'nin en yüksek noktalarından birinde, İhtar Tapınağının kuzeybatı alanında, 20x15 m genişliğinde,

³ R. Campbell Thompson ve R. W. Hutchinson, "The Site of the Place Ashurnasirpal at Nineveh, Excavated in 1929-30 on behalf of the British Museum", **Annals of Archaeology and Antropology**, Cilt:18, 1931, s. 106, pl. XXXIII-XXXIV.

⁴ R. Campbell Thompson ve R. W. Hamilton, "The British Museum Excavation on the Temple of Ishtar at Nineveh, 1930-31", **Annals of Archaeology and Antropology**, Cilt:19, 1932, ss. 83-84, pl. LIII-LX.

27.5 m derinliğinde, prehistorik sondaj adını verdiği bir çalışma başlatılmıştır. Bu çalışmada çoğu Assur Dönemi öncesine tarihlenen birçok seramik kültürüne ulaşılmıştır. Söz konusu derin sondajda beş ana tabaka saptanmış ve bu tabakalar Mallowan tarafından kronolojik olarak en eskiden en yeniye Ninive 1-5 olarak adlandırılmıştır. En üstteki tabaka olan 5. tabakada boya bezemeli ve çizgi-oyma bezemeli seramikler bulunmuştur. Koyuncuk Tepesi'ndeki bu tabakalanmayı göz önünde bulunduran Mallowan, karakteristik boya ve çizgi-oyma bezemeli seramiğe bulunduğu tabakadan dolayı Ninive V adını vermiştir. Ayrıca Mallowan, derin sondajdaki tabakalanmadan yola çıkarak bu seramikleri tarihlendirmeyi de başarmıştır. Buna göre Mallowan, 4. tabakada Güney Mezopotamya'dan bildiğimiz Geç Uruk mallarının çıkması ve 5. tabakasının hemen üstünden de Akad Dönemi tarzında bir mührün bulunmasından yola çıkarak Ninive V döneminin muhtemelen 3. binyılın ilk yarısının erken dönemine tarihlenmesi gerektiğini belirtmiştir⁵.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Mallowan'ın "Ninevite 5" olarak adlandırdığı kapsamlı boya ve kazıma bezemeleriyle dikkat çeken bu seramikler, bilim insanları tarafından farklı adlarla adlandırılmıştır. Bunlardan Speiser, Tell Billa yerleşiminin 6. ve 7. tabakalarında ele geçen karakteristik bezemeli seramikler için "Chalice Ware" ve "Billa Ware" terimlerini kullanmıştır. Chalice Ware terimini boyalı veya çizgi bezemeli ayaklı kaplar için kullanılırken, Billa Ware terimini bu döneme ait ayaklı kadehler dışında kalan seramikleri ifade etmek için kullanmıştır. Mallowan ise Niniveh'in Tell Billa'dan daha önemli bir yerleşim olması ve seramiğin daha yoğun olarak ele geçmesinden dolayı, Koyuncuk tepesindeki derin sondajdan yola çıkarak verdiği "Ninevite 5" teriminin daha uygun olacağını belirtmiştir. W. Nagel bu önerilerden Billa Ware terimini seramiğin boya bezemeli örneklerini ifade etmek için Ninevite 5 Ware terimini ise seramiğin çizgi-oyma bezemeli örneklerini ifade etmek için kullanmıştır. Bu farklı önerilere rağmen Mallowan'ı önermiş olduğu "Ninevite 5" terimi kısa sürede benimsenmiş, ayrıca seramiğin ele geçtiği dönemi ifade etmek için de kullanılmıştır⁶.

⁵ R. Campbell Thompson ve M. E. L. Mallowan, "The British Museum Excavation at Nineveh, 1931-32", **Annals of Archaeology and Antropology**, Cilt:20, 1933, (1931Nineveh), ss. 127, 165-170.

⁶ Ephraim Avigdor Speiser, **The Pottery of Tell Billa**, The University of Pennsylvania Museum, Philadelphia, 1933, (Billa), ss. 259-253, 267-268, pl. XLVIII-LIII; Ephraim Avigdor Speiser, "The "Chalice" Ware of Northern Mesopotamia and Its Historical Significance", **Bulletin of the American**

Ninive V seramiği hakkında ilk verileri aldığımız Nineveh yerleşiminden sonra Dicle Nehri'nin doğusunda, günümüz Musul şehrinin yaklaşık 25 km kuzeydoğusunda yer alan Tell Billa yerleşiminden de önemli veriler elde edilmiştir (Şekil 1). Yerleşim ilk olarak 1927 yılında bölgede başlatılan yüzey çalışmaları ile saptanmış, daha sonra 1930-32 yılları arasında E. A. Speiser başkanlığındaki bir ekip tarafından alanda yapılan kazı çalışmalarıyla 7 tabaka tespit edilmiştir. Bunlardan 7. tabakada Ninive V seramiğinin boya bezemeli örnekleri ele geçerken, 6. tabakada ise Ninive V'in kazıma bezemeli seramiği görülmektedir. Bu tabaka farklılığından dolayı boyalı malların kazıma bezemeli mallardan daha erken olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Speiser, bu seramiklerin kronolojik olarak birbirini takip eden iki farklı evre olmasına rağmen aynı kültüre ait olduğunu ve bu kronolojik farklılığın kültürel olmadığı belirtmiştir⁷. Tell Billa'da ele geçen bu seramikleri Mallowan'ın önerisinden biraz daha erken bir tarih olan Jemdet Nasr dönemine tarihlendirilmiş ve Er Hanedanlar dönemine kadar devam ettiğini belirtmiştir⁸.

Speiser, Tell Billa ile eş zamanlı olarak Musul'un 25 km kadar kuzeydoğusunda yer alan Tepe Gawra'da da çalışmalarını sürdürmüştür (Şekil 1). Alanda 1927-32 yılları arasında yapılan kazı çalışmalarında Ninive V seramiği VIII-A ve VII tabakaları arasında görülmüştür. Fakat az sayıdaki seramik (Meyvelik ve Sivri Dipli Kase) Ninive V tabakaları dışında olan 4. tabakada da ele geçmiştir⁹. Speiser, Nineveh'in 5. ve Gawra'nın VII. tabakalarında görülen karakteristik keçi bezemesinin aynı özellikler gösterdiğini, ayrıca Gawra VIII-A ve VII tabakaları arasında görülen seramiklerin Billa VII-VI tabakalarındaki seramikler ile aynı üretim olduğunu belirtmiştir¹⁰.

Schools of Oriental Research, Cilt:48, 1932, (Chalice), ss. 5-10; Thompson ve Mallowan, 1931Nineveh, s. 127; M.E.L. Mallowan, "Ninevite 5", **Vorderasiatische Archäologie, Studien und Aufsätze**, (Ed. K. Bittel ve diğerleri) Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1964, (Ninevite), s.143; Wolfram Nagel, **Djamdat Nasr-Kulturen und frühdynastische Buntkeramiker**, Hessling, 1964, ss.21-23.

⁷ Speiser, Billa, ss. 259-253, 265-268, pl. XLVIII-LIII; Speiser, Chalice, ss. 5-10; Ephraim Avigdor Speiser, "Letter of February 28 from Dr. Speiser to the President of Dropsie College and the Director of the American School at Baghdad", **Bulletin of the American Schools of Oriental Research**, Cilt:42, 1931, (Letter), ss. 11-13.

⁸ Speiser, Billa, s. 267.

⁹ Ephraim Avigdor Speiser, **Excavation at Tepe Gawra Volume 1**, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1935, (Gawra), s. 60.

¹⁰ Speiser, Gawra, s. 154.

Ninive V seramiğinin ilk kez görüldüğü, Nineveh, Tell Billa ve Tepe Gawra yerleşimindeki kazılardan sonra süre gelen 40 yıl boyunca Ninive V tarzında seramikler Kuzey Irak Bölgesinde Chagar Bazar, Tell Chuera, Tell Asmar, İbrahim Bayis, Nuzi ve Ranya ovasında olmak üzere birçok yerleşimde görülmüştür¹¹. Ayrıca Abu Al- Soof'un Musul, Habur, Erbil, Kerkük ve Süleymaniye bölgelerinde yaptığı araştırmalar Ninive V seramiğinin görüldüğü yerleşimlerin sayısını arttırmıştır¹². Bu yerleşimlerin sayısının artmasına bağlı olarak seramiğinin yayılım alanı da genişlemiştir. Fakat bu çalışmalar, Ninive V seramiğinin temel problemlerini çözmede yeterli olmamıştır.

Mallowan'ın 1964 yılında yayınladığı ve Ninive V seramiği ile ilgili temel bilgileri özetlediği makale, bu problemlere cevap verme noktasındaki ilk çalışmayı oluşturmaktadır. Mallowan makalede, Speiser'in boyalı Ninive V mallarının kazıma bezemeli mallardan daha erken olduğu ve iki seramik stilinin çakışmadığı görüşüne katılmıştır. Bu görüşü desteklemek için kazısını yaptığı Chagar Bazar yerleşimindeki mezarlarda boyalı ve çizi bezemeli seramiğin aynı anda görülmemesini örnek göstermiştir¹³.

Ninive V seramiğindeki problemlere yönelik bir diğer çalışma, 1968 yılında Abu Al-Soof'tan gelmiştir. Soof, incelediği kazı ve yüzey araştırmalarında, Ninive V mallarının görüldüğü neredeyse tüm yerleşimlerde Uruk mallarının da görüldüğünü, bu bakımdan iki seramik kültürü arasında kökensel açıdan bir bağ olduğunu belirtmiştir¹⁴. Bu konu Ninive V seramiğinin kökeni bölümünde detaylı ele alınmıştır.

1965 yılında Japon bilim adamlarının Musul ve Telafer bölgeleri arasında kalan Telul eth-Thalathat yerleşiminde başlattıkları çalışmalar, Ninive V seramiği hakkındaki önemli veriler sağlamıştır (Şekil 1)¹⁵. Fuaki ve ekibinin yaptığı çalışmalarla yerleşimde bulunan bir mimari yapı ilk defa Ninive V dönemi buluntularıyla birlikte ortaya çıkarılmıştır. 18x6 m boyutlarında tahıl ambarı olduğu

¹¹Michael Roaf ve Robert Killick, "A Mysterious Affair of Styles: The Ninevite 5 Pottery of Northern Mesopotamia", *Iraq*, Cilt:49, 1987, s. 203.

¹² Behnam Abu Al-Soof, "Distribution of Uruk, Jamdat Nasr and Ninevite V Pottery as Revealed by Field Survey Workin Iraq" *Iraq*, Cilt:31, Sayı:1, 1968, (Distrubution), s. 75.

¹³ Mallowan, Ninevite, s. 148, dipnot:21.

¹⁴ Al-Soof, Distribution, s. 76.

¹⁵ Sihinji Fukai ve diğerleri, **Telul Eth Thalathat: the Excavation of Tell V, the Fourth Season (1965)**, The University of Tokyo Institute of Oriental Culture, Tokyo, 1974.

düşünülen bu tek tabakalı yapı içerisinde boyalı ve çizi bezemeli Ninive V seramikleri bir arada bulunmuştur. Seramikler üzerinde yapılan incelemede bu iki stil arasında üretim tekniği, kap formları ve bezemeler bakımından benzerlikler olduğu görülmüştür. Tüm bu veriler göz önüne alındığında boyalı ve çizi bezemeli seramiğin belli bir dönemde olsa bir arada görüldüğü düşünülmektedir. Bu çalışmalar sonrasında boyalı Ninive V seramiğinin daha erken oluşu ile ilgili sorular tekrar gündeme gelmiştir¹⁶. Telul eth-Thalathat verilerinin yayınlanmasıyla Mallowan'ın Nineveh yerleşiminde gerçekleştirdiği derin sondaj çalışmasından sonra ilk kez Ninive V seramiklerinin tipolojisinin de belgelendiği bu denli kapsamlı bir çalışma yapılmıştır.

Irak bölgesinde bu çalışmalar sürerken 1950-80 yılları arasında Suriye bölgesinde Tell Ailun, Tell Brak, Tell Leilan, Tell Barri yerleşimleri ve Habur bölgesindeki Tell Chuera ve Mari yerleşimlerinde Ninive V seramiği görülmüştür¹⁷. Böylece Ninive V seramiğinin yayılım alanı Kuzey Irak'tan Kuzey Suriye'ye kadar genişlemiştir.

Kuzey Suriye'de yürütülen en önemli kazılardan biri Habur Üçgeni'nin kuzeydoğusunda yer alan Tell Leilan yerleşimidir(Şekil 1). Höyükte yapılan çalışmalar Ninive V seramiğinin kendi içindeki kronolojik gelişimini anlamamıza olanak sağlamıştır. Glenn Schwartz, Operation 1 olarak adlandırdığı alanda 1979-80 yılları arasında bir sondaj çalışması yapmış ve elde ettiği verilerden yola çıkarak Ninive V seramiğinin 16-40 tabakaları arasında ele geçtiğini tespit etmiştir¹⁸. Bu tabakalar Leilan Period III olarak adlandırılmıştır. Yerleşimde görülen ince çizi bezemeli seramikler, Nineveh'in 5. tabakasında görülenler ile aynı özellikleri sergilemektedir. Yerleşimde görülen seramiklerin kullanımda kaldığı uzun süre boyunca formlarında ve bezemelerinde görülen değişimler gözlenebilmektedir. Leilan verileri, Period IV-II dönemleri boyunca ince çizi bezemeli seramiklerin gelişimini ve Period III'te boyalı Ninive V seramiklerinin ortaya çıkışını belgelemektedir. Boyalı Ninive V seramikleri çizi bezemelilere göre daha kısa süre kullanımda kalmış, Period

¹⁶ Behnam Abu Al-Soof, "Notes On The Late Prehistoric Pottery of Mesopotamia", **Sumer**, Cilt:28, 1972, (Prehistoric), s. 8.

¹⁷ Elena Rova, **Distribution and Chronology of the Nineveh 5 Pottery and of its Culture**, CMAO II, Roma, 1988, (Culture) s. 9.

¹⁸ Glenn M. Schwartz, **From Prehistory to History on the Habur Plains: The Operation I Ceramic Periodization from Tell Leilan**, Ph. D. Dissertation, Department of Near Eastern Languages and Literatures, Yale University, New Heaven, 1982, (Operation I).

III ile sınırlanmıştır¹⁹. Daha önceleri önerilen görüşlerin aksine Schwartz, Telul eth Thalathat yerleşimindekine benzer bir şekilde Tell Leilan yerleşiminde de boyalı ve kazıma bezemeli Ninive V seramiğinin bir arada ele geçtiğini ve çağdaş olduklarını belirtmiştir. Fakat boyalı seramiklerin Leilan IIIa tabakasında yaygın görülen mallardan olduğu, Leilan III döneminin ilerleyen sürecinde beğenisini yitirdiği ve kullanım miktarının azaldığı belirtilmiştir. Ayrıca çizi bezemeli seramiklerin Leilan III dönemi boyunca boyalı seramiklere oranla daha yoğun görüldüğünü saptanmıştır²⁰.

1980lerin sonu ile 1990lara gelindiğinde Ninive V seramiği, gerek kazılarda ve gerekse yüzey araştırmalarında özellikle Suriye'nin kuzeydoğu bölgesindeki birçok yerleşimde ortaya çıkarılmıştır²¹. Bu durum seramiğin görüldüğü yerleşimlerin sayısında bir artışa ve seramiğin çeşitliliğindeki genel duruma bir katkı yaptıysa da yerleşimlerin çoğunda sadece ön raporların yayınlanmasından dolayı, seramiğin kendi içindeki kronolojik gelişimini anlamada pek katkı sağlayamamıştır. 1980de Irak-İran savaşının patlak vermesiyle oluşan olumsuz politik durum Irak'taki arazi çalışmalarının aniden kesintiye uğramasına neden olmuştur. Bunun sonucunda bölgede yapılan birçok kazıda yayın çalışmalarında istenilen seviyeye ulaşılamamıştır.

Bu dönemde bölgede kazısı yapılmış ön önemli Ninive V yerleşimleri arasında Musul bölgesinde yer alan Tell Karrana 3 ve Tell Mohammed Arab yerleşimleri bulunmaktadır (Şekil 1)²².

Bunlardan 1984-87 yılları arasında kazılan Tell Karrana 3 yerleşimi verileri Geç Uruk-Ninive V geçişini göstermesi bakımından önemlidir. Period 1'de Geç Uruk seramiği baskın iken Period 2 ve 3'te kademeli olarak Geç Uruk seramiği azalırken, Ninive V seramiğinin sayısı ise bu doğrultuda yükselmektedir. En geç tabakada çok az sayıda Geç Uruk seramiği, büyük miktarda boyalı Ninive V seramiği ve az sayıda çizi bezemeli Ninive V seramiği gözlemlenmiştir. Yerleşimde oyma bezemeli Ninive

¹⁹ Schwartz, Operation I, s. 240.

²⁰ Glenn M. Schwartz, **A Ceramic Chronology from Tell Leilan: Operation 1**, Yale University Press, New Haven, 1988, (Leilan).

²¹ Bertille Lyonnet, "La prospection archeologique de la partie occidentale du Haut-Khabur (Syrie du Nord-est): methodes, resultats et questions autour de l'occupation aux IIIe et IIe millenaires av. N.E.", **Amurru I ; Mari, Ebla et les Hourrites, dix ans de travaux**, Éditions Recherche sur les Civilisations, Paris, 1996, ss. 363-376.

²² Gernot Wilhelm ve Carlo Zaccagnini, **Tell Karrana 3: Tell Jikan, Tell Khirbet Salih**, Mainz am Rhein : P. von Zabern, 1993; Michael Roaf, "Excavations at Tell Mohammed 'Arab in the Eski Mosul Dam Salvage Project", **Iraq**, Cilt:46, Sayı:2, 1984, (Mohammed), ss. 141-156.

V seramiğinin bulunmayışı Tell Karrana 3 yerleşimini Ninive V silsilesi içerisinde erken bir yere koymaktadır²³.

Tell Mohammed Arab yerleşiminin en erken evresi olan Period 1’de Geç Uruk dönemi yaşanmıştır. Period 1’in sonunda yerleşim terkedilmiş ve sonrasında Niniveh ve Telul eth Thalathat yerleşimindeki örnekler ile benzer tipik boyalı Ninive V seramiklerinin görüldüğü Period 2 dönemi görülmüş, dönemin sonunda yerleşim tekrar terkedilmiştir²⁴. Devamında görülen Period 3 ise yerleşim, mezarlık alanından ve 5 mimari alt evreden oluşmuştur. Bu tabakayı boyalı seramiklerin görülmediği, kapsamlı çizi-oyma bezemeli seramikler ile bezemesiz seramikler temsil etmiştir²⁵. Period 2 ve 3 arasında yaşanan kesinti nedeniyle yerleşimde Tel Leilan ve Telul eth Thalathat gibi yerleşimlerinden bildiğimiz boyalı ve klasik çizi bezemeli Ninive V örneklerin bir arada görüldüğü geçiş evresi görülmemektedir²⁶.

1996’dan günümüze kadar Polonyalı bir ekip tarafından Suriye’nin kuzeydoğusunda bulunan Tell Arbid²⁷ yerleşiminde sürdürülen sistemli kazılarda Ninive V seramiğine dair önemli veriler elde edilmiştir (Şekil 1). Özellikle Ninive V seramiği repertuvarında pişirme kapları olarak bilinen hilal kulplu çömleğin önemli miktarda in situ olarak ele geçmesi, Ninive V mutfak kapları ile ilgili bilgilerimizi arttırmıştır²⁸. Pişirme kaplarının form ve üretim teknolojisi Ninive V dönemi boyunca çok az değişikliğe uğramıştır²⁹. Bu bakımdan Tell Arbid yerleşiminde görülen pişirme

²³ Frederick Mario Fales ve diğerleri, “German- Italian Expedition to Iraq. Preliminary Report on the First Campaign of Excavations within the Saddam Dam Reservoir Archaeological Rescue Project (1984)”, **Research on the antiquities of Saddam Dam basin salvage and other researches**, Republic of Iraq, Ministry of Culture and Information, State Organization of Antiquities and Heritage, Baghdad, 1987, s. 104.

²⁴ Roaf ve Killick, s. 207.

²⁵ Michael Roaf, “Problems in the Chronology of Ninevite 5”, **American Journal of Archaeology**, Cilt:92, Sayı:4, 1988, (Problems), s. 589.

²⁶ Roaf, Mohammed, s. 151.

²⁷ Piotr Bieliński, “Preliminary Report on the First Season of Syro-Polish Excavations on Tell Arbid” **Polish Archaeology in the Mediterranean**, Cilt:8, 1997, ss. 203-211.

²⁸ Andrzej Reiche ve Anna Smogorzewska, “Ninevite 5 kitchen from Tell Arbid (Sector W)”, **Polish Archaeology in the Mediterranean**, Cilt:12, 2013, ss. 371-386.

²⁹ Anna Smogorzewska, “Ninevite 5 Kitchenware Morphology and Technological Characteristic”, **Polish Archaeology in the Mediterranean**, Cilt:13, Sayı:1, 2014, s. 499.

kaplarının benzer örnekleri Mezopotamya'daki Tell Leilan³⁰, Tell Brak³¹, Tell Barri³², Tell Raqai³³, Tell Kutan³⁴ and Tell Fisna³⁵ gibi birçok yerleşimlerde görülmektedir.

Güneydoğu Anadolu'ya geldiğimizde, Ninive V seramiğine ilişkin ilk verilere, 1980'li yıllarda gerçekleşen çalışmalarla ulaşılmıştır. Seramiğin Mezopotamya'ya nazaran yaklaşık 50 yıllık bir gecikmeyle tespit edilmesinin nedeni, söz konusu sürede Güneydoğu Anadolu'da sayıca yetersiz kazı çalışması yapılmasına bağlıdır. Fakat bölgede gerçekleştirilen Baraj projeleriyle birlikte kurtarma kazıları başlatılmış, böylece Ninive V seramiğinin ele geçtiği yerleşimlerin sayısı artmıştır.

Ninive V seramiğinin Güneydoğu Anadolu'da tespit edildiği ilk merkezlerden biri, Mardin ili Nusaybin ilçesinin 4 km kuzeyinde yer alan Girnavaz yerleşimidir (Şekil 1). 1980 yılından yapılan ilk incelemelerde höyük yüzeyinde görülen buluntular incelenmiş, elde edilen bulgular höyükte Yeni Assur döneminden Geç Uruk dönemine kadar kesintisiz bir yerleşim olduğunu göstermiştir. 1981 yılında yapılan kaçak kazılar sonucu, Mardin müzesine MÖ 3. binyıla tarihlenen 22 adet mezar hediyesi intikal etmiştir. Bu buluntuların Girnavaz yerleşiminde çıkartıldığının tespiti üzerine, Hayat Erkanal'ın bilimsel danışmanlığında 1982-1991 yılları arasında kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışmalarda Ninive V kültürüne ait çok sayıda buluntu tespit edilmiştir. Özellikle 1984 yılında höyüğün kuzeydoğu terasında yapılan sondaj kazısında ilk kez Ninive V seramiğine ait parçalar saptanmıştır³⁶. Genel olarak çizi-oyma bezemeli olan seramiklerin büyük bir çoğunluğu mezarlardan ele geçmektedir.

³⁰ Schwartz, Leilan, Fig. 35:1-3

³¹ Roger Matthews, **Excavations at Tell Brak Vol. 4: Exploring an Upper Mesopotamian regional centre, 1994-1996**, McDonald Institute for Archaeological Research, 2003, Fig. 5.67:6, 5.65:15, 5.64:6, 5.60:3,5,8,18, 5.58:4,30.

³² Stefano Valentini, "Ninevite 5 Pottery from Tell Barri in Jezirah" **Proceedings of the 4th International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East, 29 March - 3 April 2004, Freie Universität Berlin**, Cilt:2, Otto Harrassowitz Verlag, 2008, Fig. 6:10-11

³³ Hans H. Curvers ve Glenn M. Schwartz, "Excavations at Tell al-Raqā'i: A Small Rural Site of Early Urban Northern Mesopotamia", **American Journal of Archaeology**, Cilt:94, Sayı:1, 1990: Fig. 19: 1-8.

³⁴ Luc Bachelot, "Tell Kutan", **The Origins of North Mesopotamian Civilization: Ninevite 5 Chronology, Economy, Society**, Subartu, Cilt:9, (Ed. Elena Rova ve Harley Weiss), Turnhout: Brepols, 2003, Fig. 33.

³⁵ Hirotoshi Numoto, "Ninevite 5 pottery from Tells Fisna and Thuwajj and its relative chronology in Mosul region" **The Origins of North Mesopotamian Civilization: Ninevite 5 Chronology, Economy, Society**, Subartu, Cilt:9, (Ed. Elena Rova ve Harley Weiss), Turnhout: Brepols, 2003, Fig. 14: 123-126.

³⁶ Hayat Erkanal, "1984 Girnavaz Kazıları" **KST** Cilt:7, 1985, s. 206; Armağan Erkanal, "Girnavaz Kazısının Anadolu Arkeolojisiindeki Yeri ve Önemi", **AST**, Cilt:1, 1984, s.70

Hemen hemen Girnavaz ile eşzamanlı olarak Şanlıurfa ili, Siverek ilçesinde yer alan Hassek Höyük'te de çalışmalar sürdürülmüştür (Şekil 1). Atatürk Barajı kurtarma kazıları kapsamında, Manfred R. Behm- Blancke'nın bilimsel danışmanlığında 1980-1986 yılları arasında kazılan höyükte, karakteristik olarak dört ip tutamağı olan boyalı bikonik kapların Ninive V kültürüne ait olabileceği belirtilmiştir.³⁷.

Benzer nitelikteki seramikler Malatya ilinin 7 km kadar kuzeydoğusunda yer alan Arslantepe'de³⁸, Adıyaman ili, Samsat ilçesinde yer alan Hayaz Höyük'te³⁹, Urfa ili, Birecik ilçesinde yer alan Hacinebi⁴⁰ ve Akarçay Höyük'te⁴¹ ve Gaziantep ili Nizip ilçesindeki Birecik Mezarlığı'nda⁴² da görülmektedir.

1991 yılında Guillermo Algaze ve ekibi tarafından gerçekleştirilen Yukarı Dicle-Fırat Nehri havzası boyunca gerçekleştirilen yüzey araştırması projesi kapsamında, Şırnak ilinin Cizre ve Silopi ilçelerinde çalışmalar gerçekleştirilmiş ve 13 yerleşimde Ninive V seramiğine ait parçalara ulaşılmıştır. Bunlar arasında erken boyalı mallar, yeşilimsi ve gri hamurlu yalın mallar ve geç çizi-oyma bezemeli malların bulunduğu belirtilmiştir⁴³.

Bölgede 2000'li yıllarda Gülriz Kozbe ve ekibi tarafından yapılan yüzey araştırmalarında, Ninive V seramiğinin az sayıda yerleşimde görüldüğü belirtilmiştir. Söz konusu bu yerleşimlerde Ninive V seramiğinin geç örnekleri olan yeşilimsi veya grimsi hamurlu çizi-oyma bezemeli malları tespit edilmiştir. Yüzey araştırmalarında yapılan çalışmada erken dönem özelliği olan boya bezemeli seramiklerin ise

³⁷ Manfred R. Behm-Blancke, "1986 Yılı Hassek Höyük Kazıları", **KST**, Cilt:9, Sayı:1, Ankara, 1986, (1986Hassek), s. 74, Resim 3c.

³⁸ Marcella Frangipane, "The Late Chalcolithic IEB I sequence at Arslantepe. Chronological and cultural remarks from a frontier site", **Chronologies des Pays du Caucase et de l'Euphrate aux IV-III millénaires**, Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, Paris, 2000, Fig. 13: 9-10.

³⁹ Laurens C. Thissen, "The Late Chalcolithic and Early Bronze Age Pottery from Hayaz Höyük" **Anatolica**, Cilt:12, 1985, s. 97, Fig. 5, 29.

⁴⁰ Gill Stein ve diğerleri, "Excavations at Hacinebi, Turkey - 1996: Preliminary Report." **Anatolica**, Cilt:23, 1997, ss. 130-131, Fig. 19, D.

⁴¹ Abdullah Deveci ve Hatice Kübra Ensart, "2002 Yılı Akarçay Höyük Kazısı" **Ilısu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2002 Yılı Çalışmaları**, ODTÜ-TACDAM, 2011, (2002Akarçay), Ankara, s. 191, şekil:3; 5, şekil:16, şekil:17.

⁴² Kemal Sertok ve Halil Ergeç, "A New Early Bronze Age Cemetery: Excavations Near the Birecik Dam, Southeastern Turkey, Preliminary Report (1997-98).", **Anatolica**, Cilt:25, Fig. 7, J-L.

⁴³ Guillermo Algaze ve diğerleri, "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A Preliminary Report of the 1989-1990 Seasons", **Anatolica**, Cilt:17, 1991, (1991Tigris), s. 196.

görülmediği belirtilmiştir. Ayrıca Ninive V seramiğinin bölgede görülen diğer dönem seramiklerine kıyasla en az yoğunluk gösteren kültürlerden biri olduğu belirtilmiştir⁴⁴.

Dicle Nehri üzerinde kurulan Ilısu Barajı ve HES projesinin etki alanında kalan yerleşimlerde 1999 yılından beri yürütülen arkeolojik araştırmalar sürdürülmektedir. Cizre-Silopi ovasının aksine özellikle Aşağı Salat⁴⁵, Müslüman Tepe⁴⁶, Başur Höyük⁴⁷ ve Tatıka Höyük⁴⁸ vs. gibi yerleşimlerin bulunduğu bölgede Ninive V seramiğine ait buluntular çokça saptanmıştır. Ilısu Barajı kurtarma kazıları ile başlaya bu yeni veri akışı Ninive V seramiğinin Güneydoğu Anadolu'daki yerini ve gelişimi anlamamıza önemli katkılar sağlayacaktır.

1.2. NİNİVE V SERAMİĞİNİN KÖKENİ ÜZERİNE ÖNERİLER / TARTIŞMALAR

Ninive V seramiğinin kökenine ilişkin ilk öneri Henri Frankfort tarafından ortaya konmaktadır. Frankfort, Ninive V seramiğinin İran'ın dağlık bölgelerinde bulunan seramiğin geç bir türü olduğunu belirtmektedir⁴⁹. Speiser ise İran'ın kuzeydoğusundaki Tepe Hisar yerleşimine kadar görülen bu seramiğin dağlık bölgelerde popüler olduğunu, özellikle meyveliklerin Anadolu'dan merkezi İran'a kadar geniş bir alana yayıldığını ve kökeninin bu geniş alanda aranması gerektiğini söylemektedir⁵⁰. Benzer bir şekilde Mallowan da hem Nineveh yerleşiminde hem de

⁴⁴ Gülriz Kozbe, "Şırnak İli Cizre-Silopi Ovası Yüzey Araştırması, 2005", **AST**, Cilt: 24, Sayı: 1, Ankara, 2007, (Cizre), ss. 313-314; Gülriz Kozbe, "A new archaeological survey project in the Southeastern Anatolia: report of the Cizre and Silopi region", **Proceedings of the 5th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, Madrid, April 3-8 2006**, Cilt:2, Madrid, 2008, (Silopi), s. 327.

⁴⁵ S. Yücel Şenyurt, "Ilısu Barajı-Aşağı Salat 2000 Yılı Kazısı", **KST**, Cilt:23, Sayı:2, Ankara, 2002, ss. 445-452.

⁴⁶ Eyyüp Ay, "2000 Yılı Müslümantepe (Şahintepe) Kazısı", **Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları**, ODTÜ-TAÇDAM, Ankara, 2002, ss. 491-515.

⁴⁷ Haluk Sağlamtimur, "Başur Höyük/Siirt Botan Beyleri", **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı:8, 2013, ss. 70-79.

⁴⁸ Tuba Ökse ve diğerleri, "Ilısu Barajı İnşaat Sahası 2013 Kurtarma Kazısı", **KST**, Cilt:36, Sayı:1, Ankara, 2015, ss. 123-136.

⁴⁹ Henri Frankfort, **Archaeology and the Sumerian Problem**, The University of Chiacago Press, Chicago, SAOC, Cilt:4, 1932, s.50.

⁵⁰ Speiser, Billa, s.267.

Assur bölgesinde bu tarzda bir seramik geleneğinin görülmediğini belirtmiştir. Fakat güçlü ve kesintisiz bir boyalı seramik geleneğine sahip olan İran ile doğrudan etkileşimin söz konusu olduğunu, özellikle İran’da yer alan Tepe Sialk ve Tepe Hisar yerleşimlerdeki bazı örneklerin Ninive V seramikleri ile çok yakın benzerlikler taşıdığını ifade etmiştir⁵¹. Tepe Sialk’ın III. ve Tepe Hisar’ın I. tabakalarında bulunan boyalı seramikler üzerindeki bazı natüralistik ve geometrik motiflerin Ninive V seramiği ile benzerlikler göstermesi seramiğin kökenine ilişkin veriler sağlamaktadır⁵². Bezemedeki bu benzerlikler İran’ın güneybatısında yer alan Susa yerleşimi için de geçerlidir⁵³. Buna ek olarak Ninive V seramiğine özgü olan chalice⁵⁴ ve ayaklı kâse formunun benzerlerinin Tepe Sialk’ın III. ve Tepe Hisar’ın I. tabakalarında da görülmesi, Mallowan’ın hipotezinin bir diğer dayanağını oluşturmaktadır⁵⁵. Bu verilerden yola çıkarak Mallowan, gerek boya bezemede gerekse formlardaki benzerliklerin bir tesadüf olmadığını, iki bölge arasında birbirini takip eden organik bir bağ olduğunu ve boyalı Ninive V seramiğinin daha erken bir aşamasının İran’da görüldüğü önerisinde bulunmuştur⁵⁶. İran’ın diğer bölgelerinde de Ninive V boyalıları ile kesintisiz bir süreklilik gösteren daha erken boyalı örneklerin bulunması halinde bu önerinin daha da güçleneceğini ileri sürmüştür⁵⁷.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Ninive V seramiğinin kökenine ilişkin ilk öneriler ağırlıklı olarak İran’ın dağlık bölgelerinde olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Mallowan ve Speiser’in aksine Donald E. McCown Ninive V meyveliklerinin ve bezemelerinin İran ile doğrudan bir bağlantısının olmadığını, eğer chalicelerin form ve yüzey işlemlerinde bir İran etkisinden söz edilecekse bunun sadece bir esinlenmeden ibaret olacağını belirtmiştir⁵⁸.

⁵¹ M. E. L. Mallowan, “The Early Dynastic Period in Mesopotamia”, **The Cambridge Ancient History**, (Ed. I. E. S. Edwards ve diğerleri), Cambridge University Press, Cilt:2, 1971, s.302.

⁵² Mallowan, Ninevite, s. 153.

⁵³ Thompson ve Mallowan, 1931Nineveh, ss.173,175.

⁵⁴ M. E. L. Mallowan, “The Development of Cities from Al-Ubaid to End of Uruk 5”, **The Cambridge Ancient History**, (Ed. I. E. S. Edwards ve diğerleri), Cambridge University Press, Cilt:1 ,1970, s. 452.

⁵⁵ Mallowan, Ninevite, s.153.

⁵⁶ Mallowan, Ninevite, ss. 153-154.

⁵⁷ Mallowan, Ninevite, s.153.

⁵⁸ Donald E. McCown, “The Comparative Stratigraphy of Early Iran”, **The University of Chicago Press**, Chicago, SAOC, Cilt:23, 1942, s. 48, dipnot.88.

Tell Afar-Sinjar⁵⁹, Musul, Erbil, Kerkük, Süleymaniye ve Diyala bölgelerindeki yüzey araştırmalarını inceleyen Behnam Abu Al-Soof, Ninive V seramiğinin bulunduğu çoğu yerleşimde Uruk seramiğinin de bulunduğu dikkat çekmiştir. Bu durumun kazısı yapılan Nineveh, Tepe Gawra, Nuzi, Grai Resh, Tell Brak, İbrahim Bayis, Telul eth-Thalathat ve Chagar Bazar yerleşimleri için de geçerli olduğunu söylemektedir⁶⁰. İki kültüre ait seramiğin birçok yerleşimde bulunmuş olması, devamlılığı ve geçişi gösterebilmesi bakımından önemlidir. Abu Al-Soof, Ninive V Chalicelerinin İran kökenli olduğu önerilerine karşı çıkmıştır. Aksine Tepe Gawra, Grai Resh ve Warka gibi yerleşimlerde görülen Uruk Dönemi Gri mallarının ve chalicelerinin, Ninive V Dönemi chalicelerinin ve gri kazıma bezemeli Ninive V seramiğinin muhtemel kökeni olabileceğini önermiştir⁶¹. Yine aynı şekilde Erbil yakınlarındaki Tell Qualinj Agha yerleşiminde yaptığı kazılarda Erken Uruk tabakasına ait yeşilimsi, iyi pişmiş ve ince cidarlı seramikleri, kendisini takip eden Ninive V Dönemi seramikler ile olan benzerliği sebebiyle ilişkilendirmiş⁶² ve bu erken örnekleri sonraki çalışmalarında Proto-Ninive V malları olarak adlandırmıştır⁶³.

Michael Roaf, Abu Al Soof'un görüşlerini destekler bir şekilde boyalı Ninive V seramiklerinin Geç Kalkolitik Dönemine tarihlenen Muhammed Arab 1 tabakasındaki yerel boyalı seramiklerden öykündüğünü (Şekil 2), bundan dolayı seramiğin kökeni için İran platosundaki Tepe Sialk ve Tepe Hisar'a bakmaya gerek olmadığını belirtmiştir⁶⁴. Ayrıca Musul Barajı Kurtarma Projesi bölgesinde bulunan Tell Fisna, Tell Jigan ve Tell Karrana 3 yerleşimlerindeki kazılarda Muhammed Arab 1 tabakası ile paralellik gösteren geçiş dönemi seramiklerinin görüldüğünü ve hatta

⁵⁹ Behnam Abu Al-Soof, "Late Prehistoric Pottery at The Tell'Afar-Sinjar Region", **Sumer**, Cilt:31, 1975, ss. 21-23.

⁶⁰ Behnam Abu Al-Soof, "Uruk Pottery from the Dokan and Shahrzur Districts and the distribution of Ninevite V Pottery as revealed by field survey work in Iraq", **Sumer**, Cilt:20, 1964, (Dokan), s. 42.; Behnam Abu Al-Soof, "Distribution of Uruk, Jamdat Nasr and Ninevite V Pottery as Revealed bt Field Survey Work in Iraq", **Iraq**, Cilt:30, Sayı:1, 1968, (Distribution) s. 75.; Behnam Abu Al-Soof, "Notes On The Late Prehistoric Pottery of Mesopotamia", **Sumer**, Cilt:28, 1972, (Prehistoric), s. 7.

⁶¹ Al-Soof, Dokan, s.42.; Al-Soof, Prehistoric, s. 7.

⁶² Behnam Abu Al-Soof, "Short Sounding at Tell Qualinj Agha (Erbil)", **Sumer**, Cilt:22, 1966, (Agha), ss. 78, 80-81; Behnam Abu Al-Soof, "More Sounding at Tell Qualinj Agha (Erbil)", **Sumer**, Cilt:23, 1967, (More), s. 71.

⁶³ Behnam Abu Al-Soof, "Excavation at Tell Qualinj Agha (Erbil) Summer, 1969", **Sumer**, Cilt:25, 1969, (Qualinj), ss. 3-35.

⁶⁴ Roaf, Problems, s. 590.

aynı geçiş dönemi seramiklerinin yayınları yapılan Nineveh yerleşiminde de görülebileceğini belirtmiştir⁶⁵.

Kazısı yapılan Tell Karrana 3⁶⁶ ve Telul eth-Thalathat⁶⁷ yerleşimlerinde Geç Uruk ve Erken Ninive V seramiklerinin bir arada bulunduğu tabakanın Geç Uruk Dönemini takip etmesi devamlılığı göstermesi bakımından önemlidir. Bu geçiş dönemi seramikleri genel olarak boyalı ve yalın mallardan oluşmaktadır. Bu mallar Uruk dönemi geçiş formları olarak değerdendirilir⁶⁸. Söz konusu bu veriler Geç Uruk seramiğinden Ninive V seramiğine kademeli bir geçişin kanıtları olarak değerdendirilebilir. Ayrıca kapsamlı monokrom boya bezeme geleneğinin, bölgenin erken kültürlerinden olan Samarra dönemine kadar uzandığı⁶⁹ göz önünde bulundurulduğunda Ninive V seramiklerinin Kuzey Mezopotamya'nın kendi kültürel gelişim süreci içerisinde ortaya çıkmış olduğu görülecektir.

1.3. NİNİVE V SERAMİĞİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Ninive V seramik repertuarı içinde görülen birbiriyle bağlantılı boya ve çizim oyma bezemeli mallar ile yalın ve mutfak malları, bazı temel formlara ayrılır. Bu formlar kendi içinde çok çeşitlilik göstermektedir. Bu bakımdan seramikler üzerindeki detaylar incelendiğinde (dudak, boyun, gövde, kaide vs.) aynı formlar arasındaki farklılıklar rahatlıkla görülebilmektedir. Bu farklılıkların nedeni Ninive V mallarının seri üretim bir seramik olmaması aksine yerel ve bölgesel bir üretim olmasıdır⁷⁰. Bu seramik kültürünü daha iyi anlayabilmemiz için seramiğin üretim aşamalarından bahsetmek yerinde olacaktır.

1.3.1.Üretim Teknikleri

1.3.1.1.İnce Cidarlı Mallar

⁶⁵ Raof, Problems, s.590.

⁶⁶ Elena Rova, "Tell Karrana 3: Ceramic Evidence for the Late Uruk/Ninevite 5 Transition", **The Origins of North Mesopotamian Civilization: Ninevite 5 Chronology, Economy, Society, Subartu**, Cilt:9, (Ed. Elena Rova ve Harvey Weiss), 2003, (Karrana), s. 13.

⁶⁷ Hirotoshi Nomuto, "Late Uruk and The Transitional Ninevite 5 Pottery from Tell Thalathat no.5", **Al-Rafidan**, Cilt:19, 1998, (Thalathat), s. 53.

⁶⁸ Hirotoshi, "Changes of The Ninevite 5 Carinated Bowl", **Al-Rafidan**, Cilt:10, 1989, s. 13.

⁶⁹ Al-Soof, Dokan, s. 42.

⁷⁰ Rova, Culture, s. 34.

Bu grubu genel ince bir cidara sahip (5mm den az) kâseler ve küçük çömlekler oluşturmaktadır. Her zaman çarkta biçimlendirilen bu seramiğin yapımında arındırılmış ince kil kullanılmaktadır. Seramiğin hamuru mineral katkı (kum, kireç) görülmektedir. Hamur renginde yaygın olarak gri ve açık yeşilin olduğu açık tonlar görülmektedir. Farklı hamur renkleri bezen kronolojik farklılıkları gösterebilmektedir. Örneğin Ninive V'in erken döneminde genel olarak yeşilimsi hamur kullanılırken geç dönemde koyu gri renk kullanılmaya başlanmıştır. Bazen bu farklılığın nedeni bölgesel de olabilmektedir. Örneğin kırmızımsı sarı renkli hamur yaygın olarak Suriye bölgesindeki yerleşimlerde görülmektedir. Az da olsa erken dönemlerde bej veya devetüyü renklerde tercih edilmektedir⁷¹.

Bu katkısız temiz kil, gövdenin üst bölümünün bezendiği kaplarda sıklıkla kullanılmaktadır; erken dönemde bu kilin kullanıldığı seramikler oldukça yalın iken ilerleyen dönemde çizi/oyma bezeme uygulanmaya başlanmıştır. Yüzeydeki çark izlerini silmek için seramiğe ıslak sıvazlama uygulanır, bu işlemde kullanılan ince kil bezen seramiğin hamur renginden biraz daha açık bir renk tonuna sahip olmaktadır. Az sayıda örnekte hafif perdahlamadan kaynaklı parlaklık görülmektedir. Bu seramikler yüksek sıcaklıkta fırınlanırlar bundan kaynaklı olarak parmak ile çıtlatıldığında metalik tok bir ses çıkartırlar⁷².

Yukarda bahsedilen özellikler sadece Ninive V seramiğine özgü özellikler değildir. Benzer özellikler Kuzey Mezopotamya'da Uruk Dönemi ile görülmeye başlar ve Akad Dönemine hatta daha sonraki dönemlere kadar görülmeye devam eder. Ayrıca MÖ 3. binyılın ikinci yarısı boyunca Kuzey Suriye'de yaygın bir şekilde görülen Metalik Mallarda da yakın benzerlikler görülmektedir⁷³.

Ninive V tabakalarında az sayıda görülen oldukça özel bir mal grubu da kaliteli siyah mallardır. Bu mal grubunun en yaygın formu, bazı örneklerine kazıma bezemenin uygulandığı, küçük, uzun boyunlu çömleklerdir⁷⁴.

1.3.1.2.Orta-İnce Cidarlı Mallar

⁷¹ Rova, Culture, ss. 25-26.

⁷² Rova, Culture, s. 26.

⁷³ Rova, Culture, s. 26.

⁷⁴ Rova, Culture, s. 26.

Bu mal grup Ninive V seramiğinin çok büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bazı istisnalar dışında kullanılan katkı maddelerinin boyutu ve yoğunluğu seramiğin boyutuyla doğrudan orantılıdır; kâselerde küçük ve az yoğunlukta katkı maddesi kullanılırken, küçük çömleklerde, meyveliklerde ve büyük çanaklarda katkı maddesinin oranı ve boyutu artmaktadır. Farklı parçaların birleştirilmesiyle oluşan seramik formlarında, seramiğin farklı bölümlerinde katkı maddesinin oranı ve boyutu değişebilmektedir. Örneğin, meyvelik formunun gövde bölümünde mineral katkı yoğunlukta, ayak bölümünde yoğun saman katkısı bulunabilmektedir⁷⁵. Saman gibi bitkisel katkılar genel olarak seramikte bağlayıcı bir işlev görmesi ve kuruma-pişme sırasında hamura esneklik kazandırması amacıyla kullanılır⁷⁶. Muhtemelen burada ayaklı kapların en hassas bölümü olan ayakların, pişme süreci boyunca hasar görmelerini engelleme amacı güdülmüştür⁷⁷.

Orta-ince cidarlı mallarda en yaygın görülen bitkisel katkı maddesi saman katkısıdır. Saman parçalarının (ortalama 4-5 mm) seramiğin dış yüzeyinde oluşturduğu izler çıplak gözle rahatlıkla görülebilmektedir. Telul eth-Thalathat,⁷⁸ Tell Leailan,⁷⁹ Tell Mohammed Arab⁸⁰ ve Niniveh⁸¹ yerleşimlerinde görülen boyalı Ninive V seramiklerinin büyük bir çoğunluğunda, bazılarında yoğun olmak üzere, bu özellikte saman katkılı hamur kullanılmaktadır.

Uruk seramiği temelde kireç ve mineral katkılıdır. Nineveh'in beşinci tabakasında görülen boyalı Ninive V seramikleri arasında da taşçık katkılı örnekler görülmekle birlikte, benzer bir şekilde Tell Karrana 3 yerleşimindeki bazı tipik Ninive V boyalıları da kireç ve taşçık katkı görülmektedir⁸².

⁷⁵ Rova, Culture, ss. 26-27. Benzer bir durum için bakınız: Hitotoshi Numoto, "Ninivite 5 Pottery from Tell Fisna and Thuwaij and its Relative Chronology in Mosul Region" **The Origins of North Mesopotamia Civilization: Ninivite 5 Chronology, Economy, Society**, Subartu, Cilt:9, (Ed. Elena Rova ve Harley Weiss), Turnhout: Brepols, 2003, 85.

⁷⁶ Tuğba Ökse, **Önasya Arkeolojisinde Çanak Çömlek, Teknik Özellikler, Biçimler, Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca Terimler**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2012, s.19.

⁷⁷ Rova, Culture, s. 27.

⁷⁸ Fukai ve diğerleri, 28-29.

⁷⁹ Schwartz, Operation I, fig. ss. 35-37.

⁸⁰ Michael Raof "A Report on the Work of The British Archaeological Expedition in The Eski Mosul Dam Salvage Project From November 1982 to June 1983" **Sumer**, Cilt:39, 1983, fig. 3.

⁸¹ Thompson ve Hamilton, s. 83.

⁸² Rova, Culture, s. 27.

Rova bu durumu, eski geleneğin Ninive V seramiğinin erken safhalarında da uygulanmaya devam etmesi, daha sonra bitkisel katkılı malların Ninive V seramiğinde yaygınlaşmaya başlamasıyla eski geleneğin etkisini kaybetmesi şeklinde yorumlamıştır⁸³.

Tell Mohammed Arab yerleşiminde, Ninive V seramiğinin en dikkat çekici özelliklerinden biri olan bitkisel katkının mineral katkıya oranla daha yaygın olması,⁸⁴ Rova'nın yorumunu doğrulamaktadır.

Orta-ince cidarlı malların hamurunda, genellikle devetüyü renk görülmekle birlikte bazen pembe, sarı ve yeşilimsi renkler de görülmektedir. Bir önceki seramik geleneği olan Uruk dönemi boyunca ve Ninive V seramiğinin en erken safhaları boyunca, kireç ve taşçık katkıları bulunan aynı tür kaplarda turuncudan açık kırmızıya kadar çeşitlilik gösteren renkler sıklıkla görülmektedir⁸⁵.

Bu grupta büyük boyutlu bazı kap formları dışında birçok form çark yapımıdır. Oldukça yüksek ısıda pişirilen seramiklerin dış yüzeylerine ya ıslak sıvazlama ya da çoğunlukla krem rengin tercih edildiği astar uygulanmaktadır⁸⁶.

1.3.1.3.Kalın Cidarlı Kaba Mallar

Genel olarak Ninive V seramiğinin mutfak kaplarını oluşturan bu malların hemen hemen tamamı el yapımıdır. Pişirmede kullanılan çömlekler, kaplar ve büyük çanaklar bu grubun yaygın formlarıdır. Üretimde iki farklı uygulama görülmektedir; bunlarda ilki genellikle kapakların ve büyük çanakların üretiminde kullanılırken, ikincisi özellikle pişirme kaplarının üretiminde kullanılmaktadır. Kapakların ve büyük çanakların üretiminde yoğun bitkisel katkı kullanılmaktadır. Seramiğin hamurunda ve dış yüzeyinde genel olarak sarı ya da pembe renk tercih edilmektedir. Ayrıca bu formlarda herhangi bir yüzey işlemi ve astar uygulaması bulunmaktadır. Pişirme kaplarında ise yoğun mineral katkı kullanılmaktadır. Griden devetüyüne ve pembeye kadar farklı hamur renkleri görülen bu kapların bazı bölümleri pişme işlemi esnasında ısyı iyi alamadığı için koyu griden siyaha kadar değişen tonlarda renge sahip olurlar.

⁸³ Rova, Culture, s. 27.

⁸⁴ Michael Roaf, Mohammed, s. 155.

⁸⁵ Rova, Culture, s. 28.

⁸⁶ Rova, Culture, s. 28.

Ayrıca pişirme kaplarının dış yüzeyinde doğrudan ateşle temas etmelerinden kaynaklı olarak islenme görülmektedir⁸⁷.

1.3.2.Seramiklerin Üretim Aşaması

Ninive V seramiklerinin çok büyük bir bölümü çarkta biçimlendirilmektedir. Bunun sonucunda kabın iç ve dış yüzeyinde birbirine paralel çark izleri görülmektedir. Kapların kulp, tutamak, akıtacak, ayak ve halka kaide gibi eklenti bölümleri ayrı olarak biçimlendirilir ve daha sonra sulandırılmış kil yardımıyla formdaki yerlerine apliance edilir. Seramiğin hamurunda farklı üretim teknikleri kullanılmaktadır. Bu farklılık kırık bir seramik kesitinden ya da kopmuş olan bir eklentinin gövde üzerinde bıraktığı izden görülebilir. Bazı istisnalar hariç sadece çok büyük boyutlu seramikler ve pişirme kapları el yapımıdır. Ayrıca bu pişirme kaplarının neredeyse tamamı perdahlıdır, muhtemelen bunun nedeni kabın sızdırmazlık özelliğini arttırmaktır. Büyük boyutlu depolama kaplarının üretiminde bazen sucuk kil tekniği uygulanmaktadır. Bu teknikte silindirik sucuk şeklindeki killer üst üste getirilerek birleştirilir ve böylece büyük boyutlu kaplar üretilir. İki kil halkasının birleşim yerinde oluşan halka biçimindeki izler boyun ve gövde etrafında görülebilmektedir. İnce cidarlı ve orta-ince cidarlı malların yüzey işlemlerinde hemen hemen iyi bir biçimde uygulanmış ya ıslak sıvazlama ya da genellikle krem rengin tercih edildiği bir astar kullanılmaktadır. Bazen çok kaliteli örneklerde ne tür bir yüzey işleminin uygulandığını anlamak oldukça zordur. Özellikle hamur ve astar renginin hemen hemen aynı renk tercih edildiği örneklerde yüzey işlemini anlamak çok daha zordur. Bunun nedeni kabın yapımında kullanılan kilin daha sonra sulandırılarak ince rafine hale getirilmesi ve kaba astar olarak uygulanmasıdır. Günlük kullanım kaplarının iç ve dış yüzeylerinde, özellikle çok az boyalı örneğin görüldüğü büyük çömleklerde ve büyük çanaklarda, muhtemel fırça darbelerine ait izler görülmektedir. Bu izler genellikle kapların alt bölümlerinde birbirine paralel bir çizgi grubu oluştur ve her farklı yöndeki grup bir fırça darbesine işaret etmektedir⁸⁸.

⁸⁷ Rova, Culture, s. 28.

⁸⁸ Rova, Culture, s. 28-29.

1.3.3.Bezemenin Uygulanması

Ninive V seramiğinde boya, oluk, çizi, oyma ve kabartma olmak üzere 5 farklı bezeme tekniği kullanılmaktadır. Bezemeler genellikle küçük ya da orta boyutlu kaplar üzerine her zaman pişme öncesinde uygulanmaktadır. Boya ve çizi bezeme genel olarak kabın üst bölümüne uygulanır, gövde altına kadar uygulandığı örneklerin görülmesi yanı sıra çok nadir olarak kabın tüm yüzeyine bezemenin uygulandığı örnekler mevcuttur. Seramiklerin iç yüzeyi, kâselerin dudak kısmından içeri doğru taşan ince boya bant bezeme hariç, her zaman bezemesizdir. Bezeme her zaman pişirmeden önce uygulanmıştır⁸⁹.

1.3.3.1.Boya bezeme

Boya bezeme Ninive V seramiğinin özellikle erken evresinde yaygın bir şekilde görülmektedir. Boya bezemede yaygın olarak siyaha doğru tonların görüldüğü koyu mor ve koyu kırmızı tercih edilir⁹⁰. Yeşilimsi ve kahverengi tonlar pek tercih edilmemektedir. Ayrıca Geç Uruk ve Ninive V Geçiş safhası boyunca açık kahverengiden turuncuya ve açık kırmızıya doğru değişen bir renk geçişi görülmektedir. Sürülen boyanın kalınlığından ya da pişme koşullarından⁹¹ kaynaklı oluşan ton farklılıkları dışında Ninive V boyalıları her zaman monokromdur⁹². Boyamada kullanılacak olan fırça uygulanacak bezemenin inceliğine ve detayına göre değişebilmektedir. Yani bir kap üzerinde birden fazla ve farklı şekillerde fırça kullanılabilir⁹³.

Tell Billa’da bulunan iki boyalı örnek üzerinde gerçekleştirilen kimyasal analizler, boya içerisinde görülen pigmentlerin farklı demir oksitler içeren kilden

⁸⁹ Rova, Culture, s. 29.

⁹⁰ Kathryn Grossman, “Ninevite 5 Ceramic” **Associated Regional Chronologies of the Ancient Near East, Interregional**, Cilt:1 (Ed. Marc Lebeau), Turnhout:Brepols, 2014, s. 79.

⁹¹ Boya bezemenin bol şekilde sürülmesi ya da seramiğin pişme derecesi ve pişirim sırasında uygulanan işlemler boyanın daha açık ya da daha koyu bir ton almasına neden olmaktadır.

⁹² Rova, Culture, s. 29.

⁹³ Grossman, s. 80.

oluşturduğunu göstermiştir. Buna göre kırmızı renk demirin ferik oksitte dönüşmesiyle oluşurken, daha koyu renkler demirin manyetik oksitte dönüşmesiyle oluşur⁹⁴.

1.3.3.2.Çizi Bezeme

Çizi bezeme, özellikle açık ya da koyu gri ve yeşilimsi renkli küçük kaplara, ince ve derin olmayacak bir şekilde uygulanmaktadır. Kâselerde ve meyveliklerde genellikle gövdenin üst bölümüyle sınırlandırılırken, küçük çömleklerde bezeme gövdenin altına kadar inerek kabın tamamını kaplamaktadır. Sivri uçlu bir alet yardımıyla yalnızca segmentler ve düz hatlar yapılmaktadır. Noktalar, küçük üçgenler ve dairesel çentikler farklı aletlerin uçlarının yanlamasına ya da düz bir şekilde kabın yüzeyine basılmasıyla oluşturulmaktadır⁹⁵.

1.3.3.3.Oluk Bezeme

Bu tarz bezemeler genel olarak sivri ya da oval dipli küçük kâselerin üst bölümlerine uygulanmaktadır. Ayrıca meyveliklerde ve küçük çömleklerin omuz bölgesinde de oluk bezemeye rastlanmaktadır. Oluk bezeme çok kaliteli olan yeşilimsi ve gri hamurlu malların en tipik bezeme şemasını oluşturmaktadır. Az da olsa devetüyü ve bej hamurlu örnekte görülmektedir. Yatay basamaklar muhtemelen kap çarkta dönerken bir tarağın dişleri yardımıyla yapılmaktadır⁹⁶.

1.3.3.4.Oyma Bezeme

Oyma bezeme, çizi bezemenin geç bir varyasyonu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bezeme genel olarak gri ve yeşilimsi hamurlu mallarda görülmesine rağmen sarımsı hamurlu ve az da olsa kırmızımsı hamurlu örnekte görülmektedir. Oyma

⁹⁴ Speiser, Billa, ss. 252,282.

⁹⁵ Rova, Culture, ss. 30-31.

⁹⁶ Rova, Culture, s. 30.

bezeme, düz uçlu bir aletin kabın yüzeyine hafif bir şekilde bastırıldıktan sonra yüzey boyunca çekilmesi sonucu çıkan yatay ya da dikey bantların yüzeyden alınmasıyla oluşturulmaktadır. Kabartı şeklinde duran bu bölümlere bazen sonrasında çizi bezeme uygulanarak bir tarama alanı görünümü alır⁹⁷.

1.3.3.5.Kabartma Bezeme

Kabartma bezeme Ninive V seramiğinde az kullanılmaktadır. Bu bezemenin kullanımı özellikle pişirme kapları ve kapakların da içinde bulunduğu kaba mallarla sınırlanmaktadır⁹⁸.

1.3.4.Seramik Pişirme Yöntemleri

Ninive V yayılım alanı içerisinde çok az sayıda merkezde seramik pişirme fırını açığa çıkarılmıştır. Bu fırın kalıntıları yetersizliği pişirim tekniğini detaylı bir şekilde anlamamıza yetmemesine karşın seramiğin bölgesel olarak üretildiğini göstermektedir. Birbirine çok yakın yerleşimlerde görülen seramiklerin hamur ve görünümündeki farklılıklar yerel üretim önerisini desteklemektedir⁹⁹.

Seramiklerin fırın içene yerleştirilmesiyle ilgili bazı bilgiler bizzat seramiğin incelenmesiyle sağlanmıştır. Bazı sivri ya da oval dipli kâselerin alt bölümünde oluşan dairesel karartı izinin kâselerin ağız çapı ile bire bir uyuşması, kâseler arasında herhangi bir ayırıcı olmadan üst üste yerleştirilerek fırınladığını göstermektedir¹⁰⁰.

Tell Billa'da ele geçen bazı seramikler üzerinde yapılan analizler pişirme sıcaklığının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Bu analizlere göre boyalı mallar yaklaşık 870° C derecede pişirilirken daha kaliteli yeşilimsi ya da gri hamurlu mallar yaklaşık 1095° C derecede pişirilmektedir¹⁰¹.

1.1. NİNİVE V SERAMİĞİNİN GELİŞİM EVRELERİ

⁹⁷ Rova, Culture, s. 31.

⁹⁸ Rova, Culture, s. 31.

⁹⁹ Rova, Culture, s. 31

¹⁰⁰ Rova, Culture, s. 31-32

¹⁰¹ Speiser, Billa, ss. 252-253.

Ninive V kültürü bölgesel özellikler göstermektedir. Bu nedenle bölgeler arasında bazı farklılıklar bulunabilmektedir. Bu kültür özellikle seramik geleneği üzerinden tanımlanmaktadır. Ninive V seramiği üzerinde çalışmalar yapan bilim insanları seramiklerinin formları, bezemeleri ve üretim teknikleri ile üretimde kullanılan hamur yapısı gibi kendine has özellikleri göz önünde bulunduruladurarak alt evrelere ayırmışlardır (Şekil 3). Bu alt evrelerde bir birliktelik yoktur ve bilim insanlarının çalışmalarına göre farklılık gösterebilmektedir. Bazı evreler belirli bölgelerde görülürken bazıları yayılarak genişlemektedir. Bu nedenle yapılan çalışmaların genel bir değerlendirilmesi yapılarak alt evreler açıklanmaya çalışılacaktır.

1.4.1.Geçiş Evresi

Geç Uruk dönemini takip eden evreye “transitional” yani geçiş evresi denmektedir. Rova, Ninive V seramiğinin başlangıcının Terminal Uruk evresindeki seramiklerde görülebileceğini belirtmiştir. Bu evrede yerel boyalı mallar ve bazı hibrit formlar görülmektedir¹⁰².

Geçiş evresi seramikleri temelde bir dizi boyalı mallar ile karakterize edilir. Ayrıca seramik formlarında görülen bazı değişimlerde bu evreyi tanımlamamıza yardımcı olmaktadır¹⁰³. Geçiş evresine ait seramikler genel olarak Musul bölgesindeki Tell Karrana 3, Tell Fisna ve Tell Jigan C yerleşimlerinden gelmektedir. Ayrıca Nineveh yerleşiminde de bu evreye ait seramiklerin olduğu belirtilmiştir¹⁰⁴. Musul dışında Habur bölgesindeki Tell Brak yerleşiminde de Geçiş evresine ait seramiklerin ele geçmektedir¹⁰⁵.

Geç Uruk’un tipik özelliklerinin bazıları (boya bezemeli mallar ve omurgalı küçük kâseler gibi) Ninive V dönemi boyunca gelişmeye devam eder. Bu durum Ninive V seramiğinin kademeli olarak Geç Uruk seramiğinden ayrıldığını ve

¹⁰² Elena Rova, “Ninevite 5 Relative Chronology, Periodization and Distribution: An Introduction” **The Origins of North Mesopotamian Civilization: Ninevite 5 Chronology, Economy, Society**, Subartu, Cilt:9, (Ed. Elena Rova ve Harley Weiss), Turnhout: Brepols, 2003, (Perdis), s. 4.

¹⁰³ Rova, Perdis, s. 5.

¹⁰⁴ Hirotoshi Numoto, “Painted Designs of The Ninevite 5 Pottery” **Al-Rafidan**, Cilt:12, 1991 (Design), s. 92.

¹⁰⁵ Rova, Perdis, s. 5.

kendinden önceki bu geleneğin yerel bir gelişimi olarak ortaya çıktığını göstermektedir.

Tell Karrana 3 yerleşiminde, Geç Uruk evresini takip eden Geçiş evresinde, Geç Uruk ve Erken Ninive V özellikleri gösteren seramikler bir arada ele geçmiştir. Geç Uruk'un karakteristik formlarından biri olan çizi bezemeli ip delikli burun tutamaklı çömlekler sayıları azalsa da görülmeye devam eder. Geç Uruk'ta görülen alçak halka kaideli (low ring feet) kaplar (Şekil 4:1-2) bu dönemle birlikte yerini oval ya da alçak ayaklı (Round bases or higher feet/low pedestals) kaplara (Şekil 4:3) bırakır. Özellikle alçak ayaklar Geç Uruk'un halka kaidesi ile Ninive V'in ayaklı kapları arasındaki geçişi temsil etmektedir¹⁰⁶. Ayrıca oval dipli, keskin yüksek omurgalı, içe dönük ve kalınlaştırılmış ağız kenarlı kâseler dönemin tipik formlarındandır¹⁰⁷.

Bir diğer önemli karakteristik özellik boyalı seramiklerdir. Geç Uruk'ta sıklıkla kullanılan geometrik bezemeler Geçiş evresinde çeşitlenerek kullanılmaya devam etmiştir.

Hirotoşi Numoto, Nineveh, Tell Mohammed Arab ve Tell Karrana 3 yerleşimlerinden görülen Geç Uruk boyalı kapları üzerindeki bezemeleri incelemiştir. Genel olarak, taralı üçgenler, taralı bantlar, taralı dikdörtgenler, içi dolu uzatılmış üçgenler, testere dişleri, dama motifleri, yatay ve dikey balık kılçığı, yatay ve dikey merdiven, eğimli çizgiler, içi dolu tarama çizgiler, dikey kelebek/kum saati, yatay zikzak bantlar ve natüralistlik motifler gibi çeşitli bezemelerin kullanıldığını belirtmiştir (Şekil 5). Bezemeler kabın üst bölümlerine uygulanmakta, kabın alt bölümüne boya bezeme pek uygulanmamaktadır¹⁰⁸.

Geçiş evresinde ise bezeme çeşitliği artmıştır. Numota, Tell Karrana 3, Tell Fisna ve Tell Jigan yerleşimlerinde görülen Geçiş dönemi boyalı kapları incelemiştir. Genel olarak, tarama üçgenler, tarama bantlar, tarama dikdörtgenler, içi dolu üçgenler, içi dolu dik açılı üçgenler, testere dişleri, taramalar, yatay ve dikey kelebekler/kum saatleri, dama motifleri, yatay, dikey ve eğimli balık kılçığı motifleri, yatay, dikey ve eğimli merdivenler, yatay, dikey ve eğimli çizgiler ve konsantrik yarım daireler gibi çeşitli bezemelerin kullanıldığı belirtilmiştir (Şekil 6). Boya bezeme kabın hem üst

¹⁰⁶ Rova, Karrana, s. 11.

¹⁰⁷ Rova, Karrana, s. 13.

¹⁰⁸ Numoto, Design, ss. 88-89.

hem de alt bölümüne uygulanmaktadır, buda Geçiş evresini Geç Uruk'tan ayıran özelliklerden bir diğeridir¹⁰⁹. Ayrıca Ninive V'in ilerleyen evrelerinde boya bezemeler kabın büyük bir bölümüne bazı örneklerde ise kabın tüm yüzeyine uygulanmıştır.

Geçiş evresi seramiklerinin boya yapısında da farklılıklar görülmektedir. Islak sıvazlı ya da ince astarlı krem renkli mallar üzerine kırmızı ve koyu kahverenginin tonlarında boya bezeme uygulamaktadır. Bu özelliği ile Geçiş evresi, açık turuncu-kırmızımsı mallar üzerine koyu turuncudan kahverengimsi kırmızıya kadar değişen renklerde olan Geç Uruk seramiği ile krem renkli mallar üzerine mordan siyaha kadar değişen renklerde olan olgun Ninive V seramiği arasında bir geçiş niteliğindedir. Az sayıdaki Geçiş evresine ait seramiklerde ağız kenarının içinde ince bant bezeme görülmekte, Ninive V'in ilerleyen evrelerinde ise bu bezeme tarzı yaygınlaşmaktadır. Ancak Geç Uruk evresinde bu özellik pek görülmemektedir¹¹⁰.

Geç Uruk'tan Ninive V'in Geçiş Evresine doğru yaşanan değişiklikler boyalı seramiklerin hamurunda da görülebilmektedir. Bu evrede görülen küçük boyutlarda mineral katkılı ince kahverengimsi mallar, Geç Uruk'un taşçık katkılı açık kırmızımsı mallarının yerini almış olsa da Geç Uruk etkisi taşımaktadır. Fakat ilerleyen evrelerde görülen asıl Ninive 5 seramiklerinde bitkisel katkılı mallar kullanılmıştır¹¹¹.

Bu evreye ait seramikler Cezire kronolojisinde EJ 0, Güney Mezopotamya kronolojisinde Jemdet Nasır'ın sonları ile ED I'in başlarına tarihlendirilmektedir¹¹².

1.4.2.Ara Evre

Ara Evre önerisi Hirotoshi Numoto tarafından önerilmiştir¹¹³. Numoto, Tell Fisna, Tell Karrana 3 ve Tell Jigan Area C yerleşimlerinde görülen bazı boya bezemeli seramiklerin özellik bakımından hem Ninive V'in Geçiş evresi hem de Boya ve Erken Çizi evresi özellikleri gösterdiğini bu nedenle iki evre arasında bir Ara evre olması gerektiğini belirtmiştir¹¹⁴.

¹⁰⁹ Numoto, Design, s. 93.

¹¹⁰ Rova, Karrana, s. 13.

¹¹¹ Rova, Karrana, s. 13.

¹¹² Rova, Perdis, s. 5, 9 table 1.

¹¹³ Hirotoshi Numoto, "Examinations of the Ninivite 5 "Intermediate" Period", *Al-Rafidan*, Cilt:15, 1994, (Intermediate), ss. 51-72.

¹¹⁴ Numoto, Intermediate, s. 51.

Özellikle Tell Fisna’da B ve A tabanında ve Tell Karrana 3 tabaka 1’de ele geçen örnekler Ara evre özellikleri sergilemektedir. Bunun yanı sıra Nineveh, Tell Kutan (D açması), Tell Thuwaji (A açmasındaki D evresi ve C açmasındaki L evresi) ve Chagar Bazar (mezar 188) yerleşimlerinde de Ara evreye ait örneklerin olduğu belirtilmiştir¹¹⁵.

Numoto, Tell Karrana 3 yerleşiminde Geçiş evresinden (Level 2) sonra gelen tabakanın (Level 1) Ara evreye ait olması gerektiğini önermiştir. Ayrıca hem Tell Karana 3’ün Level 1’i hem de Tell Fisna’nın B tabanının kronolojik olarak Geçiş evresinin hemen ardından geldiği belirtilmiştir. Özellikler Tell Karrana 3 yerleşiminde level 4’ten (Geç Uruk) Level 1’e kadarki süreçte kesintisiz bir yerleşim olması, Geçiş evresi ile Boyalı ve Erken Çizi evresi arasında görülen Ara evre seramiklerinin yerleşimde stratigrafik olarak ta kanıtlarını sunmaktadır¹¹⁶. Numoto, Tell Karrana 3 level 1 ve Tell Fisna B ve A tabanlarında ele geçen seramiklerden yola çıkarak Ara evrenin karakteristik özelliklerini ortaya koymuştur.

Çalışmasında, Tell Fisna’da bahsi geçen alanlarda görülen boyalı kapların büyük çoğunluğunda uçan kuş¹¹⁷ bezemesinin ve eğik çizgilerden oluşan zikzak bezemelerin bulunduğunu, bu durumun Ara evre önerisinde bulunulmasında etkili olan faktörlerden biri olduğunu belirtmiştir. Bu iki bezemenin benzer örnekleri Tell Karrana 3, level 1’de de yaygın olarak görülmektedir. İlk kez bu evrede görüldüğü varsayılan önemli bezemelerden biri birbiri ardına gelen içi dolu yatay üçgen motiftir. Bu motif Tell Karrana 3 yerleşiminde yaygın olarak görülmektedir. Ara evrede görülen önemli bezemelerden bir diğeri içi dolu üçgen sütunudur. Bu bezemenin Ara evrede ya da daha erken bir süreçte ortaya çıktığı düşünülmektedir. Tell Karrana 3’te Ara evrede içi dolu üçgenlerden oluşan testere bezemesi görülmektedir¹¹⁸. Genel olarak kabın gövde üstünde boya bezeme görülmekle birlikte gövde altında görülen örnekler de mevcuttur. Bu evrede boya bezemenin kabın yüzeyinde kapladığı alan Geçiş

¹¹⁵ Numoto, *Intermediate*, s. 51-52s.

¹¹⁶ Numoto, *Intermediate*, s. 52.

¹¹⁷ Elena Rova bu motifi şekil benzerliğinden dolayı sigma olarak adlandırmıştır. Bakınız; Rova, Elena. “Pottery”, **Tell Karrana 3, Tell Jikan, Tell Khirbet Salih**, *Baghdader Forschungen*, (Gernot Wilhelm ve Carlo Zaccagnini), Cilt:15, 1993, s. 47.

¹¹⁸ Numoto, *Intermediate*, ss. 52-53.

evresine nazaran daha fazladır ve bezemeler daha çeşitlidir ayrıca bezemeler Geçiş evresine göre daha sistematik olarak uygulanmaktadır (Şekil 7)¹¹⁹.

Ayrıca her ne kadar Tell Karrana 3 verilerinden yola çıkarak çizgi bezemeli Ninive 5 seramiğinin Ara evrede görülmediği belirtilmişse de çentik bant bezeme gibi basit çizgi bezemelerin ilk olarak bu evrede görülmeye başlandığı önerilmiştir. Tell Fisna yerleşiminde görülen çizgi bezemeli ayaklı kâse Ara evreye örnek olarak gösterilebilir. Yine aynı şekilde yiv bezemeli kapların da ilk olarak Ara evrede görüldüğü belirtilmiştir. Tell Fisna B tabanında görülen biri omurgalı diğeri ayaklı bir kâse üzerinde yivli bezeme Ara evreye verilmiştir¹²⁰.

Bu evreye ait seramikler Cezire kronolojisinde EJ 0'ın sonlarına, Güney Mezopotamya kronolojisinde ED I'ın başlarına tarihlendirilmektedir¹²¹.

1.4.3.Boyalı ve Erken Çizgi Bezeme Evresi

Yukarda bahsedilen Geçiş evresi ve Ara evre bir nevi Ninive V seramiğine geçişi temsil ettiği için Kathryn Grossman Boya ve Erken Çizgi Bezeme evresini gerçek boya ve çizgi bezemeli seramiğin görüldüğü evre olarak tanımlar. Bu evre Dicle bölgesi ile merkezi ve doğu cezire bölgesine kadar görülmekle birlikte üretiminde ve bezemesinde bölgesel farklılıklar da sergilemektedir¹²².

Boya ve Erken Çizgi Bezeme evresine ait boyalı ve basit çizgi bezemeli örnekler Tell Mohammed Arab Period 2'de yan yana ele geçmiştir. Bu durum stratigrafik kazılarla da kanıtlanmıştır. Bu evreye ait seramikler birçok yerleşimde görülmektedir. Numoto, Nineveh, Tell Mohammed Arab, Tell Kutan, Tell Rijim, Telul eth-Thalathat, Tell Thuwail ve Tell Fisna gibi yerleşimlerde bu evreye ait seramikleri inceleyerek genel özelliklerini ortaya koymuştur¹²³.

Bu evre ile birlikte ayaklı kapların ve omurgalı kâselerin oranı önemli miktarda artmaktadır. Özellikle ayaklı kaplarda gerek boyut bakımından gerek form bakımından çeşitlilik görülmektedir. Boya bezeme kapların gövde üstü, gövde altı ve ayak

¹¹⁹ Numoto, Design, s. 116.

¹²⁰ Numoto, Intermediate, ss. 60-61

¹²¹ Rova, Perdis, s. 9 table 1.

¹²² Grossman, s.83.

¹²³ Numoto, Design, s. 116.

bölümlerinin de olduğu tüm bölümlere uygulanır. Bu durum omurgalı kâseler ve çömlekler için de geçerlidir¹²⁴.

Bu evrede boya bezemenin kabın tüm yüzeyinde oluşturduğu yoğunluk¹²⁵ Geçiş evresinden ve Ara evreden fazladır. Geçiş evresine ait birçok boyalı örnekte bezeme panellerinin dağılımı ve bölümlenmesi düzensizken bu evrede bezemeler sistematik bir şekilde önceden planlanan sabit alanlara uygulanmıştır. Boyama tekniği Geçiş evresi ve Ara evreye göre daha gelişkin daha stilistiktir¹²⁶.

Geçiş evresi ve Ara evre ile karşılaştırıldığında bezeme çeşitliliği bu evre ile birlikte çok artmıştır. Bu bezemelerin çoğunun Geçiş evresi ve Ara evrede görülenler ile aynı olmasına rağmen tamamıyla yeni ve daha önceki evrelerde görülmeyen çok sayıda yeni bezeme görülmüştür¹²⁷. Boya bezeme genel olarak Ayaklı kaplarda, bardaklarda, kâselerde ve çömleklerde görülmektedir¹²⁸.

Tell Kutan, Tell Rijim, Tell Karrana 3, Tell Mohammed Arab, Nineveh, Telul eth-Thalathar, Tell Thuwajj ve Tell Billa örnekleri üzerinde yapılan incelemelerden yola çıkarak seramikler üzerinde görülen bezemeler şöyledir; yarım konsantirik daire dizileri, içi yatay ve eğimli çizgilerle taralı baklavalara, birbiri ardına gelen içi dolu üçgenler, bu bezemenin dikey çizgilerle düzenlendiği örnekler de mevcuttur. Ayrıca içi dolu üçgen sütun bezeme de görülmektedir. Birbiri ardına gelen içi taralı üçgenler, içi dolu testere biçimli üçgenler, makara şekilli bezemeler, çeşitli oval bezemeler, ceylan, keçi ve kuş gibi natüralistik bezemeler, bitkiler, çapraz taramalardan oluşan bezeme dizileri ve daha birçok bezeme çeşidi mevcuttur (Şekil 8)¹²⁹.

Geçiş evresinin tipik bezemelerinden olan kelebek/kum saati ve uzatılmış içi dolu üçgen bezemeler bu evrede de görülmemektedir. Kelebek/kum saati bezemesinin be evrede makara bezemesine (concave-lense motif) evrildiği düşünülmektedir¹³⁰.

Ninive V seramiğinde Geçiş evresiyle görülmeye başlayan boyalı mallar Boya ve Erken Çizi Bezeme evresinin sona ermesiyle birlikte aniden kullanımdan kalkmıştır. Robert Killick, hızlı dönen çarkın gelişiminin ve fırınlamada ateşin

¹²⁴ Numoto, Design, ss. 116, 119.

¹²⁵ Grossman, s. 84.

¹²⁶ Numoto, Design, ss. 141-143.

¹²⁷ Numoto, Design, s. 119.

¹²⁸ Grossman, s. 84.

¹²⁹ Numoto, Design, ss. 119-123.

¹³⁰ Numoto, Design, s. 123

derecesinin kontrol altına alınmasının gri malların ve çizi bezemeli malların üretimini sağladığını belirtmiştir. Bu malların yüksek derecede ateşte fırınlandığını ve yüksek derecede ateşin boyalı mallar için uygun olmadığını belirtmiştir. Boyalı omurgalı kâseler Geçiş evresi ile karşılaştırıldığında bu evrede sayıca azalmaktadır. Bu boyalıların ortadan kalmasına sebep ise seri olarak üretilen omurgalı gri kâseler gösterilmiştir¹³¹.

Boya ve çizi bezeme bir kapta aynı anda görülmemektedir. Çizi bezemeler genel olarak çizgilerden oluşmasının yanı sıra çentik ve noktalamalardan da oluşmaktadır¹³². Bu bezemeler yatay düzlemli desenler ve panelli desenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel olarak çentikten ve noktalamalardan oluşan bantlar, üçgenler, dik kenar üçgenler, baklavalılar, zikzaklar, balık kılıcı, dalgalı bantlar şevronlar, kelebek/kum saati gibi bezemeler uygulanmaktadır (Şelik 9)¹³³.

Bu evreye ait seramikler Cezire kronolojisinde EJ I, Güney Mezopotamya kronolojisinde ED I'e tarihlendirilmektedir¹³⁴.

1.4.4.Erken Oyma Bezeme Evresi

Elena Rova, bu evreyi Çizi ve Oyma Bezeme evresinin erken bir alt evresi olarak değerlendirmiştir. Michael Roaf ve Robert Killick, Boya ve Erken Çizi Bezeme evresi ile Geç Çizi ve Oyma Bezeme evresi arasında Erken Oyma Bezeme evresi olduğunu belirtmiş ve temelde oluk bezemeye (grooved) dayandırmıştır¹³⁵. Bu evre üzerine çalışma yapan Numoto, Tell Thuwajj'in 7. Ve 8. tabakalarında ve Tell Leilan'ın IIIb ve IIIc tabakalarında Erken Oyma Bezeme evresine ait seramikler olduğunu belirtmiştir¹³⁶.

Bu evrenin en tipik bezemesi dikey oluk şekilli oymalar, içinde dikey sütun şeklinde nokta bezeme bulunan uzatılmış üçgenler ve çok çizgili şevronlardır. Bu

¹³¹ Numoto, Design, s. 147.

¹³² Grossman, s. 84.

¹³³ Hirotoshi Numoto, "Incised and Excised Designs of the Ninevite 5 Pottery", *Al-Rafidan*, Cilt: 14, 1993, (İnex), ss. 72-74, Fig.1.

¹³⁴ Rova, Perdis, s. 9 Table 1.

¹³⁵ Roaf ve Killick, ss. 199-230.

¹³⁶ Numoto, İnex, s. 74.

evrede görülen birçok bezeme ve bezeme kompozisyonu Boya ve Erken Çizi Bezeme evresinde de görülmektedir (Şekil 10)¹³⁷.

Oluk şekilli oyma bezeme ve içinde dikey sütun şeklinde nokta bezeme bulunan uzatılmış üçgen motifi ilk kez bu evrede görülmektedir. Boya ve Erken Çizi Bezeme evresi ile karşılaştırıldığında dikey düzenli bezemelerin miktarında bir artış görülmektedir¹³⁸.

1.4.5.Çizi ve Oyma Bezeme Evresi

Bu evre ile birlikte bezeme tekniğinde, çeşitliliğinde ve seramiğin üretiminde büyük değişiklikler yaşanmıştır.¹³⁹ Çizi ve Oyma bezeme genel olarak yeşilimsi ya da gri hamurlu kaplarda görülürken, az da olsa diğer hamur rengine sahip kaplarda görülmektedir.

Bu evre ile birlikte Ninive V seramiklerin görüldüğü yerleşimlerin sayısı oldukça artmıştır¹⁴⁰. Görülen çizi ve oyma bezemeler Boya ve Erken Çizi Bezeme evresinde görülenlerden daha yoğun ve daha kapsamlıdır. Bu evrenin en karakteristik bezeme şeması, oyma bezemenin artık tam anlamıyla bir bezeme elemanı olarak kullanılmaya başlamasıdır¹⁴¹. Bir diğeri özellik sıklıkla çizi ve oyma bezemenin aynı anda bir kapta görülmesidir. Ayrıca sivri dipli ve dışa çekik ağız kenarlı kaplar bu evrenin karakteristik formlarındandır¹⁴².

Boya bezeme bu evre ile birlikte yok denecek kadar azalmakta ve kademeli olarak kullanımdan kalkmaktadır. Grossman, boya bezemenin Cezire bölgesinde Dicle bölgesine nazaran biraz daha uzun süre kullanımda kaldığını belirtmiştir¹⁴³. Bu durum Ninive V seramiğinin bölgeler arası farklılıklarına güzel bir örnektir. Bu nedenle değerlendirmelerde bulunulurken bölgesel faktörler de göz önünde bulundurulmaktadır.

¹³⁷ Numoto, İnex, s. 74, Fig. 2.

¹³⁸ Numoto, İnex, s. 80.

¹³⁹ Numoto be evreyi Geç Çizi ve Oyma Bezeme Evresi adı altında değerlendirmektedir. Bakınız; Numoto, İnex, ss. 80-85.

¹⁴⁰ Grossman, s. 84.

¹⁴¹ Numoto, İnex, s. 80.

¹⁴² Grossman, s. 84.

¹⁴³ Rova, Perdis, s. 5; Grossman, s. 84.

Bezeme şeması iki gruba ayrılmaktadır. Biri sadece çizgi bezemenin uygulandığı örnekler, diğeri hem çizgi hem de oyma bezemenin uygulandığı örneklerdir. Sadece çizgi bezemenin uygulandığı örneklerde görülen bezeme motifleri Boğa ve Erken Çizgi Bezeme evresinde görülen bezeme motifleriyle benzer özellikler göstermekle birlikte bezemeler çeşitlenmiştir (Şekil 11)¹⁴⁴.

Bardaklarda ve kâselerde görülen en yaygın bezemelerden biri yatay oyma bant bezemelerin arasında görülen ince çizgi şevron bezemelerdir. Dikey oluk şekilli oyma bezemenin üstünde görülen noktalı dalga hatlar görülen önemli bezemelerdendir¹⁴⁵.

Bu evreye ait seramikler Cezire kronolojisinde EJ I, Güney Mezopotamya kronolojisinde ED I sonu ile ED II'nin başlarına tarihlendirilmektedir¹⁴⁶.

1.4.6.Geç Oyma Bezeme Evresi

Geç Oyma Bezeme evresi, Ninive V seramiğinin son evresini oluşturmaktadır. Tell Leilan IIId evresinde görülen seramikler bu evreye verilmektedir¹⁴⁷.

Numoto, Tell Leilan IIId evresi örnekleri ile Habur ve Musul bölgesi yerleşimlerinde görülen örnekleri değerlendirerek genel özellikleri hakkında bilgiler vermektedir¹⁴⁸. Bu evreye ait seramiklerin genel bezeme şeması temelde oyma bezemelerden oluşmaktadır.

Numoto yaptığı değerlendirmede seramikler üzerinde genel olarak, dikey oyma bezemeler, dikey çizgi bezemeler, yatay oyma bezemeyle birlikte görülen eğik çizgi bezemeler ile çizgi ve oyma bezemeli zikzak bantlardan oluşan bezemelerin görüldüğünü belirtmiştir (Şekil 12)¹⁴⁹.

Bu evre ile birlikte bazı yeni formlar da görülmektedir. Bezemeli ya da bezemesiz geniş omurgalı kâseler, dışa çekik eğik kenarlı küçük ya da orta boyutta çömlekler, dışa çekik ağız kenarlı omurgalı kâseler, Ninive V seramiğinde sıklıkla

¹⁴⁴ Numoto, İnex, s. 80.

¹⁴⁵ Grossman, s. 84.

¹⁴⁶ Rova, Perdis, s. 5.

¹⁴⁷ Rova Perdis, s. 5.

¹⁴⁸ Numoto, İnex, s. 85.

¹⁴⁹ Numoto bu evreyi Leilan IIId evresi olarak adlandırmaktadır. Bakınız; Numoto, İnex, ss. 85-88.

görülen ayaklı kâselerin yeni bir tarzı olan yüksek halka kaideli ve kalınlaştırılmış ağız kenarlı kap bu evrede görülen yeni formları oluşturmaktadır¹⁵⁰.

Bu evreye ait seramikler Cezire kronolojisinde EJ II, Güney Mezopotamya kronolojisinde ED II'sonu ile ED III'ün başına tarihlendirilmektedir¹⁵¹.

1.4.7.Post-Ninive V

Ninive 5 sonrasında, kültürün yayıldığı bölgelerde Taya IX, Leilan IIa ve Metalik mallar gibi yeni bazı seramik grupları görülmektedir. Ninive V seramiğinin bitiminin izini sürmek zordur. Post-Ninive V seramikleri oldukça fazla bölgesel özellikler sergilemektedir. Örneğin, genel olarak Balikh Nehri, Yukarı ve Orta Fırat'tan Cezire bölgesine kadar geniş bir alanda görülen Metalik mallar Geç Oyma Bezeme Evresinden itibaren görülmeye başlamaktadır. Birçok yerleşimde bu iki mal grubu aynı kontekste görülmektedir. Ninive V'in bitiminden sonra da Metalik mallar varlığına devam etmektedir. Fakat Ninive V seramiğinin aksine Metalik mallar yerleşimlerde dominant bir seramik grubu oluşturmamaktadır¹⁵².

Ninive V'in geç evresinden itibaren kentleşmenin getirdiği farklı ekonomik ve politik olgular seramik üretiminde standardizasyon, seri üretim ve bezeme bir düşüşü beraberinde getirmiştir¹⁵³. Bu yeni olgular MÖ 3. binyılın ilk yarısında görülen ve baya ve kazıma bezemeleriyle karakterize olan Ninive V seramiğinin sona etmesine neden olmuştur.

¹⁵⁰ Grossman, ss. 84-85.

¹⁵¹ Rova, Perdis, s. 5.

¹⁵² Grossman, s. 85.

¹⁵³ Grossman, s. 85.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEYDOĞU ANADOLU'DA NİNİVE 5 SERAMİKLERİN BULUNDUĞU YERLEŞİMLER

2.1.KAZISI YAPILMIŞ YERLEŞİMLER

2.1.1.Fırat Havzası

2.1.1.1.Arslantepe

Hitit kaynaklarında Malitiya, Assur ve Urartu kaynaklarında Melid veya Meliddu olarak adlandırılan yerleşim Malatya Ovasında, Malatya İlının 6 km kuzeydoğusunda, Ordüzü mevkiinde, Fırat Nehri'nin 15 km kadar batısında, etrafı dağlarla çevrili bir bölgede yer almaktadır. Yerleşim ovadan 30 m yükseklikte 4 hektarlık bir alana yayılmaktadır¹⁵⁴. Höyük tarımsal açıdan su kaynaklarının bol olduğu aynı zamanda Fırat Nehri'nin taşkınlarından uzak verimli bir arazi üzerinde konumlanmaktadır (Şekil 1)¹⁵⁵.

İlk kazılar 1930larda Fransız L. Delaporte başkanlığında Geç Hitit kalıntılarını ortaya çıkarmak için başlatılmıştır. Daha sonra 1949-51 yılları arasında yine bir Fransız olan C. Schaeffer höyükte çalışmalar gerçekleştirmiştir. 1961-83 yılları arasına gelindiğinde İtalyan P. Meriggi ve S. Puglisi, Roma La Sapienza Üniversitesi bünyesinde Arslantepe'de yeni bir arkeolojik proje başlamıştır. Proje kapsamında 1984-89 yılları arasında bir başka İtalyan olan A. Palmieri kazı çalışmalarını yürütmüş ve son olarak 1990'da M. Frangipane başkanlığında sürdürülen Arslantepe kazıları günümüze kadar devam etmektedir¹⁵⁶.

Höyükte Geç Hitit döneminden Geç Kalkolitik 1-2 döneme kadar neredeyse kesintisiz bir yerleşim vardır¹⁵⁷.

¹⁵⁴ Marcella Frangipane, "Arslantepe", **The Oxford Encyclopedia Of Archaeology In The Near East**, Cilt:1, (Ed. E. Meyers), Oxford University Press, London, 1997, s. 212; Marcella Frangipane, "Arslantepe Malatya: A Prehistoric and Early Historic Centre in Eastern Anatolia" **The Oxford Handbook of the Ancient Anatolia**, (Ed. Sharon R. Steadman ve Gregory McMahon), New York, 2011, (Centre) s. 968.

¹⁵⁵ Marcella Frangipane, "Doğu Anadolu'da Kentleşme Modelleri", **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme**, (Ed. Y. Sey), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 60.

¹⁵⁶ Frangipane, Centre, ss. 970-971.

¹⁵⁷ Frangipane, Centre, s. 971.

Arslantepe yerleşiminin Geç Kalkolitik 5'e tarihlenen VIA tabakasını takip eden VIB 1 tabakasıyla birlikte merkezileşme ortadan kalkmış ve yerine basit barınakların ve el yapımı kırmızı-siyah perdahlı seramiğin hâkim olduğu transkafkasya kültürü gelmiştir. Bu kültürden hemen sonra görülen VIB 2 tabakasında Suriye-Mezopotamya geleneğiyle uyumlu materyaller görülmektedir.

Bunlar arasında Ninive V malları ile ilişkilendirilen seramikler de yer almaktadır. Arasında ufak farklılıklar olsa da hepsi formun en tipik özellikleri olan keskin ya da oval yüksek omuzlu, dışa çekik ağız kenarlı, alçak ayaklı ve omuz üzerinde dört ip tutamaklı çömlekler Ninive V ile ilişkilendirilen formlar arasındadır. (Şekil 13: 1-2,4). Seramikler ince krem hamurlu, kendinden astarlıdır.¹⁵⁸ Bu form dışında Frangipane¹⁵⁹ ve Palumbi¹⁶⁰ yerleşimde ele geçen meyveliklerin (Şekil 13: 5-8) ve ayaklı kadehlerin de (Şekil 13: 3) tipolojik olarak Ninive V mallarıyla benzerliğine dikkat çekmektedir.

Ayaklı kadehler hernekadar doğrudan Ninive V malları içinde yer almasalar da, Ninive V seramiğinde en sık görülen formlardan olan basit ağız kenarlı kâselerin ayak eklenmiş biçimi gibi olmaları, yine yerleşimde görülen meyveliklerin Ninive V seramiğinde sıklıkla kullanılan meyveliklere olan benzerlikleri bunların Ninive V etkisinde üretilen yerel formlar olabileceğini düşündürmektedir.

2.1.1.2.Hassek Höyük

Günümüzde Atatürk Baraj Gölü'nün suları altında kalan Hassek Höyük, Şanlıurfa İli, Siverek İlçesine bağlı Yukarı Tilakin ve Aşağı Tilakin köyleri arasında, Adıyaman-Şanlıurfa karayolunun yaklaşık 1 km kuzeyinde, Fırat Nehri'nin

¹⁵⁸ Alba Palmieri, "Excavations at Arslantepe (Malatya)" **Anatolian Studies**, Cilt:31, 1981, s. 112, fig.9:2,5; Marcella Frangipane ve Alba Palmieri, "Cultural Developments at Arslantepe at the Beginning of Third Millennium" **Origini**, Cilt:12, 1983, s. 547.

¹⁵⁹ Marcella Frangipane, "The Late Chalcolithic/EB I Sequence at Arslantepe. Chronological and Cultural Remarks from a Frontier Site", **Chronologies des Pays du Caucase et de l'Euphrate aux IVe-IIIe millénaires**, **Varia Anatolica**, Cilt:11, (Ed. Catherine Marro ve Harald Hauptmann), Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, Paris/De Boccard, 2000, s. 450.

¹⁶⁰ Giulio Palumbi, **The Red and Black. Social and Cultural Interaction between the Upper Euphrates and Southern Caucasus Communities in the Fourth and Third Millennium BC.**, Studi di Preistoria Orientale, Cilt:2, Roma, 2008, s. 241, fig. 6.18:1-2.

güneyinde, Toros Dağı silsilesinin nehirde son bulduğu noktada yer alır (Şekil 1)¹⁶¹. Doğal bir yamaç üzerine kurulan höyük, 10 m yüksekliğinde, 350x150 m genişliğindedir.

Yerleşim ilk olarak Aşağı Fırat Yüzey Araştırması kapsamında, Mehmet Özdoğan tarafından tespit edilmiş,¹⁶² daha sonra 1978-1986 yılları arasında Aşağı Fırat Kurtarma Projesi kapsamında, Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Münih Üniversitesi ortaklığında, Manfred R. Behm-Blancke bilimsel başkanlığında yürütülmüştür¹⁶³.

Hasek Höyük yerleşiminde en erken veriler Son Kalkolitik Döneme tarihlenmektedir. Bu dönem 5A-C tabakalarında görülen Güney Mezopotamya etkili Uruk Kültürü ile temsil edilmektedir. Bunun üzerinde 4-1 tabakaları arasında Erken Tunç Çağı I-II görülmektedir¹⁶⁴. Ayrıca yerleşimde MS IV yüzyıl başlarına tarihlenen bir Roma tahribatından söz edilmektedir¹⁶⁵. Bunlar dışında, köylülerin Hasek Höyüğün 1 km kadar batısında yer alan tarlalarında saban sürümü sırasında bazı çömlek parçalarına rastladıklarını haber vermeleri üzerine bölgede 1980 yılında bir sondaj çalışması yapılmış ve ETÇ dönemine ait extramural bir mezarlık alanı olduğu anlaşılmıştır¹⁶⁶.

1986 yılı kazı sezonunda Geç Kalkolitik (Geç Uruk) tabakada benzerlerinin Tell Mohammed Arab ve Tell Karrana 3'te görülen dört ip tutamaklı boyalı bir kap parçasının bulunmuştur. Kaptaki boya bezemesinin yöresel özellikler gösterdiğini belirtmiştir (Şekil 14)¹⁶⁷. Bu dönemi takip eden Erken Tunç Çağı I tabakasında benzer forma sahip bazı kaplar ele geçmiştir. İp delikli tutamaklı ve bikonik formunda olan çömlekler boya bezemesiz ve kırmızı aklıdır. Bu kaplar Erken Tunç Çağının erken dönemlerine tarihlendirilmiştir.¹⁶⁸ Daha sonraki kazı çalışmalarında bu formun boya bezemeli örnekleri de ele geçmiştir. Kaplar üzerinde genel olarak zigzaglar, balık kılıcı

¹⁶¹ Manfred R. Behm-Blancke, "Hasek Höyük Kazıları, 1978-1979" **Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları**, ODTÜAFPY Seri I No.3, 1987, s. 117.

¹⁶² Mehmet Özdoğan, **Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırması**, Cilt:1, Sayı:2, ODTÜ Aşağı Fırat Projesi Yayınları, İstanbul, 1977, s. 48.

¹⁶³ Behm-Blancke, 1986Hasek, s. 71.

¹⁶⁴ Manfred R. Behm-Blancke, "Hasek Höyük: vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in den Jahren 1981-1983", **IstMitt**, Cilt:34, 1984, ss. 31-53.

¹⁶⁵ Behm-Blancke, 1986Hasek, s. 72.

¹⁶⁶ Manfred R. Behm-Blancke ve diğerleri, "Hasek Höyük: Vorläufiger bericht über die Ausgrabungen in den Jahren 1978-1980", **IstMitt**, Cilt:31, 1981, ss. 5-93.

¹⁶⁷ Behm-Blancke, 1986Hasek, s. 73, Resim: 3a.

¹⁶⁸ Behm-Blancke, 1986Hasek, s. 74, Resim: 3c.

ve çapraz taramalar ve bantlar gibi bezemeler kullanılmıştır (Şekil 15)¹⁶⁹. Kap formundaki benzerlik sebebiyle Ninive V seramiği içerisinde değerlendirilebileceği ve Ninive V'in yayılım alanının Yukarı Fırat Havzasına kadar çekilebileceği belirtilmiştir.

Behm-Blancke, Erken Tunç Çağı I dönemi Hassek höyüğünün Ninive 5 yerleşimi olmadığını fakat söz konusu çömleklerin gömü geleneği içerisinde benimsenmiş olabileceğini belirtmiştir¹⁷⁰.

Rova, bu kapların Ninive V seramiğine benzediğini fakat bunların ithal ya da Ninive V etkisiyle üretilen yerel seramikler olduğunu belirtmektedir¹⁷¹.

2.1.1.3.Birecik Mezarlığı

Mezarlık alanı Fırat Vadisinde, Birecik Barajının yaklaşık 800 m kadar güneybatısında yer almaktadır (Şekil 1). 1996 yılında Fırat Nehri üzerinde yapımına devam edilen Birecik Barajının dolgusunda kullanılmak üzere kazılan killi toprak içerisinde bir mezarlık alanı tespit edilmiştir. Fırat Nehri'nin güneybatı yakasında; nehirden yaklaşık 30 m uzaklıkta başlayan mezarlık alanı hafif bir eğimle batıya doğru yükselmektedir. Nehir yatağından yaklaşık 10-15 m yükseklikte olan mezarlar, doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 350 m uzunluğunda bir alanı kaplamaktadır. Mezarlar erozyon ve mevsimsel yağışlarla oluşan akıntıların taşıdığı yaklaşık 1.5-2 m kalınlığındaki alüvyon dolgunun mezarlık alanını tamamen kapatmasıyla günümüze kadar soyulmadan ulaşmış olsa da baraj yapımı için ihtiyaç duyulan toprağın alınması için bölgede yapılan patlamalar neticesinde bu alan tahribata uğramıştır. Bu tahribat alanı aynı zamanda mezarların en yoğun olduğu bölgelerdendir dolayısıyla mezarların sayısının kazılanlardan çok daha fazla olduğu düşünülmektedir¹⁷².

¹⁶⁹ Manfred R. Behm-Blancke, "Northern Frontiers: Early Ninevite 5 Contacts with Southeastern Anatolia", **The Origins of North Mesopotamian Civilization: Ninevite 5 Chronology, Economy, Society**, Subartu, Cilt:9, (Ed. Elena Rova ve Harley Weiss), Turnhout: Brepols, 2003, (Contacts), Fig. 3:4, Fig. 4.

¹⁷⁰ Behm-Blancke, Contacts, s. 483.

¹⁷¹ Rova, Culture, ss. 13, 180-182, 196.

¹⁷² Kemal Sertok ve Rıfat Ergeç, "A New Early Bronze Age Cemetery: Excavations Near The Birecik Dam, Southeastern Turkey. Preliminary Report (1997-98)", **Anatolica**, Cilt:25, 1999, (Birecik), ss. 87-88.

1997 yılında Gaziantep müzesinden Kemal Sertok ve Rıfat Ergeç başkanlığında kurtarma kazısı yapılmasına karar verilmiştir.

Seramikler ve metal eserler üzerinde yaptıkları incelemeler, mezarlığın ETÇ I-II dönemleri arasında kısa bir süre kullanıldığını göstermektedir¹⁷³.

Bu ETÇ mezarının hangi yerleşime ait olduğunun tespiti amacıyla bölgede yüzey araştırması gerçekleştirilmiş fakat aralarında ilişki kurulabilecek bir yerleşim tespit edilememiştir. Bu durum sonucunda iki görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki, mezarlığı kullanan yerleşimin Fırat Nehri'nin taşkınları sonucu yok olduğu ikincisi, mezarlık alanının bölgedeki birden fazla ETÇ yerleşimi tarafından kullanılmış olabileceğidir¹⁷⁴.

Alanda toplanda 261 mezar kazılmış¹⁷⁵ ve iki tip mezar yapısı saptanmıştır. Bunlardan ilki, büyük bir çoğunluğu oluşturan taş sanduka mezarlar (Şekil 16) ikincisi, taş sandukalara göre nispeten az sayıda olan etrafı taş çevrili büyük çömlek mezarlardır¹⁷⁶. Metal objelerin, boncukların, mühürlerin yanı sıra seramikler mezarlara en çok bırakılan hediyeler arasındadır.

Bu seramikler arasında Ninive V repertuarı içinde değerlendirilen mallar da bulunmaktadır. Bunlar yayınlanan 7 örnek ile temsil edilen bikonik çömleklerdir. Dışa çekik ağız kenarlı, yüksek boyunlu, dört ip tutamaklı, genel olarak keskin karınlı ve alçak ayaklı olan bu çömlekler Rova tarafından Ninive V repertuarı içinde değerlendirilmektedir¹⁷⁷. Ninive V seramikleri ile benzerlikler sergilemektedir. Bu çömleklerden dördü boya bezemeli üçü ise bezemesizdir. Boya bezeme geometrik motiflerden oluşmaktadır; iç içe üçgen, kum saati, tarama çizgiler, dikey ve yatay bantlar bezeme şemasını oluşturmaktadır. Bezeme genel olarak kabın omuz ve gövde bölgesine uygulanmaktadır.¹⁷⁸

Yukarıda bahsedilen Arslantepe ve Hassek höyük yerleşimlerindeki örnekler ile benzer özellikler sergileyen Birecik Mezarlığı örneklerinin muhtemelen doğrudan

¹⁷³ Sertok ve Ergeç, Birecik, s. 94.

¹⁷⁴ Sertok ve Ergeç, Birecik, s. 89.

¹⁷⁵ Alan M. Greaves ve Barbara Helwing, "Archaeology in Turkey: The Stone, Bronze and Iron Ages, 1997-1999", **American Journal of Archaeology**, Cilt:105, 2001, s. 490.

¹⁷⁶ Kemal Sertok ve Rıfat Ergeç, "The Discovery of an Early Bronze Age Cemetery in the Middle Euphrates Ares, near Carchemish (Turkey)", **Proceeding of the First International Congress On The Archaeology Of The Ancient Near East II**, Roma, 2000, (Cemetery), s. 1516.

¹⁷⁷ Rova, Culture, Pl. XXII: 2-14.

¹⁷⁸ Sertok ve Ergeç, Birecik, s. 92; Sertok ve Ergeç, Cemetery, ss. 1517-1518.

Ninive V seramiği olmadığı fakat Ninive V seramiğinden etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir.

2.1.1.4.Akarçay Höyük

Akarçay Höyük, Şanlıurfa İli, Bilecik İlçesi'nin 15 km güneyindeki, Akarçay Köyü'nün 900 m güneydoğusunda yer almaktadır (Şekil 1). Fırat Nehrinin yatağına hâkim, olasılıkla geç pleistosen çağda oluşan bir teras üzerinde bulunan yerleşim, 180x160 m boyutlarındadır. Yaklaşık 2.9 hektarlık yerleşim alanına sahip olan höyük, deniz seviyesinden 357 m yüksekliktedir. Höyüğün kuzey yamacı dik, diğer yönleri sekiler halinde eğimlidir¹⁷⁹.

Akarçay Höyük yerleşimi ile ilgili ilk veriler 1987-1990 yılları arasında Guillermo Algaze ve ekibi tarafından gerçekleştirilen Dicle-Fırat Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi ile elde edilmiştir¹⁸⁰. 1998 yılında ise ODTÜ TACDAM tarafından desteklenen “İlisu ve Kargamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi” kapsamında Abdullah Deveci ve ekibi tarafından höyükte incelemelerde bulunulmuş, 1999-2002 yılları arasında ise 4 sezon süren bir kazı çalışma yapılmıştır¹⁸¹.

Yerleşimde yapılan çalışmalarda, Ortaçağ, Geç Roma, Roma, Helenistik, Orta Tunç Çağı ve Erken Tunç Çağı kültürlerine ait tabakalara ulaşılmıştır. Ayrıca her ne kadar tabakalarına ulaşılmasaydı da ele geçen Uruk ve Halaf Dönemi seramik parçaları, höyükte Kalkolitik Dönemin de yaşandığını göstermektedir¹⁸².

Akarçay Höyükte Ninive V benzeri seramikler, 2002 yılında çalışılmaya başlanan ve Fırat Nehrinin batı yamacında yer alan I 8a açmasından gelmektedir. Açmanın doğusunda ve yüzey toprağının hemen altından iki evreli bir teras dolgusu çıkarılmıştır. Bu teras dolgusu içerisinde Geç kalkolitik ve Erken Tunç Çağına ait seramikler parçaları görülmüştür. Geç Kalkolitik Dönem tabakalarında devrik ağızlı kâseler ve kazıma bezemeli bir çömlek ile temsil edilen Uruk malları görülmektedir.

¹⁷⁹ Abdullah Deveci ve Hatice Kübra Ensert, Akarçay Höyük Kazı Çalışmaları, **KST**, Cilt:25, Sayı:2, 2003, Ankara, (Akarçay), s. 381.

¹⁸⁰ Algaze ve diğerleri, Finalbirecik, ss. 1-96.

¹⁸¹ Deveci ve Ensert, Akarçay, s. 381.

¹⁸² Deveci ve Ensert, Akarçay, s. 381.

Erken Tunç Çağına tarihlenen mallar arasında Ninive V seramiğinde sıklıkla görülen boyalı, ip delikli tutamaklı ve keskin gövdeli bikonik bir çömlek ele geçmiştir. Boyun ve dip kısmı kırık, kırmızı boya bezemeli çömleğin omuz ve gövdesi üzerindeki frizlerde bantlar arasında zigzag ve iç içe üçgen boya bezeme görülmektedir (Şekil 18). Aynı formun boya bezemesiz bir örneği de ele geçmiştir. Büyük bölümü kırık olan seramiğin sadece boyun ve gövde bölümünün bir kısmı korunmuştur (Şekil 19)¹⁸³.

Ninive V malları ile ilişkilendirilen bu seramik formunun benzer boya bezemeli ve bezemesiz örnekleri yukarda bahsi geçen Birecik Barajı Mezarlığı, Hassek Höyük ve Arslantepe’de de görülmektedir. Söz konusu yerleşimlerde olduğu gibi Akarçay Höyük yerleşimindeki örneklerinde doğrudan Ninive V seramiği olmadığı ve muhtemelen Ninive V etkisiyle üretildiği düşünülmektedir.

2.1.2.Dicle Havzası

2.1.2.1. Girnavaz

Mardin ili, Nusaybin ilçesine bağlı Girnavaz, Türkiye-Suriye sınırının 5 km, Nusaybin’in ise 4 kuzeyinde yer alan bir höyük yerleşimidir. Çağçağ Nehrinin batı kıyısında, nehrin kaynağından 15 km uzaklıkta ve oyduğu vadinin hemen ağzında yer alan yerleşimin; güneyinde düz bir şekilde uzanan bereketli ovanın varlığı, çeşitli bölgeleri birbirine bağlayan yollara hâkim oluşu ve stratejik konumu yer seçiminde etkili olmuş olmalıdır (Şeki 1)¹⁸⁴.

Girnavaz ile ilgili ilk çalışmalar A.T. Olmstead tarafından yapılmış ve bu yerleşimin Assur merkezlerinden Nisibina’yı lokalize ettiğini önermiştir¹⁸⁵. İlerleyen yıllarda Erwin Lucius ve Karl Sornig yaptıkları çalışmada Girnavaz’ın 1 km güneyinde bulunan ve haritalarda Veysiki/Vesike olarak geçen bir yerleşimden yola çıkarak, burasının Hurri-Mitanni devletinin başkenti “Waşşuganni” olabileceğini ileri

¹⁸³ Deveci ve Ensert, 2002Akarçay, s. 191, şekil:3: 5, şekil:16; Deveci ve Ensert, Akarçay, s. 386.

¹⁸⁴ Armağan Erkanal, “Girnavaz Kazısının Anadolu Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi”, **I. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1984, Ankara, s. 69; Bora Uysal, **Girnavaz Kazıları Işığında Anadolu’da Ninive V Seramiği**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998, (Girnavaz) s. 25.

¹⁸⁵ Albert Ten Eyck Olmstead, “The Calculated Frightfulness Of Ashur Nasir Apal”, **Journal of American Oriental Society**, American Oriental Society, Chicago, 1918, s. 216.

sürmüştür¹⁸⁶. Sornig daha sonra Waşşuganni'nin Girnavaz olabileceğini belirtmiş¹⁸⁷, Armağan Erkanal da bu görüşe katılmıştır¹⁸⁸. Bölgede incelemeler yapan bir başka bilim adamı Von Karlheinz Kessler'de yazılı kaynakları göz önünde bulundurarak Eski Babil döneminde "Nawala", Yeni Assur döneminde ise "Nabula" olarak bilinen yerleşimin Girnavaz olabileceğini önermiştir¹⁸⁹.

1981 yılında Mardin Müzesine MÖ 3. yıla tarihlenen 22 mezar hediyesinin intikal etmiş ve bunların Girnavaz'dan geldiğinin anlaşılması üzerine yerleşimde 1982 yılında kurtarma kazıları başlatılmıştır. Kazılar 1982-1991 yılları arasında Hayat Erkanal başkanlığında bir ekip tarafından yapılmıştır¹⁹⁰.

Girnavaz'da tespit edilen en erken bulgular Geç Uruk dönemine aittir. Uruk'u sırasıyla MÖ 3. bin yıl (Ninive V, Metalik mallar ve yerel mallar), Eski Assur dönemi, Mitanni dönemi, Orta Assur dönemi ve Yeni Assur dönemi takip etmektedir¹⁹¹.

Höyükte Geç Uruk döneminden sonra görülen Ninive V seramikleri, az sayıdaki yüzey buluntusu dışında höyüğün kuzey ve kuzeydoğusundaki mimari tabakalarda ve mezarlarda görülmüştür. MÖ 3. bin yılları içerisinde Ninive V seramikleri dışında metalik mallar ve yerel mallarda görülmektedir. Höyükte yoğun olarak geç dönemi yansıtan yalın ve çizi-oyma bezemeli mallar görülmektedir¹⁹². Fakat yerleşimde Ninive V seramiğinin erken dönemlerini temsil eden boya ve erken çizi bezemeli seramiğin az sayıda da olsa görüldüğünü belirtmiştir (Şekil 20). Girnavaz'daki Ninive V seramikleri genel olarak değerlendirildiğinde Çizi-Oyma bezeme, Geç Oyma bezeme ve Post-Ninive V safhalarının belirgin bir şekilde yerleşimde görüldüğü anlaşılmaktadır¹⁹³.

¹⁸⁶ Erwin Lucius ve Karl Sornig, **Zum Lokalisierungsproblem von Waşşuganni und anderen mitannisch-hurritischen Siedlungen**, Avusturya Kültür Yayınları II, İstanbul, 1969.

¹⁸⁷ Karl Sornig, "Hurritische Spuren. Vielsprachigkeit im Alten Orient, der Tûr 'Abdîn und die Wassuganni-Frage.", **Grazer Linguistische Studien**, 11/12, Festgabe für Norman Denison, Graz, 1980, ss. 298-325.

¹⁸⁸ A. Erkanal, ss. 71-72.

¹⁸⁹ Karlheinz Kessler, "Newala und Nabula" **Archiv für Orientforschung**, XXVI, 1978/79, ss. 99-103.

¹⁹⁰ Hayat Erkanal, "1983 Girnavaz Kazıları" **KST**, Cilt:6. Sayı:1, 1984, ss. 121-135.

¹⁹¹ Hayat Erkanal, "Mezopotamya'ya Açılan Kapı: Nusaybin" İ., **Makalelerle Mardin I, Tarih-Coğrafya**, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 7, İstanbul, 2007, ss. 5-16.

¹⁹² Uysal, Girnavaz, ss. 48-49.

¹⁹³ Bora Uysal, "Ninive V Kültürü'nün Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Yayılımı" **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, 2007, (Güneydoğu) s. 51.

Buluntuların görüldüğü çalışma alanlarından biri kuzeydoğu yamacıdır. Bu alanda 1988-1991 yılları arasında mimari tabakalar ve mezarlarda yapılan çalışmalarda Ninive V seramiği 9 tabakada tespit edilmiştir. Aynı buluntulara höyüğün kuzey yamacındaki tabakalarda da ulaşılmıştır. Bu tabakalarda görülen mallar değerlendirildiğinde yalın seramiklerin genel olarak bütün Ninive V tabakalarında yoğun miktarda ele geçtiği görülmektedir. Buna karşın çizi-oyma bezemeli seramiğin özellikle VI tabaka ve sonrasında sayıca çoğaldığı gözlemlenmiştir. Her iki seramik grubunda da VIIIB ve IX. tabaka sonrasında bir azalma görülmektedir¹⁹⁴.

Ninive V seramiğinin görüldüğü bir diğer alan yukarda da bahsedilen Kuzeydoğu yamacındaki mezarlardır. MÖ 3. bine tarihlenen 75 mezardan 31'inde Ninive V dönemine ait seramikler görülmüştür.

Ninive V seramiğinin görüldüğü son çalışma alanı kuzey yamacıdır. Bu alanda 2 tabakada Ninive V seramiği görülmüştür. Bu seramiklerin çok büyük bir bölümünü yalın mallar az bir kısmını ise çizi-oyma bezemeli seramikler oluşturmaktadır.

Seramikler çok ince, ince ve kaba hamurlu mallar olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Çok ince ve ince hamurlu mallar genel olarak ince ve orta kalınlıkta cidarlı seramiklerin yapımında kullanılmaktadır. Kaba hamurlu mallar ise orta ve kalın cidarlı malların yapımında kullanılmaktadır.

Çok ince nitelikli mallar, genel olarak temiz hamurlu ve çok seyrek gözeneklidir. Az da olsa bazı örneklerin hamurunda ince kum, kalker ve seramik tozu katkı maddesi olarak kullanılmıştır. Bu çok ince kaliteli mallar, açık gri, yeşilimsi bej ve sarımtırak bej hamurludur. İnce nitelikli mallar, genel olarak sıkı dokulu ve bazı örneklerde gözeneksiz olmakla birlikte ince gözeneklidir. Seramiklerin hamurunda az miktarda kum, az miktarda ince kalker, az miktarda küçük taşçık, çok az bazı örneklerde ince saman ve ince seramik tozu katkılıdır. Genel olarak yeşilimsi tonların hâkim olduğu seramiklerde sarımsı yeşil, açık sarı, pembemsi bej ve açık pembemsi hamurlar kullanılmaktadır. Kaba nitelikli mallar, genel olarak orta gevşeklikte ve orta miktarda ince gözeneklidir. Seramiklerin hamurunda orta miktarda ince kum, az miktarda ince taşçık, çok az saman katkısı, çok ince kalker, seramik tozu parçaları ve

¹⁹⁴ Uysal, Girnavaz, ss. 48-57; Uysal, Güneydoğu, s. 51.

ince kuvars katkıları bulunmaktadır. Seramiklerin hamurunda ise pembemsi ve sarımsı bej rengi hâkimdir¹⁹⁵.

Ele geçen seramik formlarının büyük bir bölümünü kâseler/çanaklar oluşturmaktadır. Diğer önemli formlar bardaklar ve çömleklerdir. Tamamı çark yapımı olan bu seramiklerin hepsine astar uygulanmıştır. Genel olarak kendinden astarlı ya da ıslak sıvazlama tekniği görülür. Astar rengi seramiğin hamur rengiyle ya aynı ya da bir ton açık rengidir. Bu nedenle seramiklerin büyük çoğunluğunun inceltilmiş kil banyoya daldırıldığı düşünülmektedir. Böylece yüzeydeki çark izleri büyük ölçüde giderilmiştir. Genellikle mutfak kaplarında bazı örneklerde ise bezeme olarak kullanılan perdahlama yöntemi hiçbir örnekte görülmemiştir. Bu özellikler Ninive V seramiklerinin genel özellikleri ile uyumaktadır¹⁹⁶.

2.1.2.2.Müslüman Tepe

Müslümantepe, Diyarbakır ili, Bismil ilçesi sınırları içerisinde kalan Şahintepe köyünün kuzeybatı kenarında yer almaktadır. Bismil'in Tepe beldesine giden yol güzergâhına 22 km mesafede yer alan yerleşim, Dicle Nehri'nin güney kıyısında, güneyden gelerek vadi tabanına uzanan bir yarımada görünümünde olan doğal bir kayalık alan üzerinde konumlanmaktadır (Şekil 1). Batı ve kuzey yönlerinden Dicle Nehri'nin, Doğu'da ise, güneyden gelerek höyüğün eteklerini geçtikten sonra Dicle Nehrine dökülen Çoramezri Deresi ile sınırlanmaktadır. Höyük, Kuzey Mezopotamya ve Doğu Anadolu kültürleri arasında geçiş bölgesinde yer alması ve stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca önemini korumuştur¹⁹⁷.

Müslümantepe yerleşimi ilk kez Guillermo Algaze ve ekibi tarafından 1989-1990 yılları arasında Yukarı Dicle-Fırat Nehri havzası boyunca gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında ziyaret edilmiştir¹⁹⁸. Daha sonra 1999 yılında Eyyüp Ay ve ekibi

¹⁹⁵ Uysal, Girnavaz, ss. 68-70.

¹⁹⁶ Uysal, Girnavaz, ss. 73-75.

¹⁹⁷ Eyyüp Ay ve diğerleri, "Müslümantepe Kazıları 2005-2008", **Ilisu Barajı ve HES Projesi Arkeoloji Kazıları 2004-2008 Çalışmaları**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2013, (2005Müslümantepe) s. 273; Eyyüp Ay "2000 Yılı Müslümantepe (Şahintepe) Kazısı", **Ilisu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları**, , (Ed. Numan Tuna ve Jale Velibeyoğlu), ODTÜ-TAÇDAM, 2002, Ankara, (2000Müslümantepe), s. 491.

¹⁹⁸ Algaze ve diğerleri, 1991Tigris, s. 213, fig. 2b/23.

tarafından Yukarı Dicle Vadisi Yüzey Araştırması kapsamında araştırılan höyük ile ilgili daha kapsamlı bir yayın yapılmıştır. Söz araştırmada yüzeyden Geç Uruk, Ninive V, Metalik mallar, Geç Tunç Çağı ve Demir Çağına tarihlenen seramikler tespit edilmiştir¹⁹⁹. Höyükte 2000 yılında Ilısu Barajı kurtarma kazıları çerçevesinde Eyyüp Ay ve ekibi tarafından kurtarma kazılar başlatılmış zaman zaman ara verilen çalışmalar 2012 yılına kadar sürdürülmüştür²⁰⁰.

Yapılan çalışmalarda höyükte Ubaid Dönemi, Geç Kalkolitik, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Yeni Assur Dönemi, Geç Demir Çağı, Ortaçağ, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait tarihlenen veriler sunmaktadır²⁰¹.

Ninive V dönemine ait seramikler Hristiyantepe kazı alanında ve Müslümantepe mezarlık alanında görülmektedir. Hristiyantepe’de monumental bir yapıya ait kerpiç duvar alanında Metalik mallar ile birlikte Ninive V malları ele geçmiştir. Ayrıca bu alanda Erken Tunç Çağı tabakaları tarafından tahrip edilen Geç Kalkolitik yapıları görülmektedir. Söz konusu alan ETÇ döneminde teraslandırılarak tahrip edilmiştir. Bu alanda Ninive V seramikleri ile birlikte metalik mallar ve Karaz malları tespit edilmiştir²⁰².

Ninive V dönemine ait seramiklerin çok büyük bir bölümü mezarlardan ele geçmiştir. Bunlar üzeri yekpare bir plaka taş ile örtülü taş sanduka mezarlar ve basit toprak mezarlardan oluşmaktadır. Sanduka mezarların büyük çoğunluğundaki kapak taşı zamanla basıca dayanamayarak kırılmış ve içeri doğru göçmüştür. Mezarların içinde hoker şekilde uzandırılmış iskeletlerin yanına Proto-Ninive V dönemine verilen kaideli çanaklar, meyvelikler ve Ninive V döneminin ince cidarlı, iyi pişmiş, sıkı dokulu kaliteli kâseleri armağan olarak bırakılmıştır (Şekil 21). Bu geçiş dönemi seramikleri çarkta biçimlendirilmiş, kızkahverengi hamurlu, bol mika mika katkılı ve

¹⁹⁹ Eyyüp Ay “Yukarı Dicle Vadisi 1999 Yılı Yüzey Araştırmaları”, **Ilısu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları**, ODTÜ-TAÇDAM, 2001, Ankara, (1999Müslümantepe), ss.697-698.

²⁰⁰ Ay, 2000Müslümantepe, ss. 491-506.

²⁰¹ Eyyüp Ay ve diğerleri, “Müslümantepe”, **Aktüel Arkeoloji Dergisi**, Eylül 2010, ss. 85-89; Eyyüp Ay, “2001 Yılı Müslümantepe Kazısı”, **Ilısu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları**, , (Ed. Numan Tuna ve diğerleri), ODTÜ-TAÇDAM, 2004, Ankara, (2001Müslümantepe), ss.375-382.

²⁰² Ay ve diğerleri, 2005Müslümantepe, s. 273.

genelde kendinden astarlıdır. Ayrıca yerleşimde yüzey araştırmasında ele geçen 3-4 sıra yatay bant bezemeli kâseler de Ninive V dönemine verilmektedir²⁰³.

2.1.2.3.Aşağı Salat

Yerleşim Salat Çayı ile Dicle Nehri'nin birleştiği noktanın 2 km kadar doğusunda, Diyarbakır ili, Bismil ilçesi, Yukarı Salat Beldesi'nin 3 km kadar güneyinde, Ilısu Barajı'nın etki alanı içerisinde yer alır (Şekil 1). Kuzeyinde Salat Çayı ve Dicle Nehri'nin dolgusu olan Salat Çevliği ve Abir Düzü, doğusunda Beyaztoprak Tepe ve Abir Tepe, güneyinde ise Dicle Nehri'nin sınırladığı bir mevkide konumlanmaktadır Höyük üzerinde modern Aşağı Salat Mahallesi bulunmaktadır²⁰⁴. Modern yerleşimin höyük üzerindeki varlığı ve Dicle Nehri'nin zaman zaman yapmış olduğu taşkınlar yerleşimin güneyinde tahribata neden olmuştur. Bu taşkınlar sonucu yerleşim kalın bir alüvyal dolgu altında kalmasına rağmen güneyinde oluşan erozyon kesiti sayesinde, küçük ve yayvan bir höyük olduğu anlaşılmıştır. 150 x 100 m boyutlarında ve nehir seviyesinin yaklaşık 3 m kadar yukarısındaki bir teras üzerinde bulunan höyüğün kültür dolgusu yerleşimin orta kesiminde yaklaşık 5 m yüksekliktedir²⁰⁵.

Aşağı Salat yerleşimi, ilk kez 1989 yılında Guillermo Algaze ve ekibi tarafından bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ile bilim dünyasına tanıtılmıştır²⁰⁶. 1999 yılında ODTÜ-TACDAM tarafından desteklenen “Ilısu ve Kargamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi” kapsamında Eyyüp Ay ve ekibi tarafından höyükte daha kapsamlı bir yüzey araştırması yapılmış, Dicle Nehrinin aşındırması ile 3/1 oranında tahrip olduğu

²⁰³ Ay ve diğerleri, 2005Müslümantepe, ss. 277, 279; Eyyüp Ay “2002 Yılı Müslümantepe Kazıları”, **Ilısu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları**, (Ed. Numan Tuna ve Owen Doonan), ODTÜ-TACDAM, 2011, Ankara, (2002Müslümantepe), ss.517-518; Ay, 2001Müslümantepe, 376, fig. 6-7; Ay, 1999Müslümantepe, ss. 701, fig. 14:2-3,5.

²⁰⁴ S. Yücel Şenyurt, “Ilısu Barajı-Aşağı Salat 2000 Yılı Kazısı”, **KST**, Cilt:23, Sayı:2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, (Ilısu), s.445.

²⁰⁵ S. Yücel Şenyurt, “Aşağı Salat 2000 Yılı Kazısı”, **Ilısu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları**, (Ed. Numan Tuna ve Jale Velibeyoğlu) ODTÜ-TACDAM, 2002, Ankara, (Aşağı), ss. 671-672.

²⁰⁶ Guillermo Algaze ve diğerleri, 1991Tigris, s.213. fig. 2b: 59.

belirtilen höyüğün bu tahrip bölgesinden gri perdahlı Uruk seramiği ve yerel özellikler gösteren seramiklerin ele geçtiği belirtilmiştir²⁰⁷. İlk kazı çalışmaları ise aynı proje kapsamında Gazi Üniversitesi öğretim üyesi S. Yücel Şenyurt'un bilimsel başkanlığındaki bir ekip tarafından 2000-2002 ve 2009-2010 yılları arasında toplam beş sezon gerçekleştirilmiştir²⁰⁸.

Yerleşimde yapılan çalışmalarda 7 tabaka ve 11 mimari safha tespit edilmiştir: Ortaçağ (1-2), Yeni Assur Dönemi (3a-c), Erken Demir Çağı (4), Geç Uruk-Erken Tunç Çağı Geçiş Dönemi (5a-c), Geç Uruk (6), ve Geç Ubaid Dönemine (7) ait veriler sunmaktadır²⁰⁹.

Aşağı Salat yerleşiminin yaklaşık 50 m. güneybatısında, Dicle Nehri'nin hemen kıyısında bir mezarlık alanı tespit edilmiştir²¹⁰. Yapılan çalışmalarda 3'ü Ortaçağ'a ait basit toprak mezar, 1'i Yeni Assur Dönemi mezarı ve 53'ü Geç Uruk-Erken Tunç Çağı Geçiş Dönemine tarihlenen toplamda 57 mezar açığa çıkarılmıştır. Geçiş dönemine ait 53 mezarın tamamı sanduka mezar geleneğinde yapılmıştır. Bunlardan 7'si tahrip olmuş, 23'ü taş sanduka ve kalan 23'ü etrafı taşlarla çevrili sanduka tipindedir (Şekil 22)²¹¹. Mezar mimarisinde farklılıklar söz konusu olsa da, gerek gömü ritüellerinde ve gerekse mezar buluntularında bu sosyal statü farklılığına işaret edecek bir ayrım görülmemektedir²¹². Aşağı Salat Höyüğü mezarları, genel mimari özellikleri, gömü ritüelleri ve mezar buluntuları göz önüne alındığından benzer özellikler sergileyen aynı döneme ait mezarlar olduğu anlaşılmaktadır²¹³. İskelet

²⁰⁷ Eyyüp Ay, "Yukarı Dicle Vadisi 1999 Yılı Yüzey Araştırmaları", **Ilisu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları**, (Ed. Numan Tuna ve Jale Velibeyoğlu), ODTÜ-TAÇDAM, 2001, Ankara, (Yüzey), s.697, şek. 6.

²⁰⁸ Atakan Akçay, "A Late Uruk-Early Bronze Age Transitional Period Cemetery in the Upper Tigris Region: Aşağı Salat", **Olba Dergisi**, Cilt:25, 2017, (Transitional) s. 52.

²⁰⁹ Akçay, Transitional, s. 53.

²¹⁰ S. Yücel Şenyurt, "Aşağı Salat 2001 Yılı Kazısı", **Ilisu Kargamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları**, (Ed. Numan Tuna ve Jale Velibeyoğlu), ODTÜ-TAÇDAM, 2004, Ankara, s. 645.

²¹¹ Akçay, Transitional, ss. 53-54.

²¹² Atakan Akçay, "Aşağı Salat Höyüğü Erken Tunç Mezarlığı'nın Kuzey Mezopotamya'daki yeri ve önemi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s. 23.

²¹³ Emsal Koçerdin, "Aşağı Salat Höyüğü Erken Tunç Çağı Seramikleri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 20.

kalıntılarından yola çıkarak tüm mezarlarda tekil hocker gömünün uygulandığı, ikincil gömünün görülmediği tek dönemlik mezarlar olduğu belirtilmiştir²¹⁴.

Ninive V seramiklerinin büyük bir bölümü bu sanduka mezarlardan ve yerleşimdeki IV.-VI. nolu yapı katlarından ele geçmektedir²¹⁵. Seramikler formlarına göre çanaklar, ip delikli çömlekler, meyvelikler, çömlekler, akıtacaklı kaplar, ayaklar ve tabaklar olmak üzere yedi gruba ayrılmıştır²¹⁶.

Aşağı Salat yerleşiminde IV. ve VI. tabakalar arasında ve mezarlarında görülen en yaygın seramik grubunu oluşturan kâseler²¹⁷, kendi içinde form ve bezeme farklılıkları göstermektedir. Genel olarak hafif içe doğru eğimli basit ağız kenarlı, yuvarlak ya da hafif keskin karınlı ve halka dipli bir form sergileyen kâselerin bazılarının dip kısmında çıkıntı bulunmaktadır. İnce cidarlı ve çark yapımı olan seramiklerin hepsi iyi pişmiş, yüzeyleri soluk sarı ya da yeşilimsi-krem renginde, ince kireç ve mineral katkılıdır²¹⁸. Bazı seramikler üzerinde Ninive V seramiğinde yaygın olarak kullanılan, üç ile dört sıra arasında değişen kazıma bant bezeme bulunmaktadır. Ayrıca mezarlarda sivri dipli, içe dönük basit ağız kenarlı ve kazıma bezemeli çanak ve yuvarlatılmış dipli, basit ağız kenarlı, kırmızımsı devetüyü astarlı ve dikey perdah bezemeli çanaklar da görülmektedir. Çanaklarda boya bezeme tek örnekle temsil edilmektedir. Yeşilimsi-bej renginde, dışa dönük ağız kenarlı çanağın omurgası üzerinde iki adet yatay boya bant bezeme bulunmaktadır²¹⁹ (Şekil 23).

Mezarlarda yoğun olarak ele geçen seramik formlarından bir diğerini ip delikli tutamaklı çömlekler oluşturmaktadır. Tüm örnekler dışa çekik ağız kenarlı, alçak boyunlu, şişkin küresel gövde üzerinde çift ip delikli tutamaklı, halka kaideli ya da alçak ayaklıdır. Çark yapımı, ince mika ve mineral katkılı, yeşilimsi ya da sarımsı-bej renkli olan çömleklerin iç ve dış yüzeylerinde dikey perdah bezeme görülmektedir²²⁰.

Çömleklerin bir diğer grubunu akıtacaklı çömlekler oluşturmaktadır. İki el yapımı akıtacaklı çömlek üretimi itibarıyla diğerlerinden ayrılır. Çömlekler 5-12 cm arasında değişen yükseklikte küçük kaplardan oluşmaktadır. Sivri dipli olan

²¹⁴ Akçay, Aşağı Salat, ss. 19-20.

²¹⁵ Koçerdin, AsalatSeramik, s. 106.

²¹⁶ Akçay, Transitional, levha 11-15.

²¹⁷ Koçerdin, AsalatSeramik, s. 106.

²¹⁸ Akçay, Transitional, s. 59.

²¹⁹ Akçay, Transitional, ss. 59-61.

²²⁰ Akçay, Transitional, ss. 61-62.

çömleklerin bazılarının gövdesi üzerinde ip delikli çömleklerde olduğu gibi kazıma bant bezeme bulunmaktadır. Tüm örneklerde kabın dış yüzeyinde gövdede tek bir oval formu akıtacak bulunmaktadır (Şekil 23)²²¹.

Meyvelikler, Aşağı Salat mezarlarında gömü hediyesi olarak bırakılan en yaygın formlardan birini oluşturmaktadır. Meyveliklerin ayakları çok uzun değildir (6-8 cm). İyi pişmiş, kırmızımsı, sarımsı ve pembemsi renklerde, kireç, mika ve ince kum katkılıdır. Tümü çark yapımı olan meyvelikler astarlı ve perdahlıdır. Yüzey rengi hamur rengi ile benzerlik göstermektedir. Bazı meyveliklerin, basit ya da içe dönük ağız kenarları üzerinde dikey perdah bezeme görülmektedir. Fazla uzun olamayan ayak bölümü dışa çıkıntılı bir dip bölümü ile sona ermektedir. Meyveliklerin birinin ayak ve gövdesinin birleşme yerinde çentik bezeme bulunmaktadır (Şekil 23)²²².

Mezarlarda görülen çömleklerin büyük bir bölümünü ayaklı çömlekler oluşturmaktadır. Çömlekler küresel gövdeli, dışa çekik ağız kenarlı ve ayaklı bir forma sahiptir. Genel olarak pembemsi, sarımsı ve kiremit kırmızımsı dış renklerde olan çömlekler kendinden astarlı ve perdahlıdır. Bazı çömleklerin üzerinde dalgalı kazıma bezeme ve çentik bezeme görülmektedir. Çömleklerden biri sahte çift akıtacaklı oluşu ile diğerlerinden farklılık göstermektedir. Ayrıca çömleğin boyun ve gövde geçişi üzerinde şua ve çapraz bantların olduğu bir boya bezeme bulunmaktadır (Şekil 24)²²³.

Çömleklerin ikinci bir alt grubunu kısa boyunlu, düz (steep) ağız kenarlı, küresel gövdeli ve halka kaideli çömlekler oluşturmaktadır. Açık devetüyü hamurlu ve kırmızımsı devetüyü (reddish buff) yüzeyli çömleklerin omuzu üzerinde birbirine paralel 3 kazıma bant bezeme görülmektedir. Ayrıca dikey perdah bezemeler yüzeyde görülebilmektedir²²⁴.

Bir diğer farklı örnek mezar 40'ta görülen saklı astar bezemeli çömlektir. Koyu kırmızımsı turuncu hamurlu ve iyi pişmiş olan çömleğin boyun bitiminde başlayan bezeme, dört şerit halinde gövde altına kadar uzanmaktadır. Bezemeler kısmen eğik çizgilerden ve iç içe üçgenlerden oluşmaktadır²²⁵.

²²¹ Akçay, Transitional, ss. 62.

²²² Akçay, Transitional, ss. 64.

²²³ Akçay, Transitional, ss. 65.

²²⁴ Akçay, Transitional, ss. 65.

²²⁵ Akçay, Transitional, ss. 65.

Dört adet burun ip delikli tutamaklı çömlek Aşağı Salat mezarlarında tek bir örnek ile temsil edilmektedir. Omuz üzerinde yer alan yatay ip delikleri, burnu andırdığı için terminolojide nose pierced lug jar olarak ta bilinmektedir. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dar yüksek boyunlu, şişkin karınlı, basık küresel gövdeli ve halka kaideli bir forma sahiptir. Ayrıca omuz üzerinde tutamaklar arasında yatay bir kabartma bant üzerinde çentik bezeme uygulaması görülmektedir (Şekil 24)²²⁶.

Aşağı Salat'ta ele geçen tek kap altlığı, dış bükey kalınlaştırılmış ağız kenarlı, iç bükey gövdeli ve gözde üzerinde tutamak şeklinde çift pencereci bir forma sahip seramik kırmızımsı devetüyü renkli ve kendinden astarlıdır. Boyun ve dip kısımlarında ikişer adet kabartma bant bezeme bulunmaktadır. Pot Stand olarak da adlandırılan bu altlıklar genel olarak tek başına dik duramayan oval ya da sivri dipli çanakların düzgün oturtulması amacıyla kullanılmaktadır (Şekil 24)²²⁷.

2.1.2.4.Salattepe

Diyarbakır İli, Bismil İlçesi'ne bağlı Yukarı Salat Beldesi sınırları içerisinde yer alan Salat Tepe'de Dicle Nehri'nin kuzey kesimindeki Salat Çayının 100 m kuzeyinde yer almaktadır (Şekil 1). Höyük yaklaşık 200x130 m boyutlarında ve 25 m yüksekliğinde olan höyükse 26 m'lik kültürel bir dolgu olduğu anlaşılmıştır²²⁸.

Salattepe yerleşimi ilk kez Guillermo Algaze ve ekibi tarafından 1989-1990 yılları arasında Yukarı Dicle-Fırat Nehri havzası boyunca gerçekleştirilen yüzey araştırmalarıyla tespit edilmiştir²²⁹. Daha sonra Ilısu Barajı ve HES projesi etkileşim alanında kalan kültür varlıklarının belgelenmesi ve kurtarılmasına yönelik proje kapsamında Tuba Ökse başkanlığında bir ekip tarafından 2000-2013 yılları arasında çalışmalar sürdürülmüştür²³⁰.

²²⁶ Koçerdin, AsalatSeraamik, ss. 103-104.

²²⁷ Koçerdin, AsalatSeraamik, s. 105.

²²⁸ Tuba Ökse, "Salattepe Stratigrafisi Işığında Yukarı Dicle Havzası Kronolojisi" **Arkeoloji Dergisi**, Cilt:17, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2012, (Salatstratigrafi) s. 2.

²²⁹ Algaze ve diğerleri, 1991Tigris, s. 213, fig. 2b/56.

²³⁰ Tuba Ökse ve diğerleri, "Ilısu Barajı – Salat Tepe 2013 Kazısı", **36. KST**, Cilt: 1, 2015, (2013Salattepe), ss. 21-36.

Yapılan çalışmalarda beş ana dönem tespit edilmiştir. Bunlar; Kalkolitik Dönem, Tunç Çağları, Demir Çağları, Hellenistik-Ortaçağ ve Yeni-Yakınçağ'dır. Ayrıca bu dönemler kendi içinde alt dönemlere ayrılmaktadır²³¹.

Salat Tepe Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı Geçiş-Erken Tunç Çağı I dönemine tarihlenen tabakalarda kil tabanlı, standart kerpiçlerle örülmüş yapılara ait mekânlar görülmektedir. Bu mekânlarda akıtacaklı çömlekler, ip delikli kaplar, oval bardaklar gibi Proto Ninive V veya yüksek ayaklı, halka/düz dipli, dik ve içe eğik kenarlı çanak, kalınlaştırılmış ağızlı, standart kapların (Plain Simple Ware) öncüsü tipler ortaya çıkmıştır²³². Fakat bu seramikler heüz yayınlanmamıştır. Erken Tunç Çağı I-IIA tabakasında J 12 açmasının üst seviyesindeki dolguda düz yüzeyli Ninive V kaplarına ulaşılmıştır. Bu nitelikli kaplar ince cidarlı, çark yapımı, iyi pişmiş, bej ve kırmızı kahverengi hamurludur. Bu tabakalar, Ninive V erken evresine ait boyalı ve çizi bezemeli kap parçaları ile az sayıda yeşil ve kırmızı metalik seramik parçalarının varlığına göre M.Ö. 2900 ve 2750 arasında (ETÇ IB-IIA/Erken Cezire 1) tarihlendirilmiştir²³³. Yayınlanan bir parça seramik Ninive V'in geç dönemlerinde görülen çizi ve oyma bezemelidir. Seramik üzerinde zikzak şeklinde oyma bezeme, aralarda kalan kabartı alanlarda ise eğik sık çizi bezeme bulunmaktadır. Bu bezeme şeması genel olarak Geç Oyma bezeme evresinde görülmektedir (Şekil 25)²³⁴.

2.1.2.5.Başur Höyük

Başur höyük, Siirt ilinin 21 km. doğusunda bulunan Aktaş Köyü, Bakır Mezrasında yer almaktadır (Şekil 1). Botan Vadisi-Bitlis Vadisi yol hattının bir kesimini oluşturan Bitlis Vadisi'nin devamı niteliğindeki Başur Çayı'nın batısında yer alan tarımsal alanlar, teraslar biçiminde alçalarak batıya doğru iner. Bu verimli alana hâkim olan yerleşim, Bitlis Vadisi'nden doğup sonunda Botan Nehri'ne dökülen Başur Çayı'nın 150 metre batısında bulunan 7-8 m yüksekliğindeki konglomera terasın

²³¹ Ökse, Salatstratigrfi, ss. 1-29.

²³² Ökse, Salatstratigrfi, ss. 4-5.

²³³ Ökse, 2013Salattepe, s. 24.

²³⁴ Numoto, İnex, Fig. 4: 9c.

üzerinde yer almaktadır. Yaklaşık olarak 250 x 150 metre boyutlarda ve 15 metrelik kültürel dolguya sahip yerleşim, bölgenin büyük höyükleri arasındadır²³⁵.

Siirt-Kurtalan-Bitlis yol kavşağının hemen karşısında yer alan höyük, bu konumu itibariyle Güneydoğu Anadolu'dan gelerek Doğu Anadolu'ya giden doğal vadi yolları güzergâhında stratejik bir konumdadır. Başur höyük 'ün kuzeyinden, Bitlis Vadisi aracılığı ile Van Gölü Havzası'na ve batısından Kurtalan üzerinden Batman ve Diyarbakır düzlüklerine ulaşmak mümkündür. Yüzey buluntuları göz önüne alındığında Neolitik Dönem itibariyle yerleşildiği anlaşılan höyüğün bu boyutlara ulaşmasında, yukarıda özetlenen yol güzergâhının kuşkusuz önemli bir rolü vardır. Çevredeki geniş tarımsal araziler ve uygun topografik yapı gibi diğer unsurlar da höyüğün sürekli yerleşilmesine etki eden nedenler arasındadır. Höyüğün batı yamacı, Başur Çayı'nın zaman zaman yükselen suları tarafından kısmen tahribata uğramıştır²³⁶.

Başur Höyük ilk kez R. Braidwood ve H. Çambel'in başkanlığında oluşturulan bir ekip tarafından 1963 yılında Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları kapsamında gerçekleştirilen yüzey araştırmasıyla tespit edilmiştir. Yerleşim ile ilgili olarak Başur Çayı sel yatağında kurulmuş ve tepe üstünde yıkıntılar bulunan çıplak bir höyük yorumu yapılmıştır. Bu çalışmada höyük S 64/4 olarak adlandırılmıştır²³⁷. Araştırmalar sonucunda höyükten 450 parçaya yakın seramik, az miktarda çakmaktaşı ve obsidyen toplanmış, bu buluntular üzerinde yapılan değerlendirme sonucunda höyükte Halaf döneminden Ortaçağa kadar süren bir yerleşim olduğu saptanmıştır²³⁸. İlerleyen yıllarda Ilısu Barajı suları altında kalacak yerleşimlerin kurtarılması amacıyla höyükte Haluk Sağlamtimur'un bilimsel danışmanlığındaki bir ekip tarafından 2007-2015 yılları arasında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir²³⁹.

²³⁵ Haluk Sağlamtimur, "Siirt-Başur Höyük 2011 Yılı Çalışmaları", **KST**, Cilt:34, Sayı:1, 2013, Ankara, (Siirt) s. 261; Haluk Sağlamtimur, "Başur Höyük", **Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları**, İzmir, 2012, (Ege) ss. 26-27.

²³⁶ Sağlamtimur, Siirt, s.261; Sağlamtimur, Ege, ss. 26-27.

²³⁷ Peter Benedict, "Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması", **Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (Ed. Halet Çambel ve Robert J. Braidwood), 1980, (Anadolu) s.117.

²³⁸ Benedict, Anadolu, ss. 112-114, 143.

²³⁹ Haluk Sağlamtimur, "Siirt-Başur Höyük Erken Tunç Çağı I Mezarları: Ön rapor" **Arkeoloji Dergisi**, Sayı: 22, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2017, (2017Başur) s. 2.

Başur höyükte gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda Erken ve Geç Kalkolitik, Erken Tunç Çağı I, Orta Tunç Çağı I-II, Demir Çağı ve Ortaçağ'dan yakın döneme kadar devam eden yerleşim izlerine rastlanmıştır²⁴⁰.

Tez kapsamında incelenen Ninive V seramiklerinin bulunduğu ETÇ I tabakaları höyük üzerindeki domestik alanlardan ve mezarlık alanında tespit edilmiştir. Domestik alanlar höyüğün kuzeybatı ve güneybatısında yapılan çalışmalar sonucu, dar bir alanda, tespit edilmiştir. Kuzeybatı alanındaki çalışmalarda ulaşılan ETÇ I tabakalarında taş temelli mimari yapılara ve buna bağlı ocaklar ve ışlık alanlarına ulaşılmıştır. Güneybatı alanındaki yapılar daha iyi korunmuştur. Bu alandaki çalışmalarda görülen taş temelsiz ve sadece ilk sırası korunmuş dikdörtgen kerpiç yapı ETÇ tabakasının ilk evresini oluşturmaktadır. Kuzeybatı alanında olduğu gibi bu alanda da bir ocak yapısı görölmektedir. Bu ocakların günlük kullanımdan çok ritüel amaçlı kullanıldığı düşünölmektedir²⁴¹.

ETÇ I dönemine tarihlenen mezarlık alan ise höyüğün güneydoğu bölümünde yer almaktadır. Mezarlar, Uruk dönemine tarihlendirilen anıtsal yapı ile sur duvarı arasına konumlandırılmıştır. Bu mezarlar söz konusu alanda yer alan Uruk mimarisini ve kültürel dolgusunu tahrip ederek oluşturulmuştur. Şimdiye kadar kazılan 17 mezarlardan 9'u taş sanduka mezar, 8'i basit ya da üzeri taş plaka kaplı toprak mezardır (şekil 26). Bu mezarlardan çok sayıda metal (mızrak ucu, iğne, mühür, el baltası vs.), taş eserler (boncuk ve mühürler) ve seramikler (Ninive V Malları, Geç Saklı Astar Bezemeli Mallar, Transkafkasya ekili koyu yüzlü açkılı kaplan) ele geçmiştir. Zengin buluntuları nedeniyle mezarlar "Bey Mezarları ya da Krali Mezarlar" olarak nitelendirilmişlerdir²⁴².

Mezarlarda ve höyüğün kuzeybatısındaki domestik alanlarda tespit edilen Ninive V seramikleri aynı özelliklere sahiptir. Höyükte ele geçen Erken Tunç Çağı seramik grupları arasında en büyük mal grubunu Ninive V oluşturmaktadır (Şekil 27-28).

Yeşil, kırmızımsı sarı, açık kahve, devetüyü ve açık gri renkte hamurlu, kaliteli kaplardan oluşan ve büyük bir çoğunluğu çark yapımı olan bu seramikler Ninive V

²⁴⁰ Sağlamtimur, 2017Başur, s. 2.

²⁴¹ Haluk Sağlamtimur ve Ali Ozan, "Başur Höyük 2012 Yılı Kazı Çalışmaları", 35. **KST**, Cilt:3, 2014, (2012Başur) s. 517.

²⁴² Sağlamtimur, 2017Başur, ss. 3-4.

geleneği içerisinde değerlendirilmektedir. Genellikle kendinden astarlı olan seramikler ince taneli ve arıtılmış bir kilden üretilmektedir. Boya, kabartma, perdah ve çizi bezemeli seramiklerin yanı sıra bezemesiz örneklerde mevcuttur. Seramikler genel olarak değerlendirildiğinde ince kum, mika ve kireç katkılı, iyi pişmiş ve genel olarak gözeneksiz bir hamur yapısına sahiptir. Kâseler, yüksek ayaklı meyvelikler, ip delik tutamaklı vazo ve çömlekler en çok kullanılan formları oluşturmaktadır. Benzerlerine Kuzey Irak ve Kuzey Suriye yerleşimlerinde de rastladığımız bu seramikler, şimdiye kadar Güneydoğu Anadolu’da bir yerleşimde ortaya çıkarılmış en kalabalık boyalı Ninive V seramik grubunu temsil etmektedir (Şekil 27-28). Mezarlardaki zengin baya bezemenin yanı sıra basit çizi, çentik ve yiv/bant bezemeler oluşan motifler de görülmektedir. Bazı mezarlarda boya ve çizi ve çentik bezeme bir arada görülmektedir. Başur Höyük seramiklerinden elde edilen verilerden hareketle, söz konusu seramiklerin Ninive V’in Boya ve Erken Çizi Bezeme evresinin erken dönemlerine ait olduğu düşündürmektedir. Mezarlardaki tekstil kalıntıları üzerinde yapılan karbon analizi sonucu, söz konusu mezarların, MÖ. 3100-2900²⁴³ yıllarına yani ETÇ I dönemine tarihlendiğini göstermektedir. Karbon tarihlendirmesi bu seramiklerin Ninive V’in erken evrelerine ait olduğunun diğer bir göstergesidir.

Başur Höyük’te gerçek Ninive V malları dışında Ninive V etkili bazı seramikler de bulunmaktadır. Çift akıtacaklı kaplar bunlar arasındadır (Şekil 29)²⁴⁴. Söz konusu form Ninive V repertuarı içerisinde bulunmamaktadır. Kap üzerine applike edilen çift akıtacak yerel bir özellik olarak karşımıza çıkarken kap üzerinde görülen boya ve çizi bezemelerin Ninive V bezemeleriyle aynı özellikler sergilemesi bu seramiklerin Ninive V etkisinde üretildiğini düşündürmektedir. Ayrıca bu formların Ninive V seramikleri ile aynı mezarda ele geçmesi bu etkiyi kaçınılmaz kılmaktadır. Ninive V etkisinin görüldüğü bir diğer seramik birleşik kaptır (Şekil 29). Form, üç küçük çömleğin birleştirilerek altına ayak yerleştirilmesiye oluşturulmuştur. Çift akıtacaklı kapta olduğu gibi bu form da Ninive V repertuarı içinde görülmemektedir. Kabın tüm yüzeyinde boya bezeme görülmektedir. Ninive V seramikleri ile aynı mezarda görülen kabın formu yerel özellikler sergilerken boya bezemede Ninive V

²⁴³ Sağlamtimur, 2017Başur, ss.3-5; Sağlamtimur ve Ozan, 2012Başur, ss. 518-519.

²⁴⁴ Benzer çift akıtacaklı bir çömlek Dicle Havzasında Aşağı Salat yerleşiminde de ele geçmiştir. Bakınız; Akçay, Transition, Fig. 14:10.

etkisi olduğu düşünülmektedir. Mezar kapları arasında birleşik kabın bezemesiz ve farklı bir formu²⁴⁵ daha görülmektedir.

Özellikle mezarlardan ele geçen kırmızımsı sarı, gri ve yeşilimsi renkte kaliteli bir hamura sahip, kazıma bezemeli ve bezemesiz kâseler ip delikli tutamaklı çömlekler, ayaklı kaplar ve boya bezemeli örneklerden oluşan zengin Ninive V seramikleri bu kültürün yukarı dicle vadisinin bir uzantısı olan Botan Vadisine ulaştığını göstermektedir²⁴⁶.

2.1.2.6. Tatıka

Yerleşim Dicle Vadisi'nin güneyinde, nehrin doğu yakasında, Şırnak İli Güçlükonak ilçesine bağlı Koçtepe Köyü yakınlarında yer alır (Şekil 1).

Kazı alanı ilk kez Tuba Ökse başkanlığındaki bir ekip tarafından 2008 yılında Mardin Eşiği ile Cudi Dağı arasında kalan bölgede yapılan yüzey araştırmalarıyla tespit edilmiştir²⁴⁷. Ilısu Barajı ve HES Projesi Etkileşim Alanında Kalan Kültür Varlıklarının Kurtarılmasına Yönelik Çalışmalar kapsamında, Tuba Ökse'nin bilimsel başkanlığını yaptığı bir ekip tarafından 2013-2014 yılları arasında iki sezon süren bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiş; fakat 2014 yılı itibarı ile güvenlik gerekçeleriyle kazı çalışmaları sonlandırılmıştır.

Yüzey araştırmasında tespit edilen 15 yerleşimden biri olan Tatıka'da yapılan sondaj çalışmasına göre yerleşimde tarım toprağı ile karışık halde yer yer 0,7-1,5 m. arasında değişen bir kalınlığa sahip kültür dolgusu bulunmaktadır. Alandaki arkeolojik dolgusunun kabaca 0,5 hektarlık bir alanı kapladığı hesaplanmıştır.²⁴⁸ Bu sebeple yerleşimin muhtemelen çiftlik ya da mezra olarak kullanım gördüğü düşünülmektedir²⁴⁹.

Kazı çalışmalarının yürütüldüğü açmalarda birkaç evreli taş temelli yapılar ve bunlar ile ilişkili mezarlar açığa çıkartılmıştır. Ayrıca en üst tabakada içerisinden kırık

²⁴⁵ Metin Batuhan, **Başur Höyük Erken Tunç Çağı Mezarları ve Buluntuları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, Lev. 16.

²⁴⁶ Batuhan, s. 89.

²⁴⁷ Tuba Ökse ve diğerleri, "Ilısu Barajı İnşaat Sahasına Rastlayan Dicle Vadisinin Tunç ve Demir Çağları'ndaki Yerleşim Sistemleri ve Kültür Tarihi", **TUBA-AR** 12/2009, (dicle), s. 27.

²⁴⁸ Tuba Ökse ve diğerleri, "Ilısu Barajı İnşaat Sahası 2013 Kurtarma Kazısı", **KST**, Cilt:36, Sayı:1, 2014, Ankara, (Ilısu), ss. 123-124.

²⁴⁹ Ökse ve diğerleri, dicle, s. 27.

seramik parçaları ve hayvan kemiği parçalarının da ele geçtiği moloz taş ve çamur siva ile örtülmüş dairesel çukurlar görülmektedir. Davarların etrafından ve yapılardan toplanan seramik parçaları ve hayvan kemiklerinin mezarlar ile ilişkili ölü yemeği kalıntıları olabileceği ileri sürülmüştür²⁵⁰.

Yapılan çalışmalarda Erken Tunç Çağına tarihlenen sekiz mezar açığa çıkarılmıştır. Bunların tamamı hoker pozisyonunda yatırılmış bebek ve çocuklara aittir. Bunlardan biri etrafı yekpare taşlar ile çevrilmiş ve üzeri taş bir kapakla kapatılmış, içinde bir çocuk iskeleti bulunan sanduka mezar, bir diğeri içinde bir bebek iskeleti ve bir minyatür kap bulunan basit toprak mezardır. Ayrıca üstleri taş levhalar ile kapatılmış çömlek mezarlarda birer bebeğe ait kemikler bulunmuştur. Bunlardan birinde kemik kalıntıları çömleğin altına yerleştirilmiş ve kafatası gövdeden ayrılarak kemiklerin üzerine bırakılmıştır (Şekil 30)²⁵¹.

Yerleşimdeki Ninive V seramikleri hem mezarlardan hem de mimari yapılardan ele geçmektedir. Büyük çoğunluğu boya bezemeli olan seramiklerin az bir kısmı yalın ve kazıma bezemelidir. Bunlardan çizi bezekli Ninive V seramiği çark yapımı ve ince nitelikli olup, genel olarak gri ve bej hamurludur. Bu çizi bezemelilerden birini omurgalı bir kâse parçası oluşturmaktadır. Omurganın üst bölümünde içi taralı üçgenler alt bölümünde ise verrev tarama yer almaktadır. Bir diğeri yivli çentik bezemeli bir kâse parçasıdır. Son örneği yivli tam bir kâse oluşturmaktadır. Benzeme şeması ağırlıklı olarak çizgi ve geometrik desenlerden oluşmaktadır. Tatıka yerleşiminde bu grup dışa çekik dışa kalınlaştırılmış ağızlı, boyunlu bir çömlek parçası²⁵² ile temsil edilmektedir. Yine Ninive V'in yalın yüzeyli çömlek parçaları ve bir dip parçası bu döneme ait örnekleri oluşturmaktadır²⁵³. Ayrıca yerleşimde Ninive V seramiğinin en tipik formlarından olan boya bezemeli omurgalı bir kâse de görülmektedir. İnce cidarlı, krem renkli seramiğin ağız bölümünün hemen altında yer alan boya bant bezeme arasında diyagonal tarama yapılmıştır. Bu bandın hemen altında omurga üzerinde bir boya bant ile sınırlandırılmış Ninive boyalılarında sıklıkla

²⁵⁰ Tuba Ökse ve diğerleri, "İlısı Barajı İnşaat Sahası 2014 Kurtarma Kazısı", **KST**, Cilt:37, Sayı:1, 2015, Ankara, (kurtarma), s. 62.

²⁵¹ Tuba Ökse, "İlisu Barajı İnşaat Sahası'nda Yeni bir Erken Tunç Çağı Mezarlığı: Tatıka", **Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler**, 05/2014, Cilt:38, (tatıka), s. 9.

²⁵² Ökse ve diğerleri, dicle, s. 43, Res.7: 7.

²⁵³ Ökse ve diğerleri, dicle, s. 43, Res.7: 6, 9-10.

kullanılan uçan kuşa benzer motifler yer almaktadır²⁵⁴. Tatıka yerleşiminde görülen bu ince nitelikli çark yapımı boyalı ve kazıma bezemeli seramik parçaları, Ninive V seramiğinin erken örneklerini yansıtmaktadır (Şekil 31-32).

2.1.2.7. Giricano

Yerleşim Diyarbakır İli, Bismil İlçesinin 11 km. güneydoğusunda, Dicle Nehri kıyısında yer almaktadır (Şekil 1). Höyük doğal bir tepe üzerine kurulmasından dolayı Dicle Nehrinin en yüksek olduğu durumlarda bile taşkınlarından etkilenmemektedir. Yerleşim nehrin kuzey bölümündeki bereketli topraklara hâkim bir konumda ve oldukça geniş bir ovayı 1,5 km kadar uzaklıktaki tepelere kadar kontrol edebilmektedir. Yaklaşık 170x120 m boyutlarında orta büyüklükte olan höyük, yaklaşık 2 hektarlık bir alanı kaplamaktadır²⁵⁵.

Giricano yerleşimi, ilk kez 1988-1991 yılları arasında Guillermo Algaze ve ekibi tarafından Fırat-Dicle Nehri boyunca gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ile bilim dünyasına tanıtılmıştır²⁵⁶. İlk kazılar, 1999 yılında ODTÜ TACDAM tarafından desteklenen “İlusu ve Kargamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi” kapsamında Andreas Schachner başkanlığındaki bir ekip tarafından, 2000-2003 yılları arasında toplan 4 sezon gerçekleştirilmiştir²⁵⁷.

Yerleşimde yapılan çalışmalarda 5 tabaka görülmektedir; Erken Demir Çağı, Orta Assur Dönemi, Orta Tunç Çağı, Geç Kalkolitik Sonu / Erken Tunç Çağı Başı ve Kalkolitik Döneme ait veriler sunmaktadır.

Ninive V dönemine ait seramik Geç Kalkolitik/Erken Tunç Çağı I tabakasında görülmektedir. Bir parça olarak yayınlanan bu Ninive V seramiği Uruk malları ile birlikte karışık tabakadan gelmiştir. Seramik Ninive V kâselerinin genel özelliği olan

²⁵⁴ Hüseyin Düller, **Tatıka Mezarlığı Erken Tunç Çağı Seramikleri**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2018, s. 20, foto 10.

²⁵⁵ Andreas Schachner ve Şenay Schachner, “2000-2001 Yılı Giricano Kazıları”, **KST**, Cilt:24, Sayı:2, 2003, Ankara, (2000Giricano), s. 449; Andreas Schachner, “From the Bronze to Iron Age: Identifying Changes in The Upper Tigris Region, The Case of Giricano”, **Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions**, (Ed. Bettina Fischer ve diğerleri) 2003, s. 151.

²⁵⁶ Algaze ve diğerleri, 1991Tigris, s.183. fig. 2b.

²⁵⁷ A. Schachner ve Ş. Schachner, 2000Giricano, 447.

çizi-oyma bezemeli, ince cidarlı, çark yapımı, açık bej renkli bir kâse parçasıdır²⁵⁸. Parça üzerinde kazıma bezemeli Ninive V seramiğinde sıklıkla kullanılan, aralarında boşluklar kalacak şekilde sık dikey çizgilerle taralı çizi-oyma bezemeler görülmektedir (Şekil 33).

2.1.2.8.Kenan Tepe

Kenan Tepe yerleşimi, Dicle Nehri'nin kuzey kıyısında Dicle ve Batman nehirlerinin Diyarbakır Bölgesi'nde birleştikleri noktanın 15 km batısında yer almaktadır (Şekil 1). Yerleşim doğal bir terasın üzerinde bulunmaktadır. Kenantepe'nin aşağı yerleşiminin doğu bölümündeki pek çok açmada ulaşılan ana toprak, Dicle Nehri'nin şimdiki seviyesinin 23.7 m üzerindedir. Höyüğün en tepesi, nehrin 56.3 m üzerinde yer almaktadır. Höyük, aşağı şehrinin en doğu ucunda, yer seviyesinden 32.6 m yüksekte yer almaktadır. Dicle Nehri, Kenan Tepe'nin aşağı yerleşiminin bazı bölümleri erozyona uğradığı için yerleşimin büyüklüğünü belirlemek imkânsızdır. Ancak, höyüğün kabaca ölçüleri güneydoğudan kuzeybatıya 225 m, güneybatıdan kuzeydoğuya 350 m'dir. Yerleşimin höyüğü oluşturan alanı toplamda 6 ha'dir²⁵⁹.

Kenantepe yerleşimi ilk kez Guillermo Algaze ve ekibi tarafından 1989-1990 yılları arasında Yukarı Dicle-Fırat Nehri havzası boyunca gerçekleştirilen yüzey araştırmalarıyla tespit edilmiştir²⁶⁰. Ilısu barajı etkileşim alanında kalan yerleşimde daha sonra 2000-2008 yılları arasında Breadly J. Parker'ın başkanlığını yürüttüğü Yukarı Dicle Arkeolojik Araştırma Projesi (UTARP) ekibi tarafından kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir²⁶¹.

²⁵⁸ Schachner ve diğerleri, "Ausgrabungen in Giricano (2000-2001) Neue Forschungen an der Nordgrenze des Mesopotamischen Kulturraums", *IstMitt*, Cilt:52, 2002, 48-49, şekil 39a.

²⁵⁹ Bradley J. Parker ve diğerleri, "Yukarı Dicle Arkeolojik Araştırma Projesi (UTARP): 2002 Yılı Kenan Tepe Kazılarına Genel Bakış", *Ilısu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2002 Yılı Çalışmaları*, (Ed. Numan Tuna ve Owen Doonan) ODTÜ-TAÇDAM, 2011, Ankara, (2002Kenantepe), ss.703-704.

²⁶⁰ Algaze ve diğerleri, 1991Tigris, s. 213, fig. 2b/42.

²⁶¹ Bradly J. Parker, "Yukarı Dicle Arkeolojik Araştırma Projesi (YDAAP/UTARP): Kenan Tepe'de On Yıllık Araştırmalara Kısaca Bir Bakış", *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000-2008 Yılı Çalışmaları*, ODTÜ-TAÇDAM, Ankara.

Yerleşimde yapılan çalışmalarda Ubaid Dönemi, Geç Kalkolitik Dönem, Geç Kalkolitik'ten Erken Tunç Çağı'na Geçiş, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve Erken Demir Çağına ait veriler görülmektedir²⁶².

Kenan Tepe'de en dikkat çekici formlardan ilki Erken Tunç Çağı tabakalarında sıklıkla görülen meyveliklerdir. Kenan Tepe'deki çoğu örnek saman yüzü, taşçık katkılı, kırmızı astarlı ve dikey perdah bezemelidir. Yüksek boyunlu olan bu kaplar çok uzun olmamakla birlikte oldukça orantılı ve ortalama 20 cm uzunluğundadır (Şekil 34). Bu form Ninive V seramiğinde sıklıkla üretilmesine rağmen Kenan Tepe örnekleri üretim tekniği bakımından Ninive V değildir²⁶³. Fakat Ninive V seramiğinde bu formun birebir benzerleri olmasa da yakın benzerleri bulunmaktadır²⁶⁴. Bu da bu formun yapımında bir Ninive V etkisi olabileceğini düşündürmektedir.

Yerleşimde Ninive V seramikleriyle oldukça benzer üzeri birbirine paralel çizgi bant bezemelerin olduğu kâseler görülmektedir. Bu formlar basit ağız kenarlı, kırmızımsı sarı ve sarımsı kahverengi hamurlu, iyi pişmiş ve ince taşçık katkılıdır (Şekil 34)²⁶⁵. Ayrıca Geç Kalkolitik Erken Tunç Çağı Geçiş tabakalarına verilen birinin yalın diğerinin üzeri birbirine paralel çizgi bant bezemenin olduğu halka kaideli kâseler Ninive V örnekleriyle oldukça benzerlik göstermektedir (Şekil 34). Halka kaideli kâseler yeşilimsi tonda hamurlu ve iyi pişmiştir²⁶⁶. Ayrıca yerleşimde ayaklı kaplar, ayaklı kâseler (Beakers) ve ip tutamaklı çömleklerin de olduğu bazı Ninive V formları da görülmektedir²⁶⁷.

2.1.2.9.Kuriki Höyük

Kuriki Höyük, Batman İli merkezinin 14 km güneyinde, Oymataş Köyü'nün 1 km güneybatısında yer alır (Şekil 1). Yerleşim 250 x 100 metrelik bir alanı kapsar ve

²⁶² Parker ve diğerleri, 2002Kenantepe, ss. 703-755.

²⁶³ Bradly J. Parker ve diğerleri "The Upper Tigris Archaeological Research Project, Preliminary Report from the 2002 Field Seasons", **Anatolica**, Cilt:31, 2005, ss. 77-78; Bradly J. Parker ve diğerleri, "The Upper Tigris Archaeological Research Project, A Preliminary Report from the 2001 Field Seasons", **Anatolica** Cilt:29, 2003, (2001Kenantepe) s. 114, fig. 17:Y.

²⁶⁴ Rova, Culture, Plate 19-20.

²⁶⁵ Bradly J. Parker ve diğerleri, "Preliminary Report from The 2005-2006 Field Seasons at Kenan Tepe" **Anatolica**, Cilt:34, 2008, (2005Kenantepe) s. 111, fig. 11:E,G.

²⁶⁶ Parker ve diğerleri, 2005Kenantepe, s. 114, fig. 12:G-H.

²⁶⁷ Parker ve diğerleri, 2001Kenantepe, s. 114, 174, Figure 17:Y.

birbirine yaklaşık 70 metre uzaklıktaki iki tepeden oluşmaktadır. Batman Çayı'nın suladığı düz vadinin doğusunda, su kaynakları bol, tarımsal faaliyetler için elverişli, geniş ve bereketli topraklara sahip olan höyük, Batman Çayı'nın Dicle Nehri'ne döküldüğü noktada konumlanmaktadır. Dicle Nehri buradan itibaren derin bir vadi içinden doğuya doğru akmaya devam eder²⁶⁸.

Kuriki Höyük ile ilgili ilk bilgilere 1988 yılında, Guillermo Algaze ve ekibinin, Dicle-Fırat Nehri Yüzey Araştırması kapsamında höyüğü ziyaret etmesiyle erişilmiştir²⁶⁹. 2009 yılından bu yana Ilisu Barajı ve HES Projesi Etkileşim Alanında Kalan Kültür Varlıklarının Kurtarılmasına Yönelik Çalışmalar kapsamında, Elif Genç'in bilimsel başkanlığını yaptığı bir ekip tarafından kurtarma kazıları yapılmaktadır²⁷⁰.

Arkeolojik veriler yerleşimde Geç Kalkolitik Dönem / Erken Tunç Çağı I, Geç Tunç Çağı, Erken Demir Çağı, Orta Demir Çağı / Yeni Assur Dönemi ?, Geç Demir Çağı / Hellenistik Dönem'in yaşandığını göstermektedir. Ayrıca Nekropol alanında yapılan çalışmalar MS 60' yıllarına kadar giden bulgular sunmaktadır²⁷¹.

Geç Kalkolitik Dönem / Erken Tunç Çağı I dönemine tarihlenen IV. tabakada Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı başlarına ait mimari tabakalar tespit edilmiştir. Bu tabakaya ait veriler höyüğün güney, batı ve özellikle doğu yamaçlarında araştırılmıştır. Karbon analizleri bu tabakalarda görülen Kalkolitik Dönemin MÖ 3940-3370 yılları arasında Erken Tunç Çağın'ında MÖ 3090-2880 yılları arasında yaşandığını göstermektedir. Höyüğün doğu yamacındaki IV. tabakada günlük yaşama dair mimari yapılar ile birlikte yuvarlak ya da oval görünümlü ocak ve fırın yapılarına ulaşılmıştır. Ocak ve fırınların yapıların içinden ziyade yapıların dışında ayrı bir alanda olması, höyüğün bu alanının özel olarak pişirim için düzenlediğini düşündürmüştür. Bu alanda ele geçen seramiklerin bitkisel katkı, saman yüzölçümü kaplar oluşturur²⁷².

Erken Tunç Çağı mimari kalıntılarına, yerleşimin batı yamacında ulaşılmaktadır. 2014 yılı çalışmalarında bu döneme tarihlenen iki mimari evreye

²⁶⁸ Elif Genç, "Kuriki Höyük, Dicle'nin Tüccarları" **ArkeoAtlas Dergisi**, Cilt:8, 2013, s.124.

²⁶⁹ Guillermo Algaze, 1989Tigris, s. 258, fig. 2b:70.

²⁷⁰ Elif Genç, "Kuriki Höyük 2009 Yılı Kazı Çalışmaları" **KST**, Cilt:32, Sayı:1, 2011, Ankara, ss. 142-153.

²⁷¹ Elif Genç ve Birgül Yıldız Köse, "2015 Yılı Kuriki Höyük kazısı" **KST**, Cilt:38, Sayı:1, 2017, Ankara, (2015Kuriki) ss. 279-304

²⁷² Genç ve Köse, 2015Kuriki, ss. 281-283.

ulaşılmıştır. Altteki evreye ait mimarinin temel duvarları yamaç eğiminden dolayı tahrip olmuştur. Geç Kalkolitik dönemde kullanılan saman yüzlü kapların kullanımı bu dönemde de devam etmektedir. Ancak bir önceki dönemde görülen çanak ve güveç formları kullanımdan kalkar, yerine mineral katkılı saklı astar bezemeli kaplar, ip delik tutamaklı kaplar ve yüksek kaideli yeni formlar gelir. Bu alanda az sayıda Ninive V tipinde ince nitelikli seramik parçası ele geçmiştir. Boynu ve gövde arasında 3-4 sıra çizgi bant bezeme bulunan şişkin karınlı, alçak boyunlu ve halka kaideli çömlek bunlardan birini oluşturmaktadır. Ayrıca höyüğün güney yamacında Erken Tunç Çağına tarihlene bazı duvar yapıları tespit edilmiştir. III. tabaka mimarisi nedeniyle kısıtlı bir alanda açığa çıkarılan bu duvarlar arasında Ninive V seramiğine ait parçalara daha yoğun bir şekilde ulaşılmıştır²⁷³. İnce nitelikli, çark yapımı bu Ninive V seramiklerine 2015 yılında höyüğün batı yamacında yapılan çalışmalarla da ulaşılmıştır²⁷⁴. IV. tabakada dikkat çeken bir özellik Uruk dönemine ait bazı kap formlarının IV. tabakanın alt evresinde, Ninive V tipi kap formlarının ise IV. tabakanın üst evrelerinden gelmesidir. Ninive V dönemine verilen bu kaplar kâse ve çanak formundadır. Basit ya da dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, ince cidarlı kapların bazılarının gövdesi üzerinde Ninive V kâselerinde sıklıkla görülen 3-4 sıra çizgi bant bezeme bulunurken bazıları yalın örneklerdir (Şekil 35)²⁷⁵.

Yerleşimde ele geçen Ninive V seramiklerinin erken dönem özellikleri sergilemesi ve malzemenin görüldüğü Erken Tunç Çağı tabakalarının MÖ 3090-2880 yılları arasına tarihlendirilesi, Kuriki höyük seramiklerinin Ninive V döneminin erken safhalarına ait olduğuna işaret etmektedir.

2.1.2.10.Hirbemerdon Tepe

Hirbemerdon Tepe, Diyarbakır ili, Bismil ilçesinin 40 km güneydoğusunda bulunan yerleşim, Dicle Nehrinin batı kıyısında yer almaktadır (Şekil 1). Yerleşimin doğu etekleri Dicle Nehri tarafından sınırlanmaktadır. Kuzey bölümü ise modern

²⁷³ Elif Genç, “2014 Yılı Kuriki Höyük Yılı Kazısı” **KST**, Cilt:37, Sayı:3, 2016, (2014Kuriki), Ankara, ss. 167-168, Resim 4.

²⁷⁴ Genç ve Köse, 2015Kuriki, ss. 283-284.

²⁷⁵ Elif Genç ve diğerleri, “2013 Yılı Kuriki Höyük Yılı Kazısı” **KST**, Cilt:36, Sayı:1, 2015, (2013Kuriki), Ankara, s. 461, çizim: 3.

sulama kanalları tarafından tahribata uğramıştır. Kuzeyinde ve doğusunda bulunan yamaçların olduğu alanda iki su kaynağı bulunmaktadır. Deniz seviyesinden 610 m yükseklikte bulunan ve Batman Suyu ve Dicle Nehri tarafından şekillendirilen vadiye bakan höyük toplamda 10.5 hektarlık bir alana yayılmaktadır²⁷⁶.

Höyükte 2003 yılında Nicola Laneri ve ekibi tarafından başlatılan arkeolojik çalışmalar 2013 yılına kadar sürdürülmüştür.

Yapılan kazılarla höyükte yedi döneme ait bulgulara ulaşılmıştır. Bunlar; Geç Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Bronz Çağı, Erken ve Orta Demir Çağı, Geç Demir Çağı ve Ortaçağ-Osmanlı Dönemidir²⁷⁷.

Erken tunç Çağı I tabakasında görülen yarı küresel gövdeli, halka kaideli birbirine paralel çizi bant bezemeli kâse Ninive V seramiği olarak değerlendirilmiştir (Şekil 36)²⁷⁸. Erken tunç Çağı II tabakasında ele geçen bir diğer örnek içe çekik ağız kenarlı, ince cidarlı alçak bir kâsedir. Bu kap yapısal olarak Suriye'nin Cezire bölgesinde EJ I ve EJ II'in erken dönemlerinde görülen yuvarlatılmış ya da halka kaideli, bezemeli Ninive V kâselerine andırmaktadır (Şekil 36)²⁷⁹. Yine bu tabaka içinde Ninive V'in geç dönemlerine verilen çizi-oyma bezemeli iki kâse ele geçmiştir. Bunlardan ilki gövde üzerinde aralarında boşluklar kalacak şekilde sık dikey çizgilerle taralı çizi-oyma bezemeler kâsedir. Ayrıca kâsenin ağzının hemen altında iki çizi bezemeli yiv ili sınırlandırılmış dalgalı çizi bezeme bulunmaktadır. Diğer örnekte ise dikey oyma bezeme arasında sık diyagonal çizi bezeme görülmektedir. Bu seramikler devetüyü hamurlu, az kum, kireç ve mika katkılı ve iyi pişmiştir (Şekil 36)²⁸⁰. Yerleşimin Erken Tunç Çağı III/IV tabakasında her ne kadar bir mimari yapı ile ilişkilendirilemese de çizi-oyma bezemeli seramik parçalarının görüldüğü belirtilmiştir²⁸¹.

²⁷⁶ Nicola Laneri, "Hirbemerdon Tepe 2003: A Preliminary Report", **KST**, Cilt:26, Sayı:2, 2005, Ankara, (2003Hirbemerdon), ss. 63-64; Nicola Laneri, "The Second Season of Archaeological Works at Hirbemerdon Tepe, Turkey, A Preliminary Report" **East and West**, Cilt:56, Sayı:4, 2006, ss. 419-431.

²⁷⁷ Nicola Laneri, **Hirbemerdon Tepe Archaeological Project 2003-2013 Final Report: Chronology and Material Culture**, 2016, (Hirbemerdonfinal), Bologna.

²⁷⁸ Laneri, Hirbemerdonfinal, s. 28, Pl. IX:10.

²⁷⁹ Laneri, Hirbemerdonfinal, s. 31, Pl. XIII:17.

²⁸⁰ Laneri, Hirbemerdonfinal, ss. 32, 257 Pl. XVI:39-40.

²⁸¹ Laneri, Hirbemerdonfinal, ss. 34

2.1.2.11.Ziyarettepe

Diyarbakır ili, Bismil ilçesinde yer alan Ziyarettepe, Dicle Nehri'nin güney yamacında yaklaşık 34 hektar büyüklüğünde bir yerleşimdir (Şekil 1). Bu yerleşimin 5 hektarlık bölümünü ovadan 22 m yükseklikte yer alan höyük, 29 hektarlık bölümünü ise aşağı şehir oluşturmaktadır. Ilısu barajı etkileşim alanında yer alan höyük, Dicle Nehrinin içerisinde geçtiği zengin tarımsal alana hâkim bir konumdadır²⁸².

Ziyaret Tepe'yi bilim dünyasına ilk duyuran kişi Karlheinz Kessler'dir. Kessler, 1980 yılında yayınladığı makalesinde bu yerleşimin Assur imparatorluğunun kuzey sınırını oluşturan Tuşhan kenti olduğunu ileri sürmüştür²⁸³. Daha sonra ilk sistematik veriler 1989 yılında Guillermo Algaze'nin Dicle-Fırat Bölgesi Yüzey Araştırması kapsamında bölgede sürdürdüğü çalışmalar ile elde edilmiştir²⁸⁴. İlk kapsamlı kazı çalışması ise 1997 yılında Timothy Matney ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir²⁸⁵.

Ziyaret Tepe'de görülen arkeolojik veriler, Erken Tunç Çağından Orta Demir Çağa kadar kesintisi bir yerleşim olduğunu, yaşanan kısa bir kesintiden sonra sırasıyla Geç Demir Çağ / Hellenistik Dönem, Geç Roma, Ortaçağ ve Ormanlı dönemlerinin yaşandığını göstermektedir²⁸⁶.

E alanı A1 açmasında yapılan çalışmalarda görülen Erken Tunç Çağına ait seramikler arasında birkaç parça oyma bezemeli Ninive V seramiği de ele geçmiştir. Geç döneme ait yerel imitasyonlar olduğu önerilen bu seramikler maalesef yayınlanmamıştır²⁸⁷.

²⁸² Timothy Matney ve diğerleri, "Archaeological Investigations at Ziyaret Tepe - 2002", *Anatolica*, Cilt:29, 2003, (2002Ziyaret), s. 176.

²⁸³ Karlheinz Kessler, *Untersuchungen zur historischen Topographie Nordmesopotamiens : nach keilschriftlichen Quellen d. 1. Jahrtausends v. Chr. Beiheft zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients*, Cilt: B, Sayı:26, Wiesbaden, 1980, ss. 72-75.

²⁸⁴ Algaze, 1991Tigris, fig. 2b:10.

²⁸⁵ Timothy Matney, "The First Season of Work at Ziyaret in The Diyarbakır Province: Preliminary Report", *Anatolica*, Cilt:24, 1998, ss. 7-30.

²⁸⁶ Timothy Matney ve diğerleri, "Excavation at Ziyaret Tepe, Diyarbakır Province, Turkey, 2011-2014 Seasons", *Anatolica*, Cilt:41, 2015, s. 127.

²⁸⁷ Matney, 2002Ziyaret, s. 179.

2.2.YÜZEY ARAŞTIRMALARI SONUCU TESPİT EDİLEN YERLEŞİMLER

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 1980'lere kadar Ninive 5 seramiğinin varlığı bilinmiyordu. Bunun nedeni özellikle seramiğin daha yoğun olarak görüldüğü Dicle havzasında yeterli sayıda arkeolojik çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Bu nedenle söz konusu tarihe kadar Ninive V seramiğinin Anadolu'nun Suriye ve Irak sınırına kadar olan bölgelerde görüldüğü düşünülmüştür. Fakat 1980'lerin başlarında başlayan ve farklı tarihlerde devam edilen çeşitli yüzey araştırmalarında Ninive V seramiğinin bölgedeki varlığına ilişkin önemli kanıtlara ulaşılmıştır.

Bu çalışmalardan ilki Hayat Erkanal başkanlığında kazısı yapılan Girnavaz yerleşiminin çevresindeki bölgede eşzamanlı olarak gerçekleştirilen yüzey araştırmalarıdır²⁸⁸. Girnavaz ekibi tarafından incelenen ve Ninive V seramiğinin ele geçtiği ilk yerleşimlerden biri 1988-1989 yılları arasında ziyaret edilen Girharrin'dir. Yerleşim, Mardin ili merkezinin 11 km güneyinde, Nusaybin karayolunun batısında bulunan Ortaköy'ün merkezinde yer almaktadır (Şekil 1)²⁸⁹.

Girharrin yerleşiminde 14 parça Ninive V seramiği ele geçmiştir. İnce cidarlı ve astarlı olan seramiklerde yeşil, krem, yeşilimsi krem, sarımsı yeşil ve bej gibi hamur renkleri görülmektedir. Kâse, çanak, bardak ve çömlek kullanılan formlar arasındadır. Bunların bazılarında bezeme görülmezken bazılarında ise yiv ve çizgi bezeme görülmektedir (Şekil 37). Bu seramiklerin Er Hanedanlar II (2750-2600) dönemine tarihlendiği önerilmiştir²⁹⁰.

Daha sonra 1991-1992 yılları arasında Kızıltepe'nin batısında yer alan Zergan Çayı vadisinde araştırmalar yapılmıştır²⁹¹. Bu çalışmalar kapsamında Eyyüp Ay "Mardin Bölgesi Zergan Çayı ve Çevresi Arkeolojik Değerlendirmesi" başlıklı Yüksek Lisans tezini bölgede sürdürdükleri yüzey araştırmalarından elde edilen verilere dayandırmıştır. Söz konusu bölgedeki çalışma kapsamında, Kızıltepe İmamlar Köyü yakınında, Zergan Çayı'nın doğu yamacında yer alan Gire Koriye'de ve

²⁸⁸ Eyyüp Ay, Uysal, **Mardin bölgesi Zergan Çayı ve Çevresi Arkeolojik Değerlendirmesi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993, (Zergan); Uysal, Girnavaz, ss. 48-67.

²⁸⁹ Eyyüp Ay, "Girharrin Höyüğü'nün Arkeolojik Değerlendirmesi", In Memoriam İ. Metin Akyurt ve Bahattin Devam Anı Kitabı, Eski Yakındoğu Kültürleri Üzerine İncelemeler, (Ed. Armağan Erkanal ve diğerleri), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1995, (Girharrin), s. 13.

²⁹⁰ Ay, Girharrin, ss. 21-24, şekil IV:1-14.

²⁹¹ Ay, Girharrin, 13.

Kızıltepe’de Zergan Çayı’nın ovada çizdiği kavisin güney yamacında yer alan Tell Ermen’de Ninive V seramiğine ait parçalar ele geçmiştir. Ninive V seramiği Tell Ermen’de bir parça ile temsil edilirken Gire Koriye’de çok sayıda örnek görülmektedir²⁹². Bu seramikler genel olarak yeşilimsi hamur ağırlıklı olmak üzere yeşilimsi ve krem hamurlu, ince cidarlı ve iyi pişmiştir. Seramik hamurunda sıklıkla ince kum, kireç, mika ve seramik tozu katkıları görülmektedir. Seramiklerin hemen hemen tamamını kâseler ve bardak formları oluşturur. Bunların basit ağız kenarlı örnekleri olduğu gibi dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı ya da dışa çekik ağız kenarlı örnekleri de mevcuttur. Büyük çoğunluğu bezemesiz olan seramiklerin bir kısmında çizi ve oyma bezeme görülmektedir (Şekil 38)²⁹³.

Aynı proje kapsamında Nusaybin’in 8 km kuzeydoğusunda, Duruca beldesinde bulunan Kertvin, Tepeüstü köyündeki Tell Minar ve Girmeli beldesinde kalan Giremira’da Ninive V dönemine ait seramikler bulunmuştur²⁹⁴. Tell Minar ve Giremira’daki seramikler genel olarak bezemesiz olmakla birlikte çizi-oyma bezemeli örnekler de mevcuttur (Şekil 39). En sık görülen formlar bardaklar, çanaklar, kâseler ve çömleklerdir. Seramik hamurunda yeşilimsi ve krem tonlar görülmektedir. Özellikle çizi ve oyma bezeme örneklerinden yola çıkarak Tell Minar ve Giremira seramiklerin ağırlıkla Çizi ve Oyma Bezeme evresi özellikleri gösterdiği belirtilmiştir²⁹⁵. Kertvin yerleşiminde yapılan çalışmalarda çizi-oyma bezemeli ve bezemesiz Ninive V seramikleri ele geçmiştir. Bunlar kâse, bardak ve çömlek formlarıdır (Şekil 40). Özellikle bezemeli parçalar göz önüne alındığında seramiklerin genel olarak Çizi ve Oyma bezeme evresi ile Geç Oyma bezeme özellikleri gösterdiği görülmektedir.²⁹⁶

Mardin ili ve çevresinde yapılan çalışmalarda genel olarak bezemesiz seramikler ile çizi ve oyma bezemeli seramikler ele geçmiştir. Ninive V’in karakteristik özelliklerinden olan ve erken dönemlere atfedilen boya bezemeli

²⁹² Ay, Zergan, ss. 17-23

²⁹³ Ay, Zergan, Levha VII:41-44, Levha XII:80-87, Levha XXIII:161-163, Levha XXV:175-180, Levha XXVIII:196.

²⁹⁴ Bora Uysal, “Tell Minar ve Giremira, Nusaybin Bölgesi’nde Yer Alan İki Ninive 5 Merkezi”, **Bulleten**, Cilt: 70, Sayı:259, 2006, (Minar),s. 804.

²⁹⁵ Uysal, Minar, ss- 803-811, Levha I-II.

²⁹⁶ Bora Uysal, “Kertvin, Nusaybin Bölgesi’nde Bulunan Önemli Bir Ninive 5 Merkezi”, **Hayat Erkanal’a Armağan Kültürleri Yansıması**, (Ed. Armağan Erkanal-Öktü), Homer Kitabevi, İstanbul, 2006, (Kertvin), ss. 746-758.

seramiğin hiçbir örneğinin ele geçmemesi ve tespit edilen örnekler üzerindeki bezemelerden yola çıkarak bölgede Ninive V'in erken dönemlerinin görmediği, görülen örneklerin Çizi ve Oyma Bezeme evresi ya da Geç Oyma Bezeme evresine tarihlendiği anlaşılmaktadır.

Girnavaz ekibiyle eşzamanlı olarak 1988-1990 yılları arasında Guillermo Algaze ve ekibi tarafından Yukarı Dicle ve Fırat havzası yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir²⁹⁷. Bu çalışmalar neticesinde Ninive V seramiğinin görüldüğü yeni yerleşimler tespit edilmiştir. Algaze yayınladığı makalesinde Mehmetçik Höyük, Hacı Sultan Höyük, Revini Harabe, Rubaikale, Basorin Höyük, Yankale Höyük, Ilıcalar Höyük, Silopi Höyük, Gire Musto, Girik Bedro, Nervan Höyük, Takya Höyük, Amarsava Höyük ve Kütnüz Höyük olmak üzere toplam 14 yerleşimde Ninive V seramiğinin basit, çizi-oyma ve boyalı örneklerinin görüldüğünü belirtmiştir²⁹⁸. Algaze, Rubaikale'den (Şekil 1) 9 parça, Basorin'den (Şekil 1) de 1 parça Ninive V seramiği yayınlamıştır²⁹⁹. Bunlardan 3'ü boya bezemeli, 5'i çizi-oyma bezemeli ve 2'si de bezemesiz örneklerdir (Şekil 41). Ele geçen boyalı ve çizi-oyma bezemeli örnekler Cizre-Silopi bölgesinde Ninive V döneminin erken evrelerinden geç evrelerine kadar yerleşim gördüğünü göstermektedir³⁰⁰.

İlerleyen yıllarda Gülriz Kozbe ve ekibi Cizre-Silopi bölgesinde 2004-2006 yılları arasında yeni bir yüzey araştırması gerçekleştirmiştir³⁰¹. Yapılan çalışmalarda bölgede Ninive V'in çizi-oyma bezemeli örneklerinin görüldüğü fakat boyalı örneklerinin görülmediği tespit edilmiştir. Ele geçen örnekler, Ninive V'in geç dönemlerine verilen yeşilimsi ve grimsi tonlarda olan çizi-oyma bezemelilerdir. Bunlardan bazıları kapsamlı çizi bezeme özelliği sergilemektedir (Şekli 42). Hangi evreye ait olduğu bilinmeyen bazı yeşilimsi hamurlu bezemesiz örneklerinde ele geçtiği belirtilmiştir. Ayrıca Ninive V döneminin bölgede en az yoğunluk gösteren dönemlerden biri olduğu belirtilmiştir³⁰².

²⁹⁷ Algaze, 1989Tigris, ss. 241-281; Algaze ve diğerleri, 1991Tigris, ss. 175-240.

²⁹⁸ Guillermo Algaze ve diğerleri, "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project. Final Report of the Cizre Dam and Cizre-Silopi Plain Survey Areas" *Anatolica*, Cilt:38, 2012, (2012Tigris), ss. 22, 56-57.

²⁹⁹ Algaze ve diğerleri, 2012Tigris, Fig. 20:1-10.

³⁰⁰ Algaze ve diğerleri, 2012Tigris, s. 22.

³⁰¹ Kozbe, 2005Cizre, ss. 307-326; Kozbe, Silopi, ss. 323-339.

³⁰² Kozbe, 2005Cizre, ss. 313-314; Kozbe, Silopi, s. 327, fig.6.

Dicle Vadisindeki bu veriler dışında Fırat havzasında Gülriz Kozbe ve ekibi tarafından 2011 yılında yapılan yüzey araştırmasında Şanlıurfa merkeze 16, Harran'a 24 km uzaklıkta yer alan Sultantepe Höyüğünde (Şekil 1) Ninive V dönemine ait bir parça seramik ele geçmiştir. Söz konusu seramik ince cidarlı olup, aralarında boşluklar kalacak şekilde sık dikey çizgilerle taralı çizi-oyma bezemelelidir (Şekil 43). Seramik bezeme özelliklerinden yola çıkarak MÖ 2600-2550 yılları arasına tarihlendirilmiştir.³⁰³

³⁰³ Akarcan Güngör, **Eski ve Yeni Dönem Arkeolojik Araştırmalar ve Yazılı Kaynaklar Kaynaklar Işığında Sultantepe Höyüğü'nün Olası Kültürel Tarihi**, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, ss. 13, 66-67, Res. 10, Lev. 1:7.

SONUÇ

Güneydoğu Anadolu'nun da içinde bulunduğu Mezopotamya'da MÖ 4. binyıl boyunca Uruk Kültürü ile birlikte yaşanan kültürel birliktelik, MÖ. 3 binyıla gelindiğinde sona erer. Erken Tunç Çağı'nın başladığı bu dönemde, MÖ 4. binyılda görülen merkeziyetçi yönetim yerini farklı toplumsal, kültürel ve politik gelişmelere sahip bölgesel güçlere bırakır. Bu yeni kültürlerden biri de Ninive 5 kültürüdür. Ninive V kültüründen günümüze kalan en önemli maddi kültür, karakteristik özellikler sergileyen seramik geleneğidir.

Kuzey Mezopotamya'daki ilk bulunuşundan yaklaşık 50 yıl sonra Girnavaz kazılarıyla Güneydoğu Anadolu'da varlığı kanıtlanan bu seramiğin ele geçtiği yerleşim sayısı, özellikle 2000'li yıllarda başlayan Ilısu Barajı ve HES projesi kurtarma kazıları ve bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmalarıyla birlikte artmıştır. Yerleşimlerin sayısındaki bu artışla birlikte Ninive V seramiğinin Güneydoğu Anadolu'daki yayılım alanı da genişlemiştir. Gerek kazılar ve gerekse yüzey araştırmaları Ninive V seramiğinin Güneydoğu Anadolu'da Kuzey Mezopotamya'da olduğu gibi Dicle Havzasında yoğunlaştığı görülmektedir. Yerleşimler Dicle Nehri ve kollarının içlerinden geçtiği Diyarbakır, Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerinde yer almaktadır. Son veriler ışığında Ninive V seramik geleneğinin en kuzeydoğudaki sınırı, Siirt ili Botan Vadisi içerisinde yer alan Başur Höyük yerleşimidir. Bu yerleşimde Ninive V seramiğinin mezarlık ve sivil yerleşim alanlarında yoğun ve kaliteli örneklerinin ele geçmesi, yerleşimin olası ticari ilişkilerinin bulunduğu daha kuzeydeki başka yerleşimlerde de ileriki yıllarda yapılacak çalışmalarda Ninive V seramiğine ait verilere ulaşılabileceğini akla getirmektedir.

Fırat Havzasında Ninive V seramiğinin varlığı oldukça zayıftır. Arslantepe, Hassek Höyük, Birecik Mezarlığı ve Akarçay Höyük gibi yerleşimlerde ele geçen ve genel olarak Ninive V'in erken dönemlerine verilen boya bezemeli ve bezemesiz ip delik tutamaklı çömleklerin Ninive V seramiği olmadığı düşünülmektedir. Söz konusu yerleşimlerde bu seramiklerin çok az sayıda ele geçmesi, Ninive V repertuarı içerisinde görülen diğer form ve bezemelerin pek görülmeişi ve yerleşimlerin hiçbirinde Ninive V'in diğer evrelerine ait seramiklerin bulunmayışı bu seramiklerin Ninive V'i andıran yerel üretimler olduğunu düşündürmektedir. Ninive V'in Fırat Havzasındaki varlığını gösteren tek örnek Şanlıurfa ili, Harran ilçesinde yer alan

Sultantepe yerleşiminde yapılan yüzey araştırmalarında ele geçen çizi-oyma bezemeli seramiktir. İleride bu yerleşimde yapılacak olan kazı çalışmalarıyla Ninive V seramiğinin yerleşimdeki varlığı ve yoğunluğu, Fırat Havzasında Ninive V seramiğinin ne yoğunlukta olduğu ile ilgili önemli bilgiler verecektir. Mevcut veriler Ninive V seramik geleneğinin Fırat Havzasında zayıf bir görünüm sergilediğini göstermektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde özellikle Ilısu Barajı ve HES Projesi kapsamında yapılan kazılar ve yüzey araştırmalarında Ninive V seramiğinin erken dönemlerden itibaren bölgede görüldüğünü göstermektedir. Proto-Ninive V olarak adlandırılan Müslümantepe yerleşimi dışında erken veriler Başur Höyük, Aşağı Salat ve Tatıka gibi yerleşimlerden gelmektedir. Özellikle Başur ve son yıllarda Tatıka yerleşimlerinden ele geçen boyalı örnekler bölgede daha önceki yıllarda görülmediği düşünülen Ninive V boya bezemesinin zengin örneklerini barındırmaktadır. Geçiş ve Ara evrenin genel olarak Musul Bölgesi ve çevresindeki az sayıda yerleşimde görülmesi bu evrelerde Ninive V seramiğinin henüz geniş alanlara yayılmadığını ve dar bir bölgede yaşandığını göstermektedir. Özellikle Boya ve Erken çizi bezeme evresiyle (MÖ 3000'lerin sonu ile 2900'lerin başında başlar evre 2700'lere kadar devam eder.) birlikte söz konusu seramiğin yayılım alanı da hızlıca genişlemiştir. Muhtemelen Güneydoğu Anadolu'da da asıl Ninive V yerleşimleri Boya ve Erken Çizi bezeme evresiyle birlikte kurulmuş ya da bu evreyle birlikte kültürün seramik etkileri bölgeye yayılmıştır.

Çizi ve Oyma bezeme evresi ve Geç Oyma bezeme evresiyle birlikte seramiğin yayılım alanı ve seramiğin görüldüğü yerleşim sayısı çok artmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Girnavaz, Giricano, Salattepe, Hirbemerdon yerleşimlerindeki kazı çalışmalarında ve Girharrin, Gire Koriye, Tell Ermen, Tell Minar, Giremira, Kertvin, Rubaikale, Basorin gibi daha birçok yerleşimlerde yapılan yüzey araştırmalarında Çizi ve Oyma bezeme evresi ve Geç Oyma bezeme evresine ait seramikler ele geçmiştir. Kuzey Mezopotamya'da olduğu gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de bu evreler ile birlikte yerleşimlerin sayısı artmıştır. Yapılan yüzey araştırmaları, özellikle Mardin ve Cizre-Silopi bölgelerinde bu geç döneme ait seramiklerin tespit edildiği çok sayıda yerleşim bu durumu kanıtlamaktadır.

Fırat Havzasında ise yukarıda da bahsedildiği üzere Harran'da yer alan Sultantepe yerleşiminde geç döneme ait çizi-oyma bezemeli seramik ele geçmiştir. Her ne kadar şimdilik az sayıda olsa da bu seramiğin varlığı bu kültürün etkisinin bir şekilde Fırat Havzasına kadar geldiğini göstermektedir.

Güneydoğu Anadolu'ya kadar yayılan bu seramik geleneği Kuzey Mezopotamya ile ne gibi benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir? Formlar ve bezemeler göz önüne alındığında bazı benzerlikler ve farklılıklar dikkat çekmektedir. Bezemelere bakılacak olursak Ninive V repertuarı içerisinde görülen geometrik bezemelerin büyük bir çoğunluğunun Güneydoğu Anadolu'daki yerleşimlerde görülen seramikler üzerine de uygulandığı görülecektir. Fakat Ninive V içerisinde boyalı kaplar üzerinde görülen ve çeşitli şekillerde betimlenen keçiler ve kuşlar gibi natüralistik bezemelerin Güneydoğu Anadolu yerleşimlerinde hiç görülmemektedir. Ayrıca daha önce yerleşimler anlatılırken de bahsedildiği üzere boya bezemesinde Ninive V etkisi olan fakat form olarak Ninive V repertuarında görülmeyen çift akıtacaklı çömlek (Başur Höyük ve Aşağı Salat) ve birleşik kap (Başur Höyük) gibi bazı yerel fomlarda görülmektedir.

Güneydoğu Anadolu'daki yerleşimler arasında Başur Höyük, Ninive V kültürü açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Bölgedeki diğer yerleşimlere nazaran Ninive V seramiğinin varlığı Başur Höyük'te çok yoğun miktardadır. Özellikle Kuzey Mezopotamya yerleşimlerde olduğu gibi erken dönem özellikleri gösteren zengin boya bezemeli seramikler höyükte ciddi bir Ninive V varlığını göstermektedir.

Geç Kalkolitik dönemde Güney Mezopotamya etkili Uruk kültürü ile birlikte artan ticari ilişkiler Uruk ticaret sisteminin sona ermesiyle birlikte sekteye uğramış ve Güneydoğu Anadolu'da Uruk kültürü öğeleri ve etkileri ortadan kalkmıştır. Fakat bu sistemin çöküşüyle birlikte Kuzey ve Güney Mezopotamya'da yeni bir kültürel süreç ortaya çıkmıştır. Kuzey Mezopotamya'da ortaya çıkan, karakteristik boya ve çizi-oyma bezemeleriyle dikkat çeken bu yeni kültür ile birlikte Güneydoğu Anadolu'da tekrardan bir Mezopotamya etkisi görülmeye başlanmıştır. Başur Höyük bu etkileşimin en çok görüldüğü yerleşimdir. Zengin Ninive V seramiklerinin yanında çok sayıda Güney Mezopotamya etkili Jemdet Nasır tarzı mühürün varlığı Güney etkisinin de devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Güneydoğu Anadolu’da özellikle son 20 yılda gerçekleştirilen çalışmalar ile yayılım alanı ve kronolojik varlığı genişleyen Ninive V seramiği gelecek yıllarda yapılacak olan yeni çalışmalarla yayılım alanını ve kronolojisini genişletmeye açıktır.

KAYNAKÇA

Abay, Eşref. Geç Uruk “Çöküşünden” Sonra Güneydoğu Anadolu’da Siyasi Yapılanma ve Bölgeselleşme Eğilimleri”, **Hayat Erkanal’a Armağan Kültürleri Yansıması**, (Ed. Armağan Erkanal-Öktü), Homer Kitabevi, İstanbul, 2006, ss. 25-34.

Abu Al-Soof, Behnam. “Distribution of Uruk, Jamdat Nasr and Ninevite V Pottery as Revealed by Field Survey Work in Iraq” **Iraq**, Cilt:31, Sayı:1, 1968, ss. 74-86.

Abu Al-Soof, Behnam. “Notes On The Late Prehistoric Pottery of Mesopotamia”, **Sumer**, Cilt:28, 1972, ss. 3-9.

Abu Al-Soof, Behnam. “Late Prehistoric Pottery at The Tell’Afar-Sinjar Region”, **Sumer**, Cilt:31, 1975, ss. 21-23.

Abu Al-Soof, Behnam. “Uruk Pottery from the Dokan and Shahrzur Districts and the distribution of Ninevite V Pottery as revealed by field survey work in Iraq”, **Sumer**, Cilt:20, 1964, ss. 37-46.

Abu Al-Soof, Behnam. “Distribution of Uruk, Jamdat Nasr and Ninevite V Pottery as Revealed by Field Survey Work in Iraq”, **Iraq**, Cilt:30, Sayı:1, 1968, ss. 74-86.

Abu Al-Soof, Behnam. “Short Sounding at Tell Qualinj Agha (Erbil)”, **Sumer**, Cilt:22, 1966, ss. 77-90.

Abu Al-Soof, Behnam. “More Sounding at Tell Qualinj Agha (Erbil)”, **Sumer**, Cilt:23, 1967, ss. 69-83.

Abu Al-Soof, Behnam. “Excavation at Tell Qualinj Agha (Erbil) Summer, 1969”, **Sumer**, Cilt:25, 1969, ss. 3-55.

Algaze, Guillermo, R. Breuninger ve J. Knudstad, “The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: Final Report of the Birecik and Carchemish Dam Survey Areas”, **Anatolica**, Cilt:20, 1994, ss. 1-96.

Algaze, Guillermo, R. Breuninger, C. Lightfoot, ve M. Rosenberg, “The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A Preliminary Report of the 1989-1990 Seasons”, **Anatolica**, Cilt:17, 1991, ss. 175-240.

Algaze, Guillermo. “A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1988” **Journal of Near Eastern Studies**, Cilt:48, Sayı:4, 1989, ss. 241-281.

Algaze, Guillermo, Emily Hammer, Bradley Parker, Ray Breuninger ve James Knudstand, “The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project. Final Report of the Cizra Dam and Cizre-Silopi Plain Survey Areas” **Anatolica**, Cilt:38, 2012, ss. 1-115.

Akçay, Atakan. “Aşağı Salat Höyüğü Erken Tunç Mezarlığı'nın Kuzey Mezopotamya'daki Yeri ve Önemi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Akçay, Atakan. “A Late Uruk-Early Bronze Age Transitional Period Cemetery in the Upper Tigris Region: Aşağı Salat”, **Olba Dergisi**, Cilt:25, 2017, ss. 49-90.

Ay, Eyyüp. **Mardin bölgesi Zergan Çayı ve Çevresi Arkeolojik Değerlendirmesi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993, Ankara.

Ay, Eyyüp. “Girharrin Höyüğü’nün Arkeolojik Değerlendirmesi”, **In Memoriam İ. Metin Akyurt ve Bahattin Devam Anı Kitabı, Eski Yakındoğu Kùltürleri Üzerine İncelemeler**, (Ed. Armağan Erkanal ve diğlerleri), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1995, ss. 13-32.

Ay, Eyyüp. “Yukarı Dicle Vadisi 1999 Yılı Yüzey Araştırmaları”, **İlusu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kùltür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları**, (Ed. Numan Tuna ve diğlerleri), ODTÜ-TAÇDAM, 2001, Ankara, ss. 695-728.

Ay, Eyyüp. “2000 Yılı Müslümantepe (Şahintepe) Kazısı”, **İlusu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kùltür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları**, , (Ed. Numan Tuna ve Jale Velibeyoğı), ODTÜ-TAÇDAM, 2002, Ankara, ss. 491-515.

Ay, Eyyüp. “2001 Yılı Müslümantepe Kazısı”, **İlusu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kùltür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları**, , (Ed. Numan Tuna ve diğlerleri), ODTÜ-TAÇDAM, 2004, Ankara, ss. 375-386.

Ay, Eyyüp, Ayşen Ay ve Çağı M. Tarhan. “Müslümantepe”, **Aktüel Arkeoloji Dergisi**, Eylül 2010, ss. 85-89.

Ay, Eyyüp. “2002 Yılı Müslümantepe Kazıları”, **İlusu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kùltür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları**, , (Ed. Numan Tuna ve Owen Doonan), ODTÜ-TAÇDAM, 2011, Ankara, ss. 528-555.

Ay, Eyyüp, Ayşen Ay ve Çağı M. Tarhan. “Müslümantepe Kazıları 2005-2008”, **İlusu Barajı ve HES Projesi Arkeoloji Kazıları 2004-2008 Çalışmaları**, T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2013, ss. 281-310.

Bachelot, Luc. “Tell Kutan”, **The Origins of North Mesopotamian Civilization: Ninevite 5 Chronology, Economy, Society**, Subartu, Cilt:9 , (Ed. Elena Rova ve Harley Weiss), Turnhout: Brepols, 2003, ss. 153-192.

Batıhan, Metin. **Başur Höyük Erken Tunç Çağı Mezarları ve Buluntuları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Behm-Blancke, Manfred R., H. Backer ve J. Boessneck. “Hassek Höyük: Vorläufiger bericht über die Ausgrabungen in den Jahren 1978-1980”, **IstMitt**, Cilt:31, 1981, ss. 5-93.

Behm-Blancke, Manfred R. “Hassek Höyük: vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in den Jahren 1981-1983”, **IstMitt**, Cilt:34, 1984, ss. 31-111.

Behm-Blancke, Manfred R. “1986 Yılı Hassek Höyük Kazıları”, **KST**, Cilt:9, Sayı:1, Ankara, 1986, ss. 71-77.

Behm-Blancke, Manfred R. “Hassek Höyük Kazıları, 1978-1979” **Aşağı Fırat Projesi 1978-1979 Çalışmaları**, Seri I No.3, 1987, ss. 131-148.

Benedict, Peter. “Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması”, **Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (Ed. Halet Çambel ve Robert J. Braidwood), 1980, ss. 107-149.

Bieliński, Piotr. “Preliminary Report on the First Season of Syro-Polish Excavations on Tell Arbid” **Polish Archaeology in the Mediterranean**, Cilt:8, 1997, ss. 203-211.
Curvers, Hans H. ve Glenn M. Schwartz. “Excavations at Tell al-Raqā'i: A Small Rural Site of Early Urban Northern Mesopotamia”, **American Journal of Archaeology**, Cilt:94, Sayı:1, 1990, ss. 3-23.

Deveci, Abdullah ve Hatice Kübra Ensert. Akarçay Höyük Kazı Çalışmaları, **KST**, Cilt:25, Sayı:2, 2003, Ankara, ss. 381-390.

Deveci, Abdullah ve Hatice Kübra Ensart. “2002 Yılı Akarçay Höyük Kazısı” **İhsu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2002 Yılı Çalışmaları**, ODTÜ-TACDAM, 2011, ss. 185-213.

Düller, Hüseyin. **Tatıka Mezarlığı Erken Tunç Çağı Seramikleri**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2018.

Erkanal, Armağan. “Girnavaz Kazısının Anadolu Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi”, **AST**, Cilt:1, 1984, ss. 69-73.

Erkanal, Hayat. “1983 Girnavaz Kazıları” **KST**, Cilt:6, Sayı:1, 1984, ss. 121-135.

Erkanal, Hayat. “1984 Girnavaz Kazıları” **KST** Cilt:7, 1985, ss. 201-210.

Erkanal, Hayat. “Mezopotamya’ya Açılan Kapı: Nusaybin”, **Makalelerle Mardin I, Tarih-Coğrafya**, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 7, İstanbul, 2007, ss. 5-16.

Fales, Frederick Mario ve diğerleri. “German- Italian Expedition to Iraq. Preliminary Report on the First Campaign of Excavations within the Saddam Dam Reservoir Archaeological Rescue Project (1984)”, **Research on the antiquities of Saddam Dam basin salvage and other researches**, Republic of Iraq, Ministry of Culture and Information, State Organization of Antiquities and Heritage, Baghdad, 1987, ss. 99-128.

Frangipane, Marcella ve Alba Palmieri. “Cultural Developments at Arslantepe at the Beginning of Third Millennium” **Origini**, Cilt:12, 1983, ss. 523-662.

Franfipane, Marcella. “Doğu Anadolu’da Kentleşme Modelleri”, **Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme**, (Ed. Y. Sey), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, ss. 60-69.

Franfipane, Marcella. “Arslantepe”, **The Oxford Encyclopedia Of Archaeology In The Near East**, Cilt:1, (Ed. E. Meyers), Oxford University Press, London, 1997, ss. 212-215.

Frangipane, Marcella. “The Late Chalcolithic/EB I Sequence at Arslantepe. Chronological and Cultural Remarks from a Frontier Site”, **Chronologies des Pays du Caucase et de l’Euphrate aux IVe-IIIe millénaires, Varia Anatolica**, Cilt:11, (Ed. Catherine Marro ve Harald Hauptmann), Institut Français d’Etudes Anatoliennes d’Istanbul, Paris/De Boccard, 2000, ss. 439-471.

Frangipane, Marcella. “Doğu Anadolu’da İlk Tunç Çağı I Dönemi”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı:2, 2003, ss. 44-51.

Franfipane, Marcella. “Arslantepe Malatya: A Prehistoric and Early Historic Centre in Eastern Anatolia” **The Oxford Handbook of the Ancient Anatolia**, (Ed. Sharon R. Steadman ve Gregory McMahon), New York, 2011, ss. 968-992.

Frankfort, Henri. **Archaeology and the Sumerian Problem**, The University of Chiacago Press, Chicago, SAOC, Cilt:4, 1932.

Fukai, Sihinji, Kiyoharu Horiuchi ve Toshio Matsutani. **Telul Eth Thalathat: the Excavation of Tell V, the Fourth Season (1965)**, The University of Tokyo Institute of Oriental Culture, Tokyo, 1974.

Greaves, Alan M. ve Barbara Helwing. “Archaeology in Turkey: The Stone, Bronze and Iron Ages, 1997-1999”, **American Journal of Archaeology**, Cilt:105, 2001, ss. 463-511.

Genç, Elif, Stefano Valentini ve Anacleto D’agostino. “Kuriki Höyük 2009 Yılı Kazı Çalışmaları” **KST**, Cilt:32, Sayı:1, 2011, ss. 142-153.

Genç, Elif. “Kuriki Höyük, Dicle’nin Tüccarları” **ArkeoAtlas Dergisi**, Sayı:8, 2013, s. 124-129.

Genç, Elif, Birgül Yıldız-Köse ve Çağan Köse. “2013 Yılı Kuriki Höyük Yılı Kazısı” **KST**, Cilt:36, Sayı:1, 2015, ss. 459-474.

Genç, Elif. “2014 Yılı Kuriki Höyük Yılı Kazısı” **KST**, Cilt:37, Sayı:3, 2016, ss. 165-182.

Genç, Elif ve Birgül Yıldız-Köse. “2015 Yılı Kuriki Höyük kazısı” 38.KST, Cilt:1, 2017, ss. 279-304.

Grossman, Kathryn. “Ninevite 5 Ceramic” **Associated Regional Chronologies of the Ancient Near East, Interregional**, Cilt:1 (Ed. Marc Lebeau), Turnhout:Brepols, 2014, s. 83-99.

Kozbe, Gülriz. “Şırnak İli Cizre-Silopi Ovası Yüzey Araştırması, 2005”, **AST**, Cilt: 24, Sayı: 1, Ankara, 2007, ss. 307-326.

Kozbe, Gülriz. “A new archaeological survey project in the Southeastern Anatolia: report of the Cizre and Silopi region”, **Proceedings of the 5th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, Madrid, April 3-8 2006**, Cilt:2, Madrid, ss. 323-339.

Kessler, Karlheinz. “Newala und Nabula” **Archiv für Orientforschung**, XXVI,1978/79.

Kessler, Karlheinz. **Untersuchungen zur historischen Topographie Nordmesopotamiens: nach keilschriftlichen Quellen d. 1. Jahrtausends v. Chr. Beiheft zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients**, Series: B, No: 26, Wiesbaden, 1980.

Koçerdin, Emsal. "Aşağı Salat Höyüğü Erken Tunç Çağı Seramikleri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 20.

Laneri, Nicola. "Hirbemerdon Tepe 2003: A Preliminary Report", **KST**, Cilt:26, Sayı:2, 2005, ss. 63-72.

Laneri, Nicola. "The Second Season of Archaeological Works at Hirbemerdon Tepe, Turkey, A Preliminary Report" **East and West**, Vol:56 No:4, 2006, ss. 419-431.

Laneri, Nicola. **Hirbemerdon Tepe Archaeological Project 2003-2013 Final Report: Chronology and Material Culture**, 2016, Bologna.

Lucius, Erwin ve Karl Sornig. **Zum Lokalisierungsproblem von Waşşuganni und anderen mitannisch-hurritischen Siedlungen**, Avusturya Kültür Yayınları II, İstanbul, 1969.

Lyonnet, Bertille. "La prospection archeologique de la partie occidentale du Haut-Khabur (Syrie du Nord-est): methodes, resultats et questions autour de l'occupation aux IIIe et IIe millenaires av. N.E.", **Amurru I ; Mari, Ebla et les Hourrites, dix ans de travaux**, Éditions Recherche sur les Civilisations, Paris, 1996, ss. 363-376.

Mallowan, M.E.L. "Ninevite 5", *Vorderasiatische Archäologie, Studien und Aufsätze*, (Ed. K. Bittel, E. Heinrich, B. Hrouda ve W. Nagel) Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1964, ss. 142-154.

Mallowan, M. E. L. "The Development of Cities from Al-Ubaid to End of Uruk 5", **The Cambridge Ancient History**, (Ed. I. E. S. Edwards, C. J. Cadd ve N. G. L. Hammond), Cambridge University Press, Cilt:1, 1970, ss. 327-462.

Mallowan, M. E. L. "The Early Dynastic Period in Mesopotamia", **The Cambridge Ancient History**, (Ed. I. E. S. Edwards ve diğeri), Cambridge University Press, Cilt:2, 1971, ss. 238-314.

Matney, Timothy. "The First Season of Work at Ziyaret in The Diyarbakır Province: Preliminary Report", **Anatolica**, Cilt:24, 1998, ss. 7-30.

Matney, Timothy, John MacGinnis, Halen McDonald, Kathleen Nicoll, Lynn Rainville, Michael Roaf, Monica L. Smith ve Diana Stein, "Archaeological Investigations at Ziyaret Tepe - 2002", **Anatolica**, Cilt:29, 2003, ss. 175-221.

Matney, Timothy, T. Greenfield, K. Köroğlu, J. MacGinnis, L. Proctor, M. Rosenzweig ve D. Wicke, "Excavation at Ziyaret Tepe, Diyarbakır Province, Turkey, 2011-2014 Seasons", **Anatolica**, Cilt:41, 2015, ss. 125-176.

Matthews, Roger. **Excavations at Tell Brak Vol. 4: Exploring an Upper Mesopotamian regional centre, 1994-1996**, McDonald Institute for Archaeological Research, 2003.

Mellink, Machteld J. "Anatolia", **Chronologies in Old World Archaeology**, (Ed. Robert W. Ehrich), University of Chicago Press, 1992, ss. 213-216.

McCown, Donald E. **The Comparative Stratigraphy of Early İran**, The University of Chicago Press, Chicago, SAOC, Cilt:23, 1942.

Nagel, Wolfram. **Djamdat Nasr-Kulturen und frühdynastische Buntkeramiker**, Hessling, 1964.

Nomuto, Hirotoshi. "Changes of The Ninevite 5 Carinated Bowl", **Al-Rafidan**, Cilt:10, 1989, ss. 13-26.

Hirotoſhi Numoto, “Painted Designs of The Ninevite 5 Pottery” **Al-Rafidan**, Cilt:12, 1991, ss. 85-155.

Hirotoſhi Numoto, “Incised and Excised Designs of the Ninevite 5 Pottery”, **Al-Rafidan**, Cilt: 14, 1993, ss. 69-108.

Hirotoſhi Numoto, “Examinations of the Ninrvite 5 “Intermediate” Period”, **Al-Rafidan**, Cilt:15, 1994, ss. 51-72.

Nomuto, Hirotoſhi. “Late Uruk and The Transitional Ninevite 5 Pottery from Tell Thalathat no.5”, **Al-Rafidan**, Cilt:19, 1998, ss. 53-72

Numoto, Hirotoſhi. “Ninevite 5 pottery from Tells Fisna and Thuwaij and its relative chronology in Mosul region” **The Origins of North Mesopotamian Civilization: Ninevite 5 Chronology, Economy, Society**, Subartu, Cilt:9, , (Ed. Elena Rova ve Harley Weiss), Turnhout: Brepols, 2003, ss. 83-152.

Olmstead, Albert Ten Eyck. “The Calculated Frightfulness Of Ashur Nasir Apal”, **Journal of American Oriental Society**, American Oriental Society, Chicago, 1918, ss. 209-263.

Ökse, Tuba. Erkan Atay, Mesut Erođlu ve Yeliz Tan. “İlsu Barajı İnſaat Sahasına Rastlayan Dicle Vadisinin Tunç ve Demir Çağları’ndaki Yerleſim Sistemleri ve Kùltür Tarihi”, **TUBA-AR** 12/2009, ss. 25-47.

Ökse, Tuba. **Önasya Arkeolojisiinde Çanak Çömlek, Teknik Özellikler, Biçimler, Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca Terimler**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.

Ökse, Tuba. “Salattepe Stratigrafisi Iſığında Yukarı Dicle Havzası Kronolojisi” **Arkeoloji Dergisi**, Sayı: 17, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi Yayınları, 2012, ss. 1-29.

Ökse, Tuba. Ahmet Görmüş, Erkan Atay, Nihat Erdoğan ve Erdal Ünal. “İlisu Barajı İnşaat Sahası 2013 Kurtarma Kazısı”, **KST**, Cilt:36, Sayı:1, 2014, s. 123-136.

Ökse, Tuba. “İlisu Barajı İnşaat Sahası’nda Yeni bir Erken Tunç Çağı Mezarlığı: Tatıka”, **Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler**, 05/2014, sayı: 38, ss. 8-10.

Ökse, Tuba. Ahmet Görmüş, Erkan Atay, Nihat Erdoğan ve Erdal Ünal. “İlisu Barajı İnşaat Sahası 2014 Kurtarma Kazısı”, **KST**, Cilt:37, Sayı:1, Ankara, 2015, ss. 59.7.

Özdoğan, Mehmet. **Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırması**, Cilt:1, Sayı:2, ODTÜ Aşağı Fırat Projesi Yayınları, İstanbul, 1977.

Palmieri, Alba. “Excavations at Arslantepe (Malatya)” **Anatolian Studies**, Cilt:31, 1981, ss. 101-120.

Palumbi, Giulio. **The Red and Black. Social and Cultural Interaction between the Upper Euphrates and Southern Caucasus Communities in the Fourth and Third Millennium BC.**, Studi di Preistoria Orientale, Cilt:2, Roma, 2008.

Parker, Bradly J., Andrew Creekmore, Lynn Swartz Dodd, Cathryn Meegan, Eleanor Moseman, Richard Paine, Meg Abraham ve Peter Cobb. “The Upper Tigris Archaeological Research Project, A Preliminary Report from the 2001 Field Seasons”, **Anatolica** 29, 2003, ss. 103-174.

Parker, Bradly J., Lynn Swartz Dodd, Andrew Creekmore, Elizabeth Healey, Richard Paine, Eleanor Moseman ve Marie Marley. “The Upper Tigris Archaeological Research Project, Preliminary Report from the 2002 Field Seasons”, **Anatolica** 31, 2005, ss. 69-110.

Parker, Bradly J., Catherine P. Foster, Jennifer Henecke, Marie Hopwood, Dave Hopwood, Andrew Creekmore, Arzu Demirergi ve Melissa Eppihimer. “Preliminary

Report from The 2005-2006 Field Seasons at Kenan Tepe” **Anatolica** 34, 2008, ss. 103-176.

Parker, Bradley J., Lynn Swartz Dodd, Andrew Creekmore, Richard Paine, Eleanor Moseman ve Marie Marley. “Yukarı Dicle Arkeolojik Araştırma Projesi (UTARP): 2002 Yılı Kenan Tepe Kazılarına Genel Bakış”, **Ilisu Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2002 Yılı Çalışmaları**, (Ed. Numan Tuna ve Owen Doonan), ODTÜ-TACDAM, 2011, Ankara, ss. 703-733.

Parker, Bradly J. ”Yukarı Dicle Arkeolojik Araştırma Projesi (YDAAP/UTARP): Kenan Tepe’de On Yıllık Araştırmalara Kısaca Bir Bakış”, **Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000-2008 Yılı Çalışmaları**, ODTÜ-TACDAM, 2011.

Reiche, Andrzej ve Anna Smogorzewska. “Ninevite 5 kitchen from Tell Arbid (Sector W)”, **Polish Archaeology in the Mediterranean**, Cilt:12, 2013, ss. 371-386.

Raof, Michael. “A Report on the Work of The British Archaeological Expedition in The Eski Mosul Dam Salvage Project From November 1982 to June 1983” **Sumer**, Cilt:39, 1983, ss. 68-82.

Roaf, Michael. “Excavations at Tell Mohammed 'Arab in the Eski Mosul Dam Salvage Project”, **Iraq**, Cilt:46, Sayı:2, 1984, ss. 141-156.

Roaf, Michael ve Robert Killick. “A Mysterious Affair of Styles: The Ninevite 5 Pottery of Northern Mesopotamia”, **Iraq**, Cilt:49, 1987, ss. 199-230.

Roaf, Michael. “Problems in the Chronology of Ninevite 5”, **American Journal of Archaeology**, Cilt:92, Sayı:4, 1988, ss. 589-591.

Rova, Elena. ***Distribution and Chronology of the Nineveh 5 Pottery and of its Culture***, CMAO II, Roma, 1988, s. 9.

Rova, Elena. “Pottery”, **Tell Karrana 3, Tell Jikan, Tell Khirbet Salih**, Baghdader Forschungen, (Gernot Wilhelm ve Carlo Zaccagnini), Cilt:15, 1993, ss. 37-136.

Rova, Elena. “Tell Karrana 3: Ceramic Evidence for the Late Uruk/Ninevite 5 Transition”, **The Origins of North Mesopotamian Civilization: Ninevite 5 Chronology, Economy, Society, Subartu**, Cilt:9, (Ed. Elena Rova ve Harvey Weiss), 2003, ss. 11-24.

Rova, Elena. “Ninevite 5 Relative Chronology, Periodization and Distribution: An Introduction” **The Origins of North Mesopotamian Civilization: Ninevite 5 Chronology, Economy, Society**, Subartu, Cilt:9, (Ed. Elena Rova ve Harley Weiss), Turnhout: Brepols, 2003, ss. 1-10.

Sağlamtimur, Haluk. “Başur Höyük”, **Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları**, İzmir, 2012, ss. 25-38.

Sağlamtimur, Haluk. “Başur Höyük/Siirt Botan Beyleri”, **Arkeo Atlas Dergisi**, Sayı:8, 2013, ss. 70-79.

Sağlamtimur, Haluk. “Siirt-Başur Höyük 2011 Yılı Çalışmaları” **KST**, Cilt:34, Sayı:1, 2013, ss. 261-274

Sağlamtimur, Haluk ve Ali Ozan. “Başur Höyük 2012 Yılı Kazı Çalışmaları”, **KST**, Cilt:35, Sayı:3, 2014, ss. 514-529.

Sağlamtimur, Haluk. “Siirt-Başur Höyük Erken Tunç Çağı I Mezarları: Ön Rapor” **Arkeoloji Dergisi**, Sayı: 22, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2017, ss. 1-18.

Schachner, Andrea, Peter V. Bartl ve Josef Heigermoser. “Ausgrabungen in Giricano (2000-2001) Neue Forschungen an der Nordgrenze des Mesopotamischen Kulturraums”, **IstMitt**, Cilt:52, 2002, ss. 9-57.

Schachner, Andreas ve Şenay Schachner. “2000-2001 Yılı Giricano Kazıları”, **KST**, Cilt:24, Sayı:2, 2003, Ankara, ss. 447-460.

Schachner, Andreas. “From the Bronze to Iron Age: Identifying Changes in The Upper Tigris Region, The Case of Giricano”, **Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions**, (Ed. Bettina Fischer, Hermann Genz, Eric Jean ve Kemalettin Köroğlu), 2003, ss. 151-163.

Schwartz, Glenn M. **From Prehistory to History on the Habur Plains: The Operation I Ceramic Periodization from Tell Leilan**, Ph. D. Dissertation, Department of Near Eastern Languages and Literatures, Yale University, New Heaven, 1982.

Schwartz, Glenn M. **A Ceramic Chronology from Tell Leilan: Operation 1**, Yale University Press, New Haven, 1988.

Sertok, Kemal ve Rıfat Ergeç. “A New Early Bronze Age Cemetery: Excavations Near The Birecik Dam, Southeastern Turkey. Preliminary Report (1997-98)”, **Anatolica**, Cilt:25, 1999, ss. 87-107.

Sertok, Kemal ve Rıfat Ergeç. “The Discovery of an Early Bronze Age Cemetery in the Middle Euphrates Ares, near Carchemish (Turkey)”, **Proceeding of the First International Congress On The Archaeology Of The Ancient Near East II**, Roma, 2000, ss. 1515-1525.

Sornig, Karl. “Hurritische Spuren. Vielsprachigkeit im Alten Orient, der Tûr 'Abdîn und die Wassuganni-Frage”, **Grazer Linguistische Studien**, 11/12, Festgabe für Norman Denison, Graz, 1980, ss. 298-325.

Smogorzewska, Anna. "Ninevite 5 Kitchenware Morphology and Technological Characteristic", **Polish Archaeology in the Mediterranean**, Cilt:13, Sayı:1, 2014, ss. 471-504.

Speiser, Ephraim Avigdor. "Letter of February 28 from Dr. Speiser to the President of Dropsie College and the Director of the American School at Baghdad", **Bulletin of the American Schools of Oriental Research**, Cilt:42, 1931, ss. 11-13.

Speiser, Ephraim Avigdor. , "The "Chalice" Ware of Northern Mesopotamia and Its Historical Significance", **Bulletin of the American Schools of Oriental Research**, Cilt:48, 1932, ss. 5-10.

Speiser, Ephraim Avigdor. **The Pottery of Tell Billa**, The University of Pennsylvania Museum, Philadelphia, 1933.

Speiser, Ephraim Avigdor. **Excavation at Tepe Gawra Volume 1**, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 1935, s. 60.

Stein, Gill, Kenneth Boden, Christopher Edens, Julie Pearce Edens, Kathryn Keith, Augusta, McMahon ve Hadi Özbal. "Excavations at Hacinebi, Turkey - 1996: Preliminary Report." **Anatolica**, Cilt:23, 1997, ss. 111-171.

Şenyurt, S. Yücel. "İlisu Barajı-Aşağı Salat 2000 Yılı Kazısı", **KST**, Cilt:23, Sayı:2, Ankara, 2002, ss. 445-452.

Şenyurt, S. Yücel. "Aşağı Salat 2000 Yılı Kazısı", **İlisu Kargamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları**, (Ed. Numan Tuna ve Owen Doonan), ODTÜ-TAÇDAM, 2002, Ankara, ss. 671-697.

Şenyurt, S. Yücel. “Aşağı Salat 2001 Yılı Kazısı”, **Ilisu Kargamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları**, (Ed. Numan Tuna ve diğerleri), ODTÜ-TAÇDAM, 2004, Ankara, ss. 641-668.

Thissen, Laurens C. “The Late Chalcolithic and Early Bronze Age Pottery from Hayaz Höyük” **Anatolica**, Cilt:12, 1985, s. 75-130.

Thompson, R. Campbell ve R. W. Hutchinson. “The Site of the Place Ashurnasirpal at Nineveh, Excavated in 1929-30 on behalf of the British Museum”, **Annals of Archaeology and Antropology**, Cilt:18, 1931, ss 79-112.

Thompson, R. Campbell ve R. W. Hamilton. “The British Museum Excavation on the Temple of Ishtar at Nineveh, 1930-31”, **Annals of Archaeology and Antropology**, Cilt:19, 1932, ss. 55-116.

Thompson, R. Campbell ve M. E. L. Mallowan. “The British Museum Excavation at Nineveh, 1931-32”, **Annals of Archaeology and Antropology**, Cilt:20, 1933, ss. 71-186.

Uysal, Bora. **Girnavaz Kazıları Işığı Altında Anadolu’da Ninive V Seramiği**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998.

Uysal, Bora. “Tell Minar ve Giremira, Nusaybin Bölgesi’nde Yer Alan İki Ninive 5 Merkezi”, **Belleten**, Cilt: 70, Sayı:259, 2006, ss. 803-820.

Uysal, Bora. “Kertvin, Nusaybin Bölgesi’nde Bulunan Önemli Bir Ninive 5 Merkezi”, **Hayat Erkanal’a Armağan Kültürleri Yansıması**, (Ed. Armağan Erkanal-Öktü), Homer Kitabevi, İstanbul, 2006, ss. 746-758.

Uysal, Bora. “Ninive V Kültürü’nün Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki Yayılımı” **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, 2007, ss. 49-62.

Valentini, Stefano. "Ninevite 5 Pottery from Tell Barri in Jezirah" **Proceedings of the 4th International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East, 29 March - 3 April 2004, Freie Universität Berlin**, Cilt:2, Otto Harrassowitz Verlag, 2008, ss. 259-272.

Wilhelm, Gernot ve Carlo Zaccagnini. **Tell Karrana 3: Tell Jikan, Tell Khirbet Salih**, Mainz am Rhein : P. von Zabern, 1993.

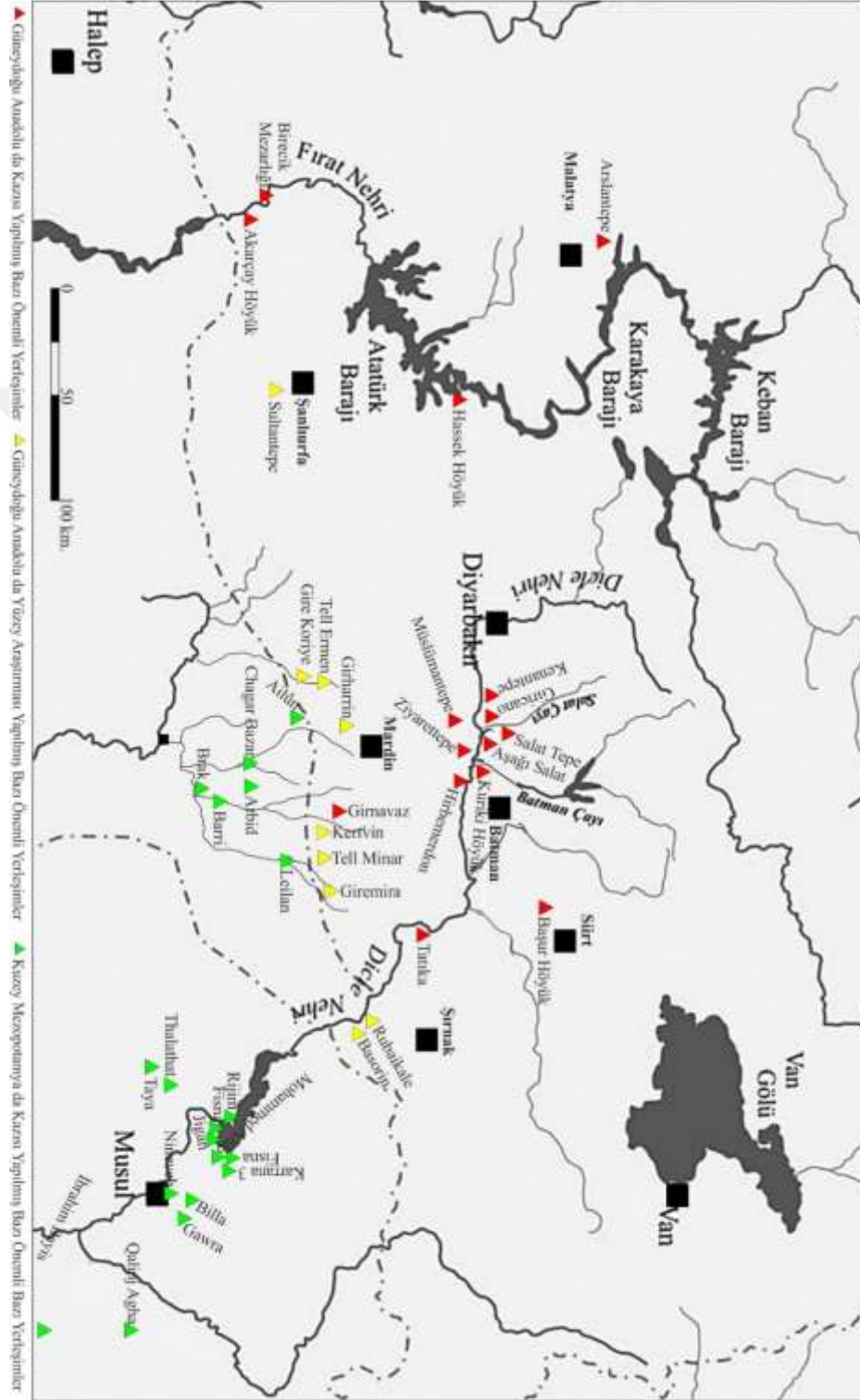

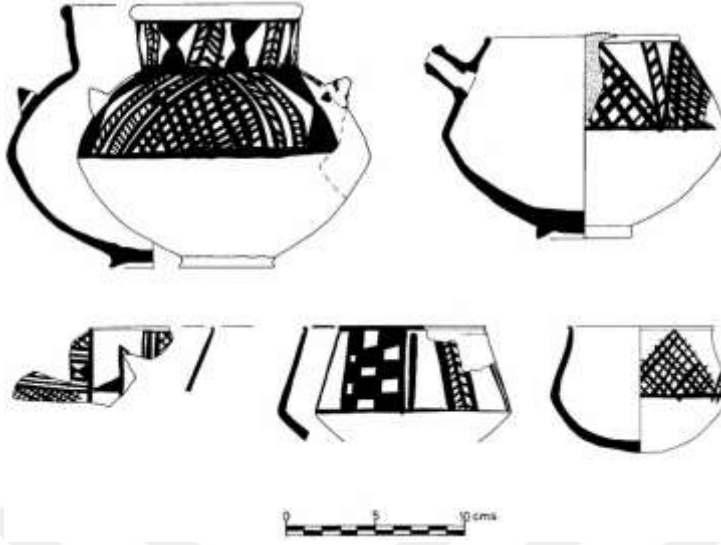
EKLER

Ek 1: Şekiller

Şekil 1: Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Mezopotamya’da Ninive V ya da Ninive V Benzeri Seramiğin Görüldüğü Bazı Önemli Yerleşimler

Şekil 2: Tell Mohammed Arab Yerleşimi Geç Uruk Boyahıları.

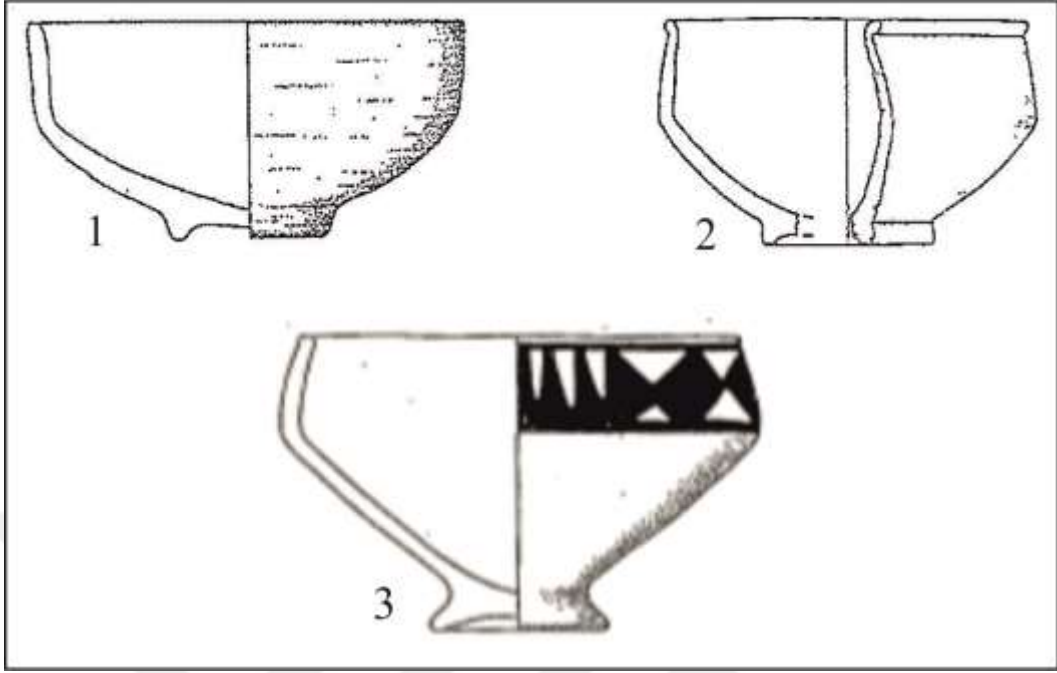

Kaynak: Roaf ve Killick, s. 208, Fig. 2.

Şekil 3: Kronolojik Tablo

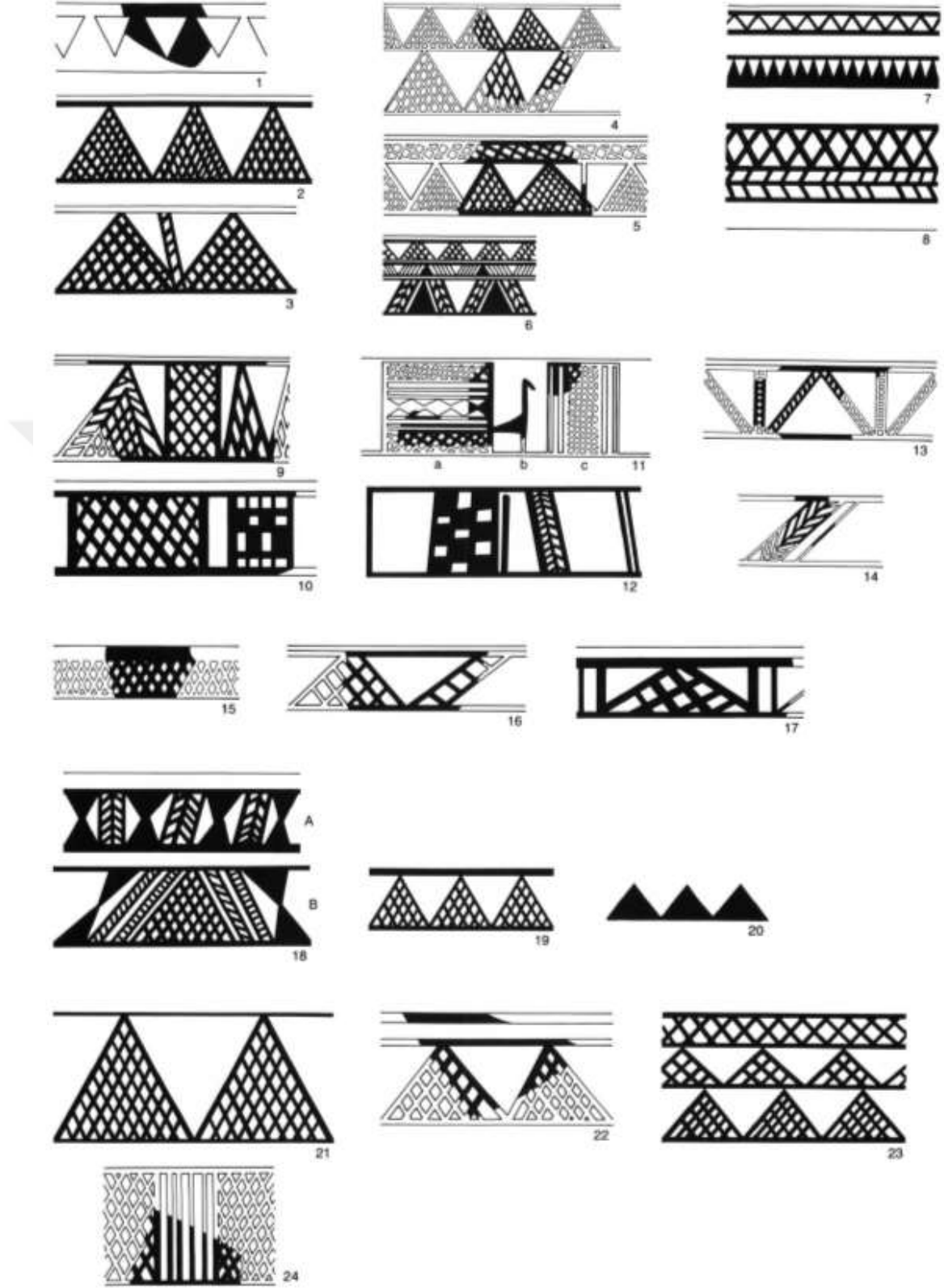
Kronolojik Tablo				
	Tarsus	Suriye Ceziresi	Güney Mezopotamya	Seramik Stilleri
3200		Geç Uruk	Geç Uruk	Geç Uruk
3100	Erken Tunç Çağı IA			
	Erken Tunç Çağı IB			Terminal Uruk
3000		Erken Cezire II	Jemdet Nasr	Gıçık Evresi
2900			Er Hanedanlar I	Ara Evre
		Erken Cezire I		Boya ve Erken Çizi Evresi
2800				Çizi ve Oyma Evresi
2700			Er Hanedanlar II	
2600	Erken Tunç Çağı II	Erken Cezire II		Geç Oyma Evresi
			Er Hanedanlar IIIa	
2500		Erken Cezire III		Post-Ninive V

Şekil 4: Geç Uruk Halka Kaideli Kaplar (1-2) ve Geçiş Evresi Alçak Ayaklı Kap (3).

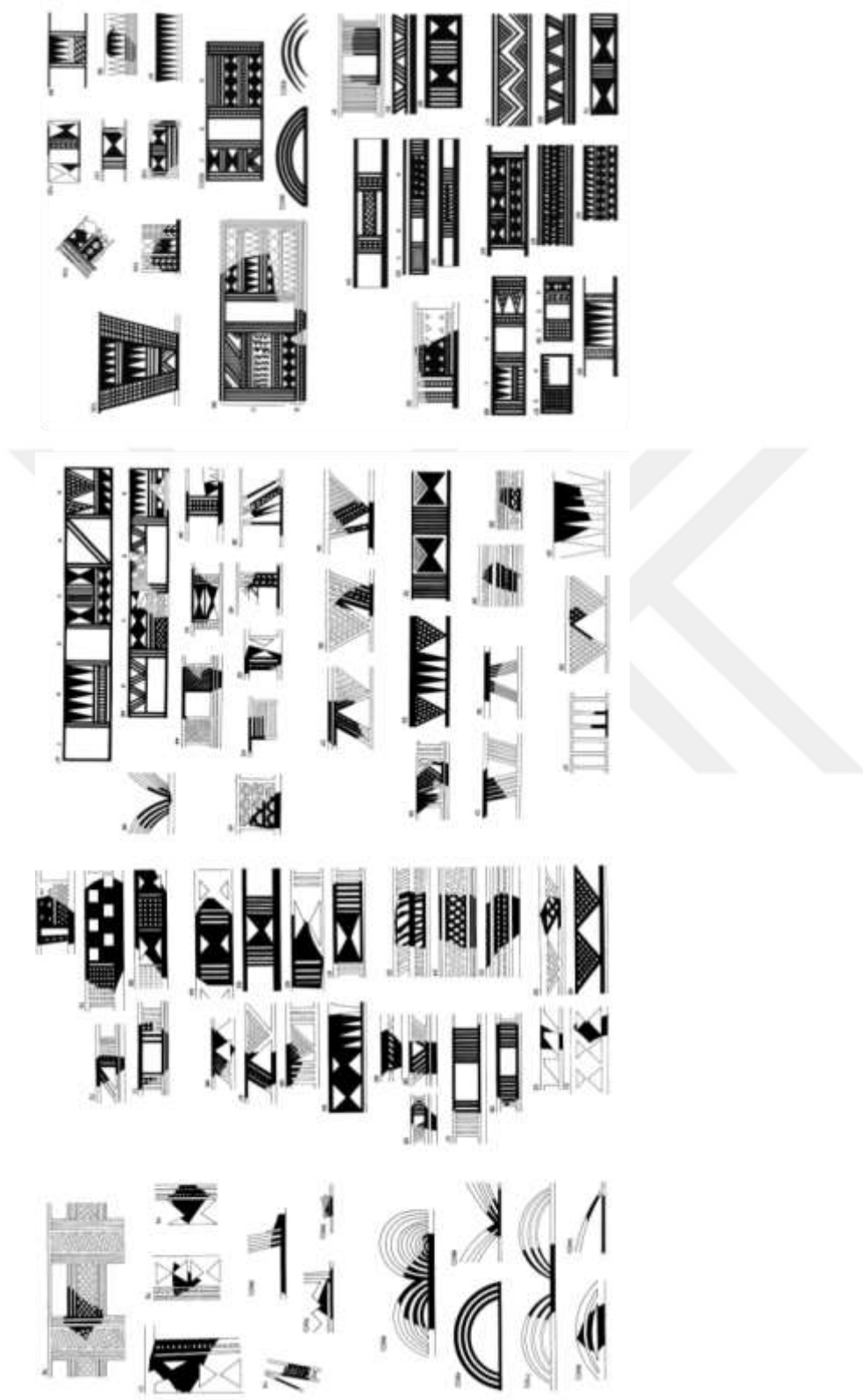
Kaynak: Rova, Karrana, ss. 18-19, Fig. 3:3-4, Fig. 4:5.

Şekil 5: Geç Uruk Boya Bezemeleri.

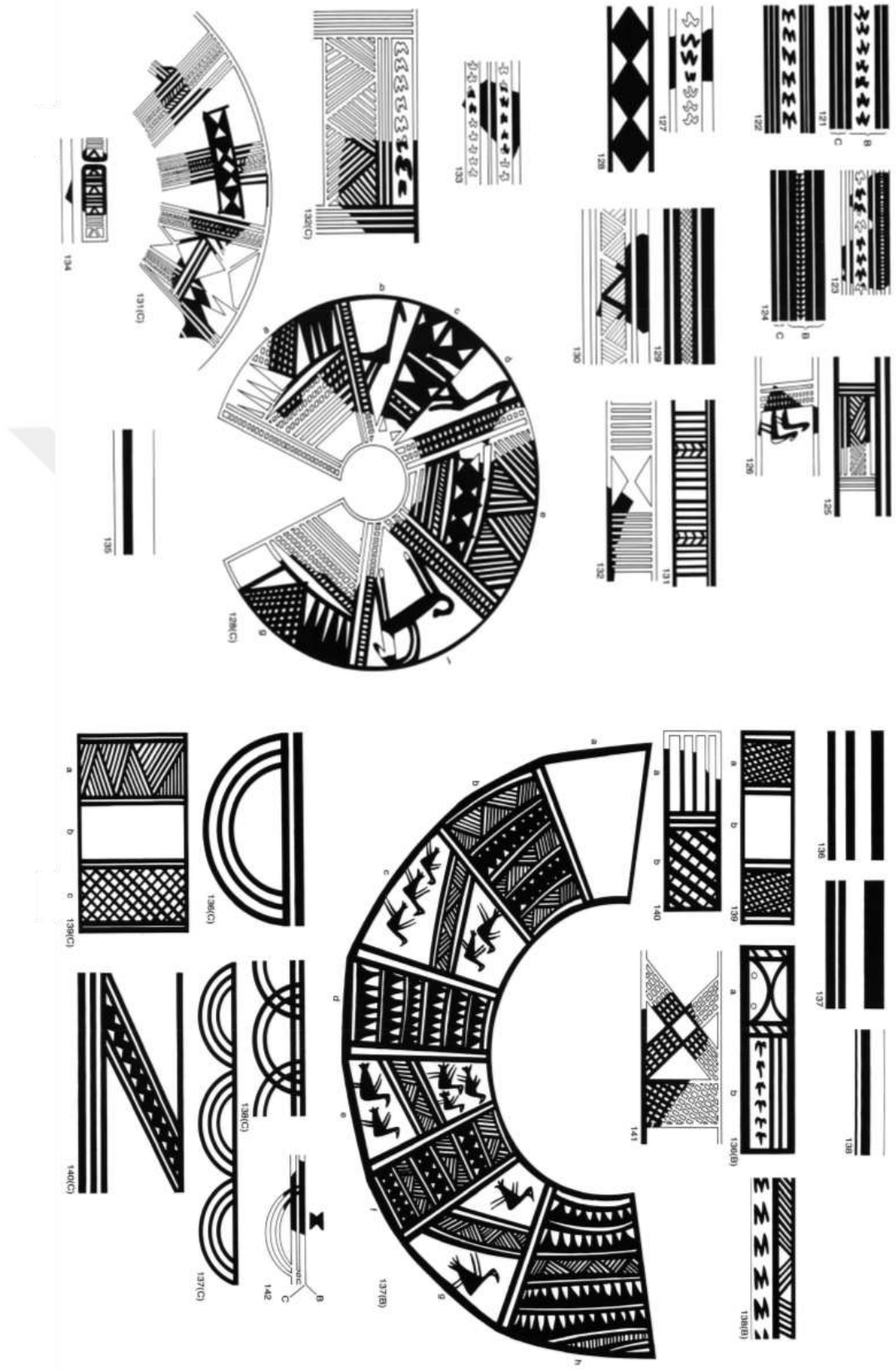
Kaynak: Numoto, Design, s. 90, Fig. 2.

Şekil 6: Ninive V Geçiş Evresi Boya Bezemeleri.

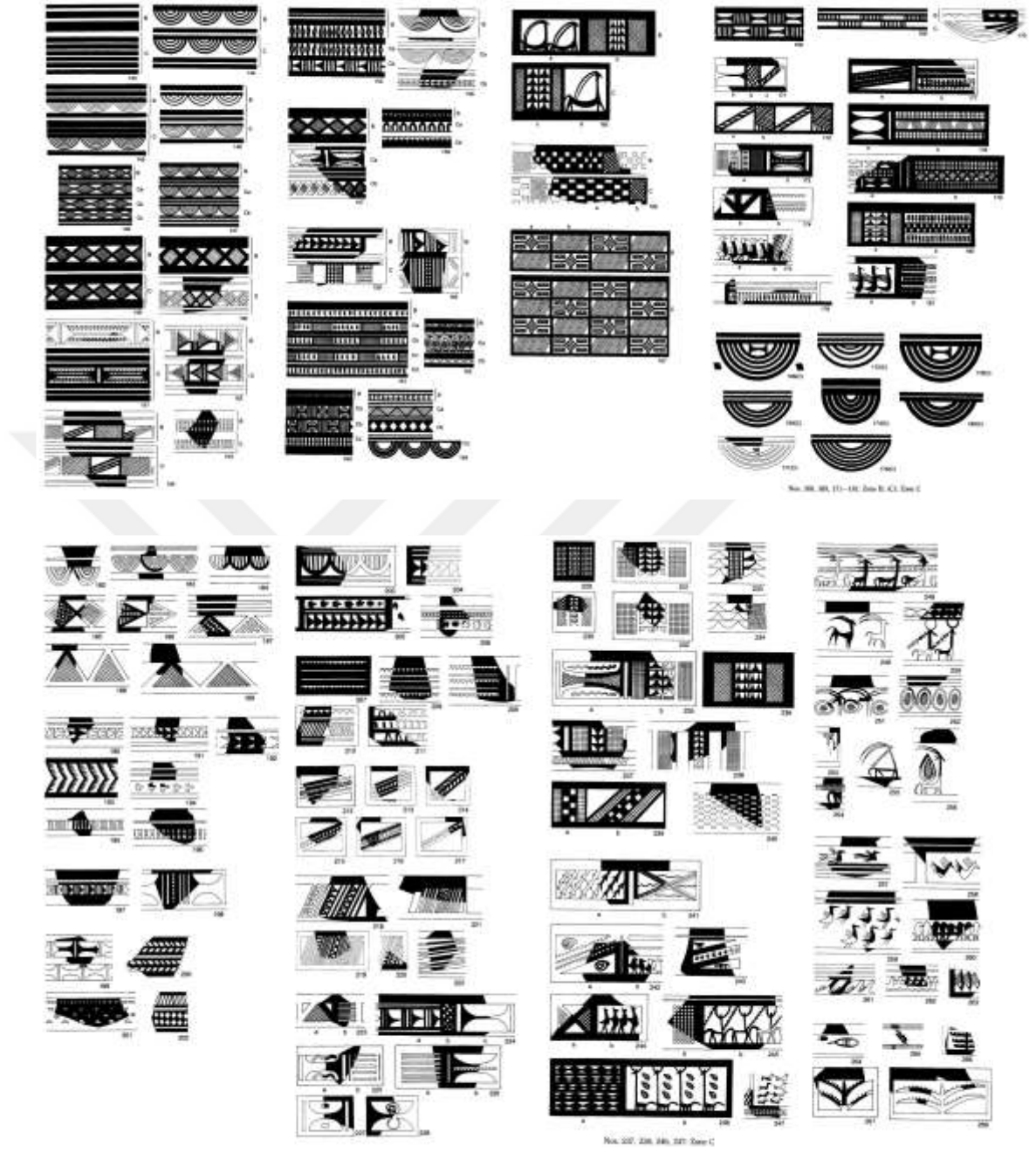
Kaynak: Numoto, Design, ss. 95, 101, Fig. 4-5.

Şekil 7: Ninive V Ara Evre Boya Bezemeleri

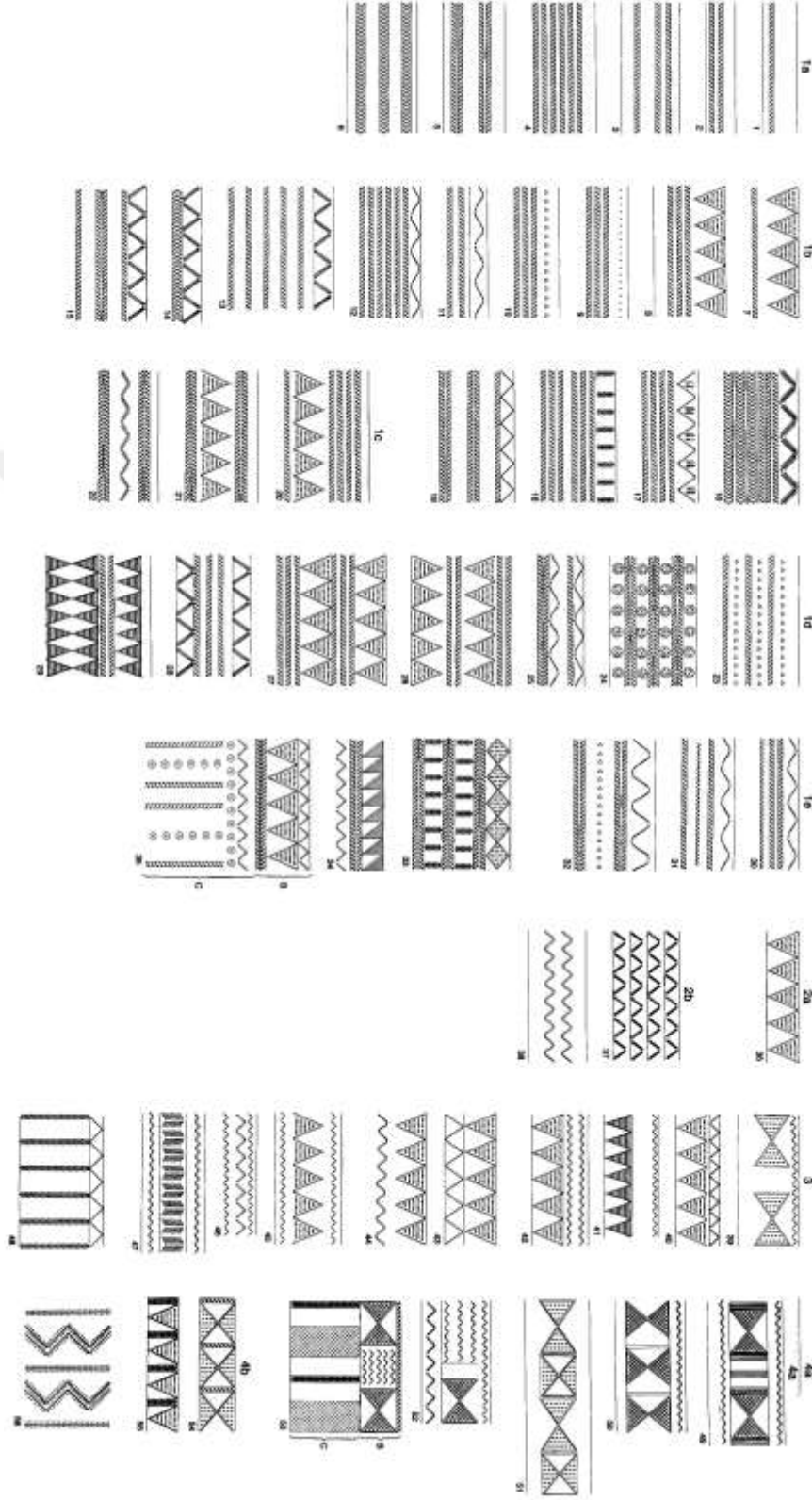
Kaynak: Numoto, Design, ss. 110, 114, Fig. 9, 11.

Şekil 8: Ninive V Boya ve Erken Çizi Bezeme Evresi Boya Bezemeleri

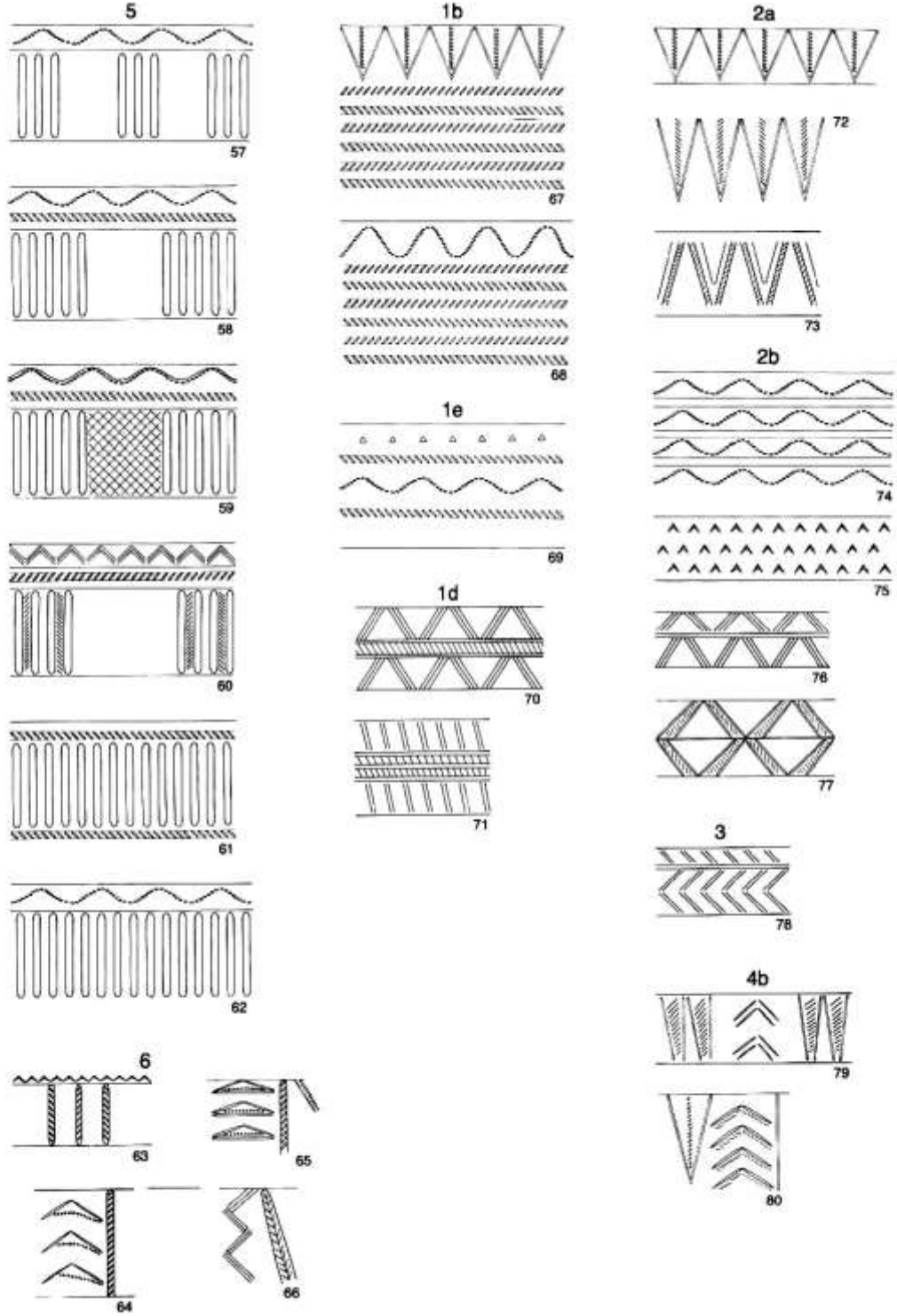
Kaynak: Numoto, Design, ss. 117, 121, Fig. 13-14.

Şekil 9: Ninive V Boya ve Erken Çizi Bezeme Evresi Çizi Bezemeleri

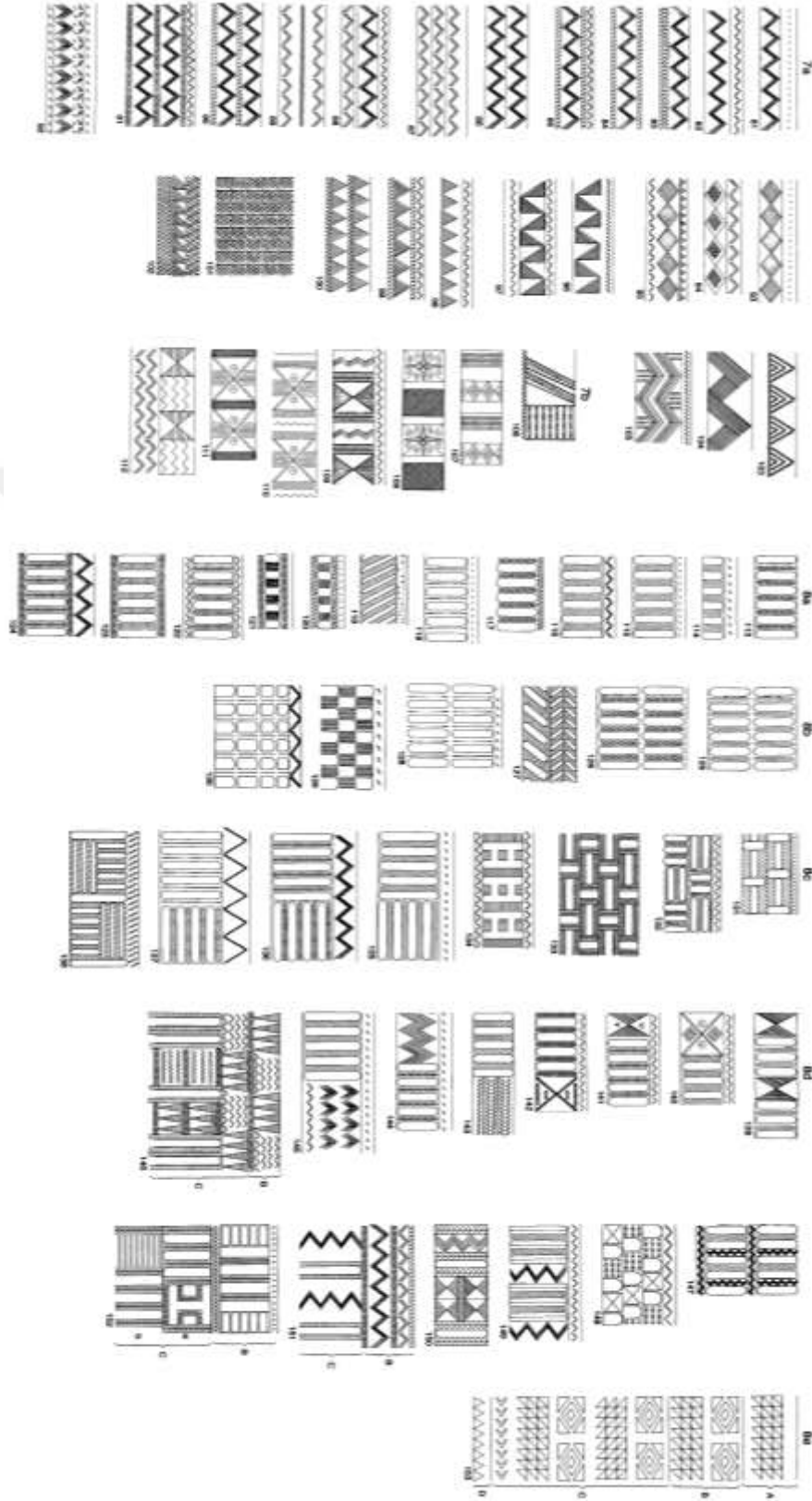
Kaynak: Numoto, İnex, s. 75, Fig. 1

Şekil 10: Ninive V Erken Oyma Bezeme Evresi Bezemeleri

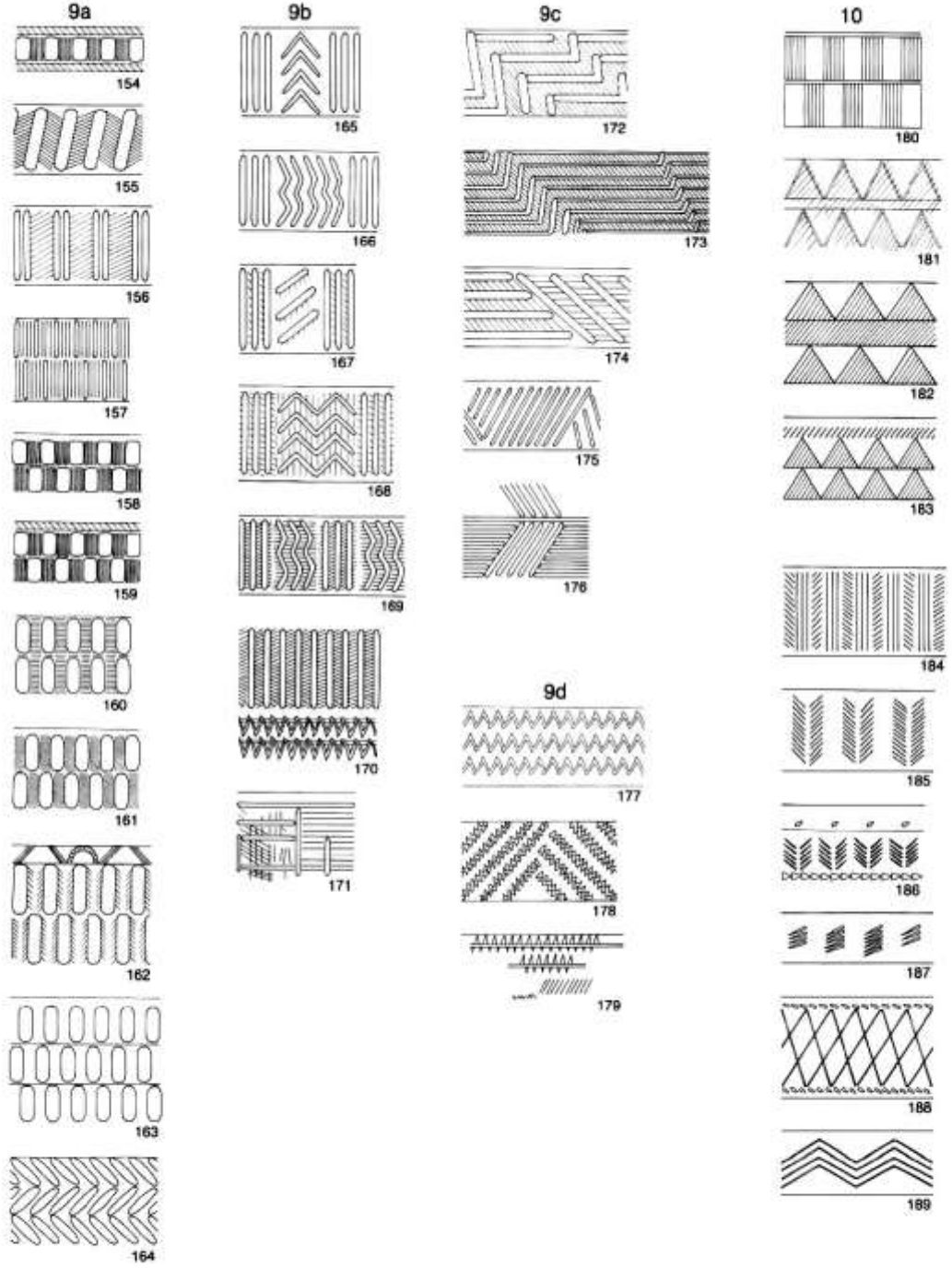
Kaynak: Numoto, İnex, s. 78, Fig. 2.

Şekil 11: Ninive V Çizi ve Oyma Bezeme Evresi Bezemeleri

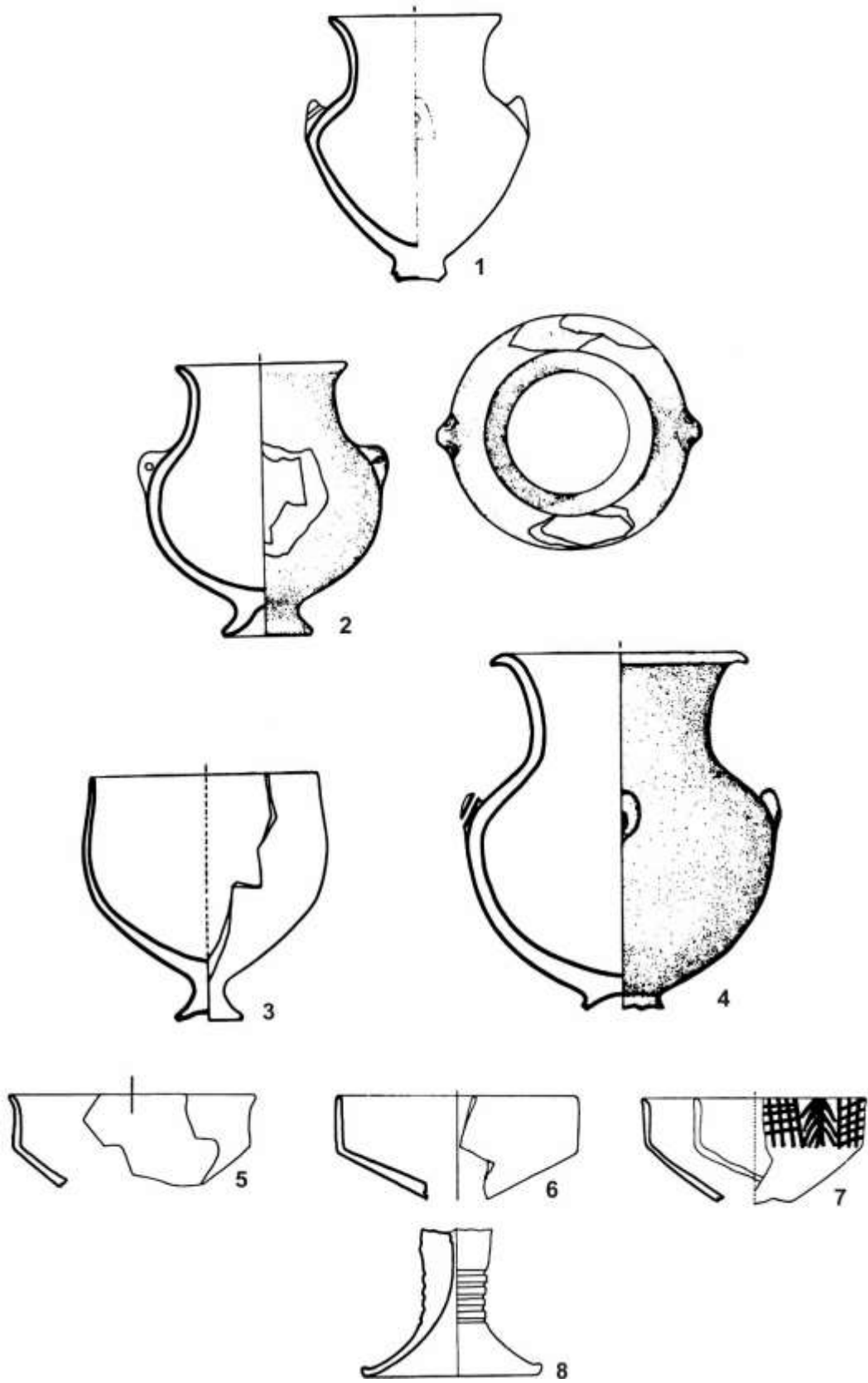
Kaynak: Numoto, İnex, s. 81, Fig. 3.

Şekil 12: Ninive V Çizi ve Oyma Bezeme Evresi Bezemeleri

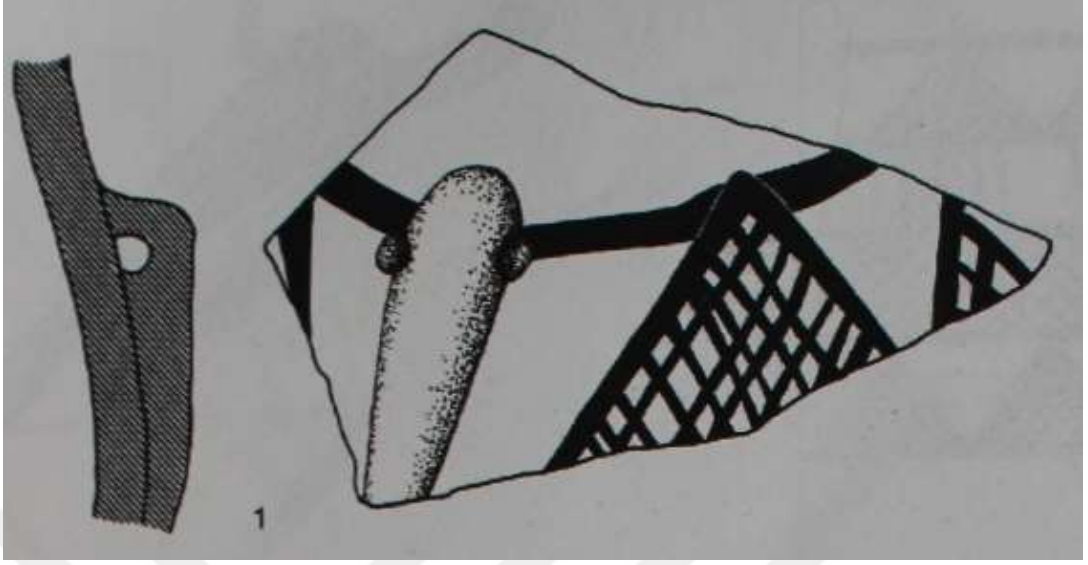
Kaynak: Numoto, İnex, s. 85, Fig. 4.

Şekil 13: Arslantepe Ninive V Benzeri Seramikler

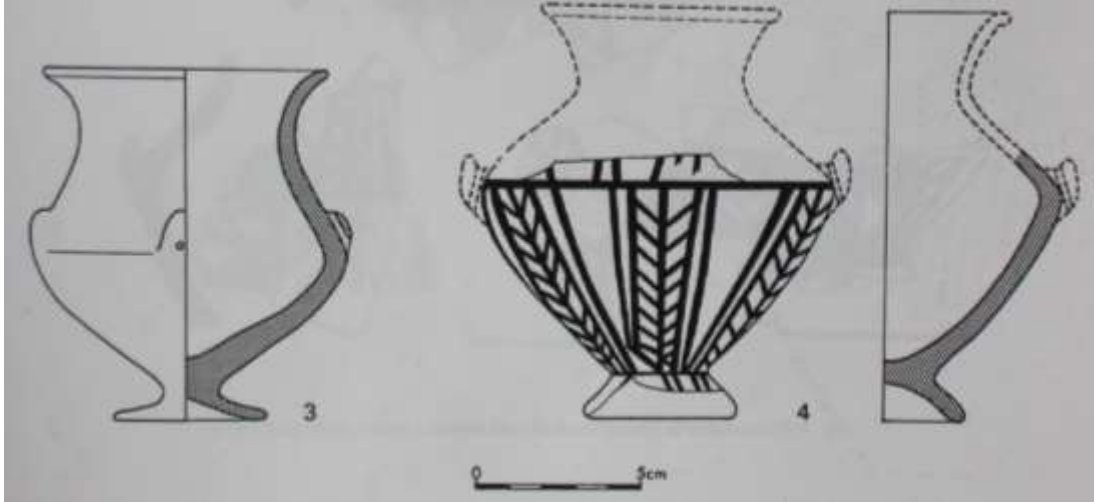
Kaynak: Palmieri, ss. 115-116, Fig. 8-9.

Şekil 14: Hassek Höyük Geç Kalkolitik Boyalı

Kaynak: Behm-Blancke, Contacts, s. 488, Fig. 4.

Şekil 15: Hassek Höyük, Ninive V Benzeri Seramikler

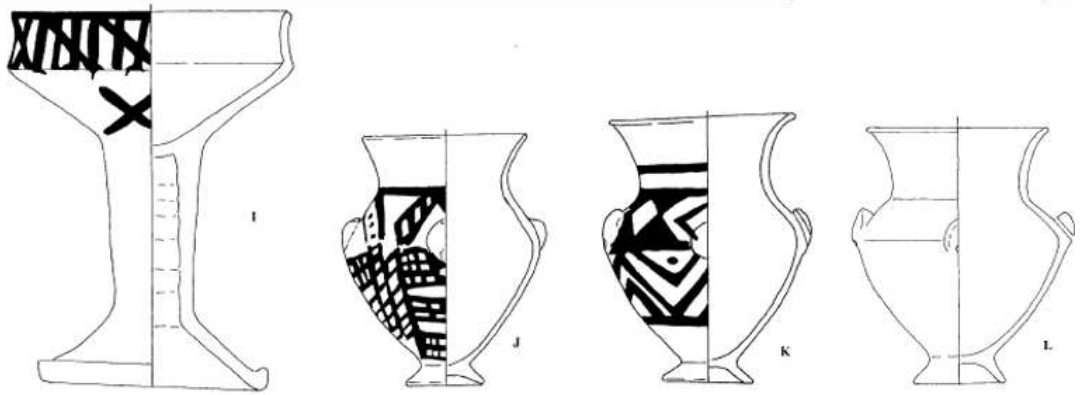
Kaynak: Behm-Blancke, Contacts, s. 487, Fig. 3.

Şekil 16: Birecik Mezarlığı, Sanduka Mezarlar

Kaynak: Sertok ve Ergeç, Birecik, , Contacts, s. 100, Fig. 3-4.

Şekil 17: Birecik Mezarlığı, Ninive V Benzeri Seramikler

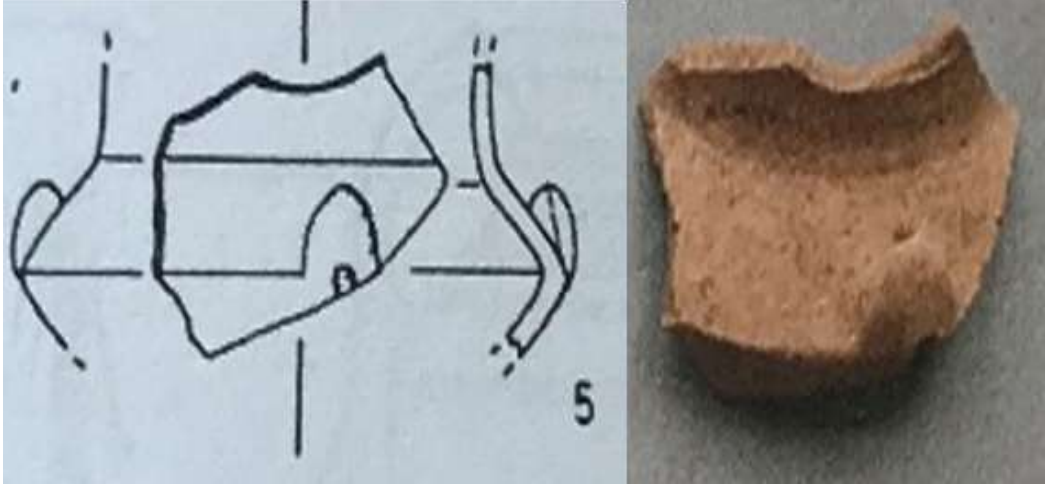
Kaynak: Sertok ve Ergeç, Birecik, , Contacts, s. 103, Fig. 7.

Şekil 18: Akarçay Höyük, Ninive V Benzeri Boyalı Seramik

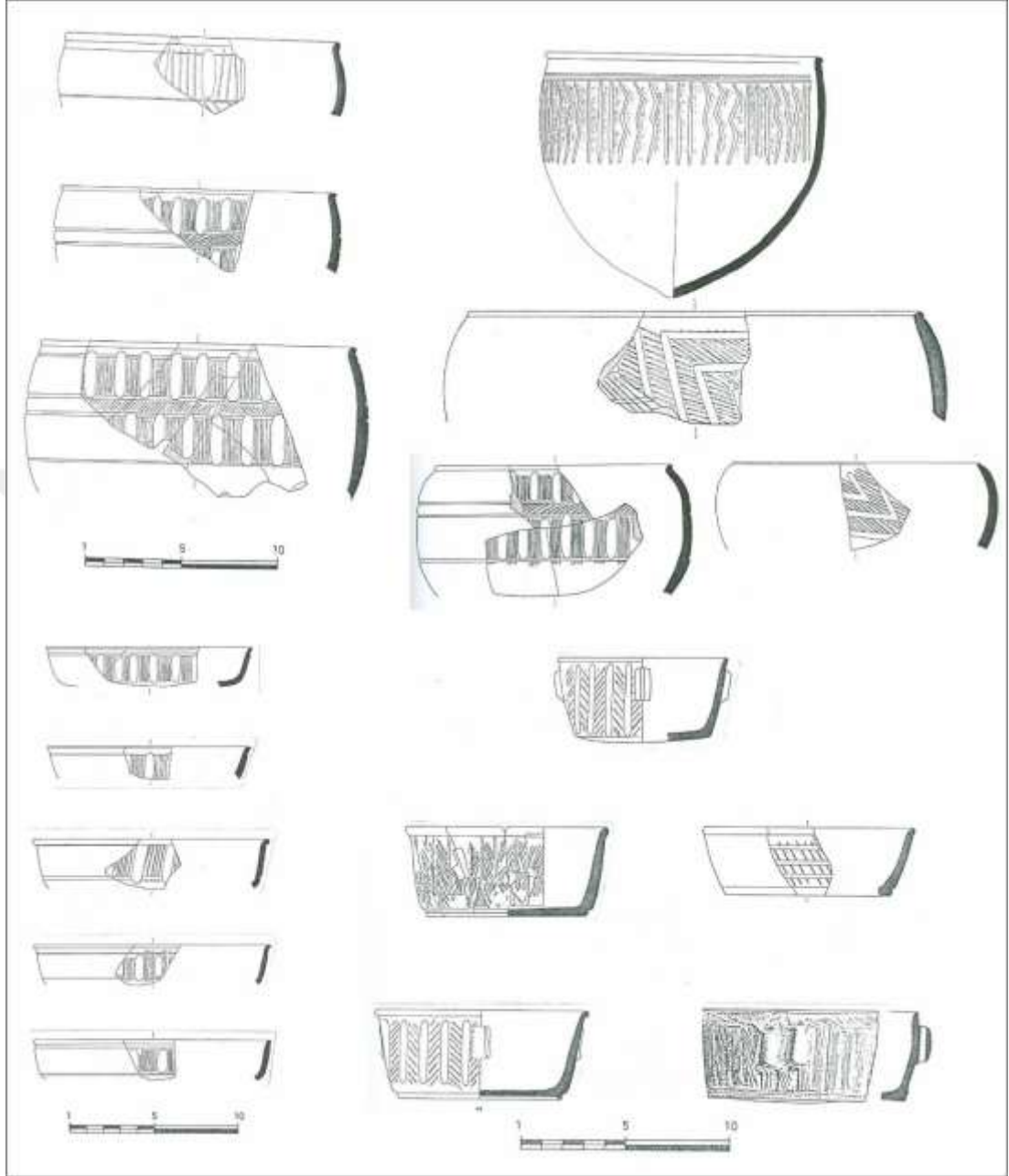
Kaynak: Deveci ve Ensert, 2002Akarçay, s. 196, şekil:16.

Şekil 19: Akarçay Höyük, Ninive V Benzeri Bezemesiz Seramik

Kaynak: Deveci ve Ensert, 2002Akarçay, s. 19.5, şekil:3:5, şekil:17.

Şekil 20: Girnavaz Höyük, Ninive V Seramikleri

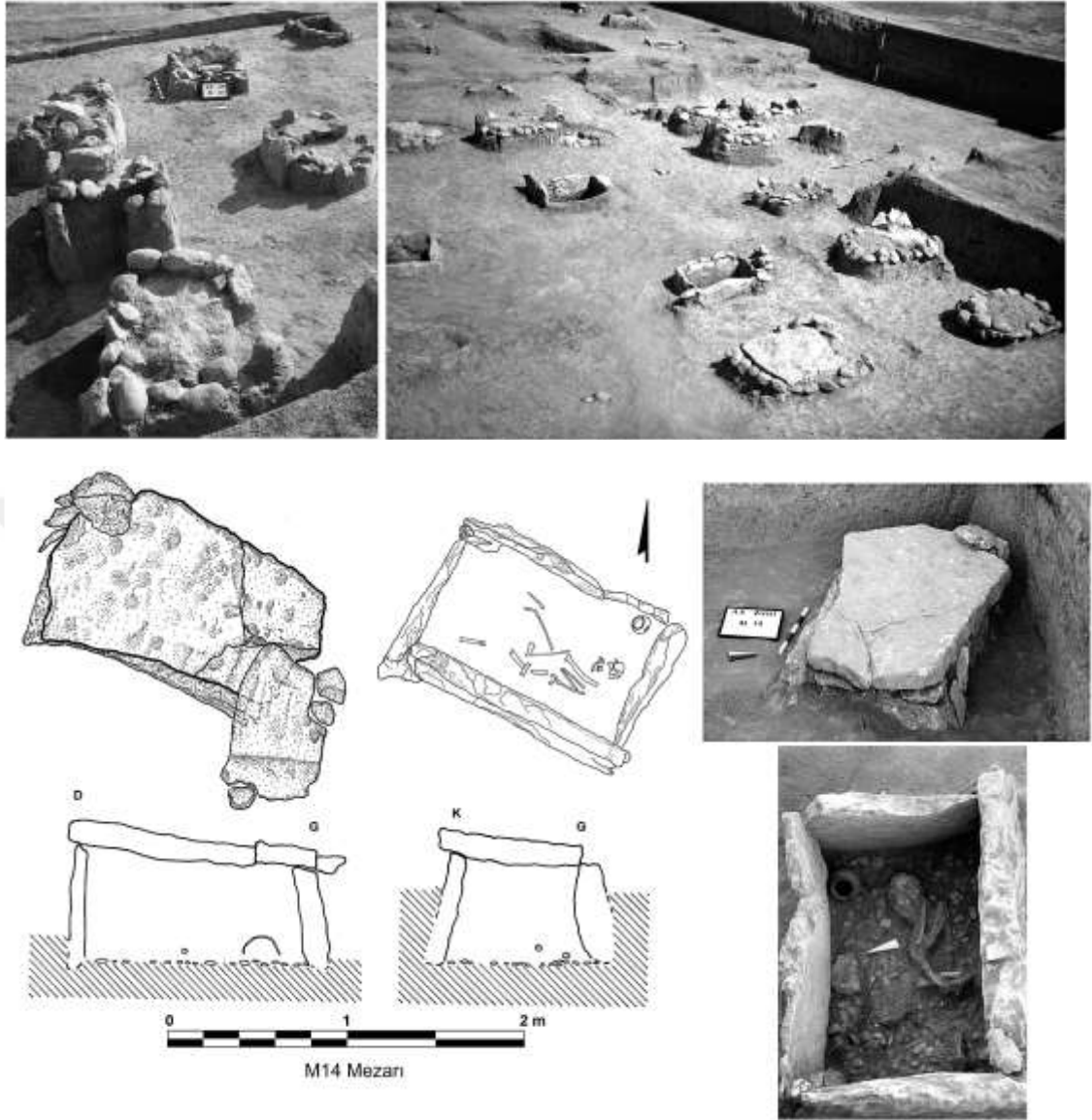
Kaynak: Uysal, Girnavaz, Levha 1, 11, 30 45, 47-48.

Şekil 21: Müslümanantepe Proto-Ninive V Olarak Adlandırılan Seramikler

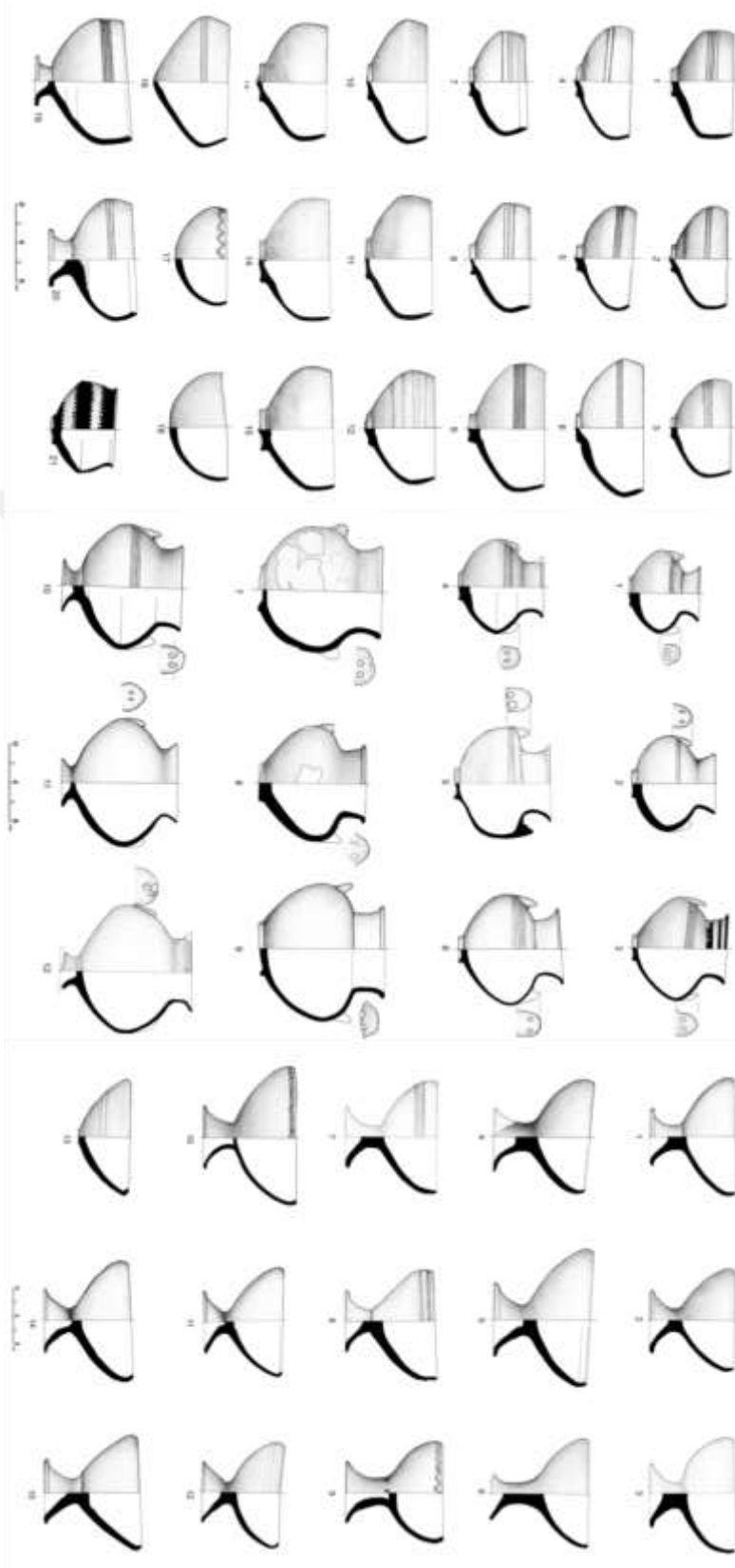
Kaynak: Ay, 2001 Müslümanantepe, s. 381, Şekil 6-7.

Şekil 22: Aşağı Salat Mezarları

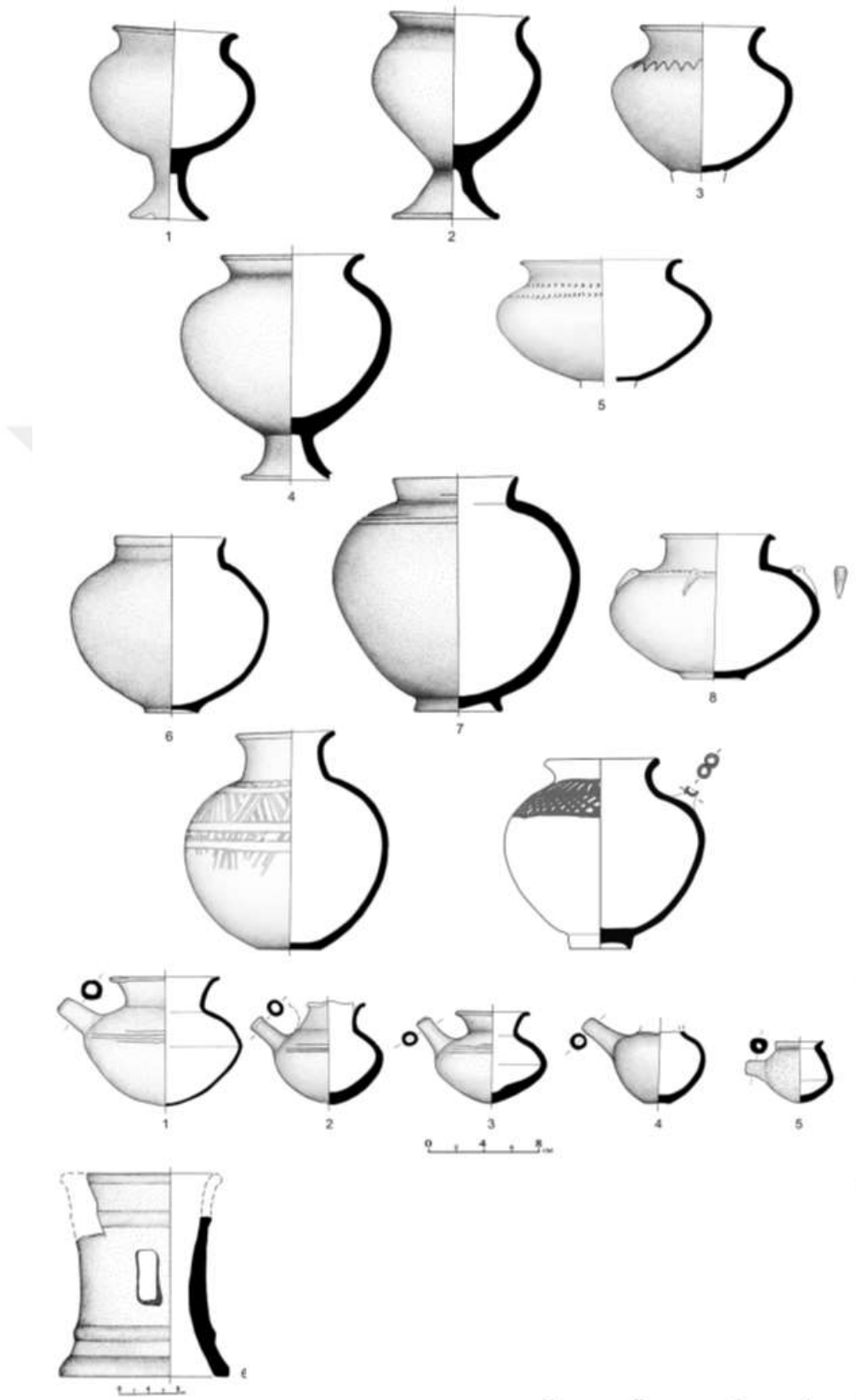
Kaynak: Akçay, Transitional, ss. 81-82, Fig. 3, 6.

Şekil 23: Aşağı Salat Seramikleri (Kaseler, İp Delikli Kaplar, Ayaklı Kaplar)

Kaynak: Akçay, Transitional, ss. 85-87, Fig. 11-13.

Şekil 24: Aşağı Salat Seramikleri (Ayaklı Çömlekler, Akıtacaklı Kaplar, Ayak)

Kaynak: Akçay, Transitional, ss. 88-89, Fig. 14-15.

Şekil 25: Salattepe Çizi-Oyma Bezemeli Nineve V Seramiği

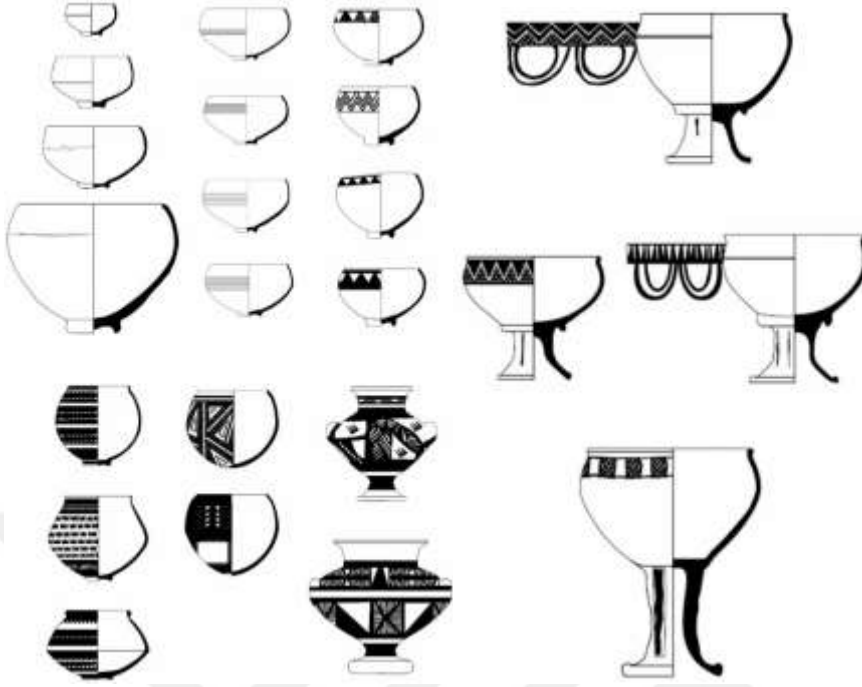

Kaynak: Akçay, Transitional, ss. 88-89, Fig. 14-15.

Şekil 26: Başur Höyük Mezarları

Şekil 27: Başur Höyük Ninive V Seramikleri

Kaynak: Batıhan, Lev. 5-8, 10-11, 15.

Şekil 28: Başur Höyük Ninive V Seramikleri

Şekil 29: Başur Höyük Çift Akıtacaklı Kap Ve Birleşik Kap

Kaynak: Çizimler için; Batıhan, Lev. 12.

Şekil 30: Tatıka Mezarları

Kaynak: Düler, s. 17, Foto 7.

Şekil 31: Tatıka Ninive V seramikleri

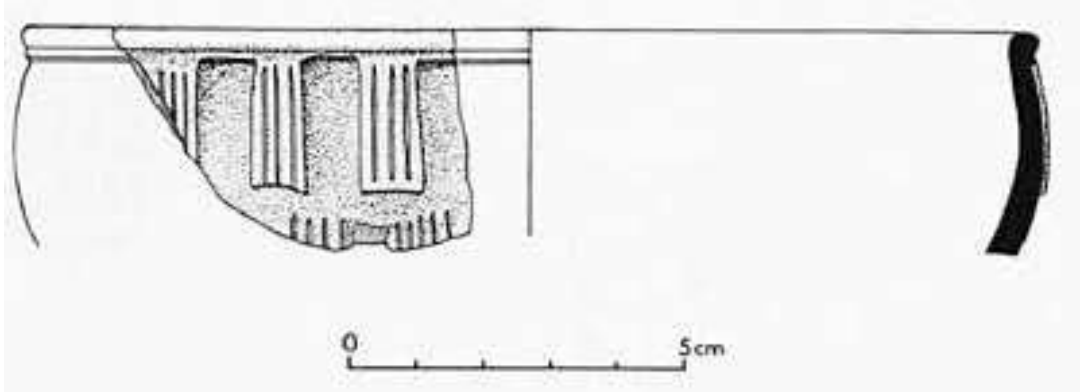
Kaynak: Ökse ve diğerleri, Iısu, s. 135, Resim 6.

Şekil 32: Tatka Ninive V Seramikleri

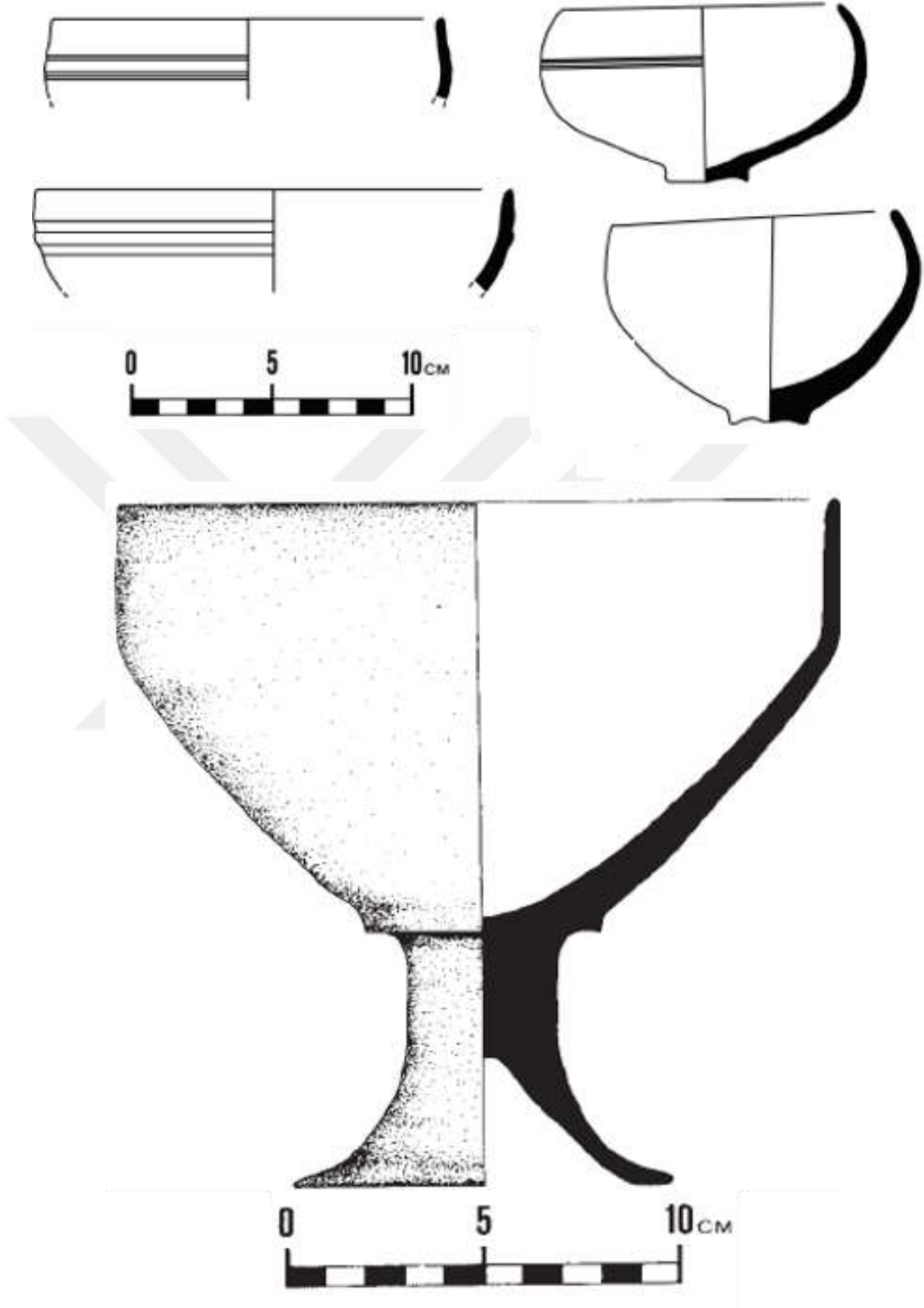
Kaynak: Düler, s. 20, Foto 10.

Şekil 33: Giricano Çizi-Oyma Bezemeli Nineve V Seramiği

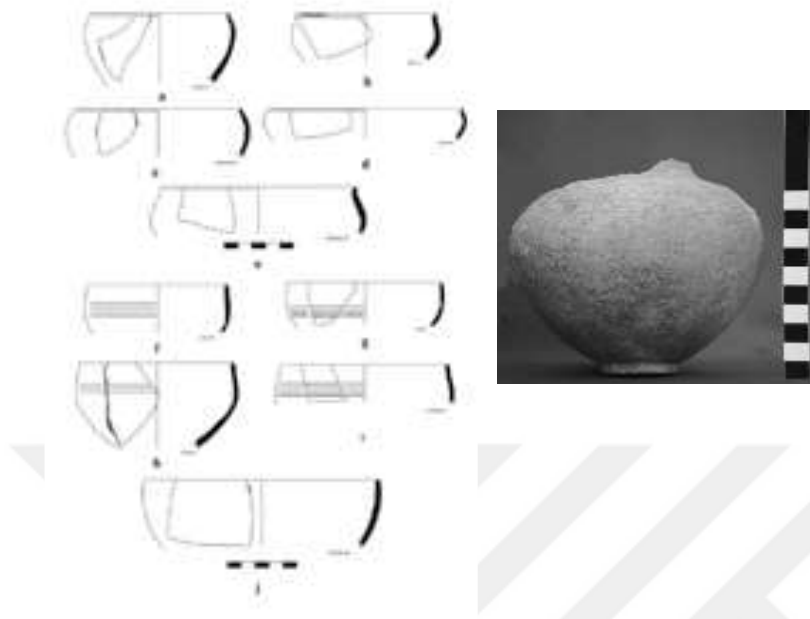
Kaynak: Schachner ve diğerleri, s. 49, Abb. 39.

Şekil 34: Kenan Tepe Nineve V Benzeri Seramikler

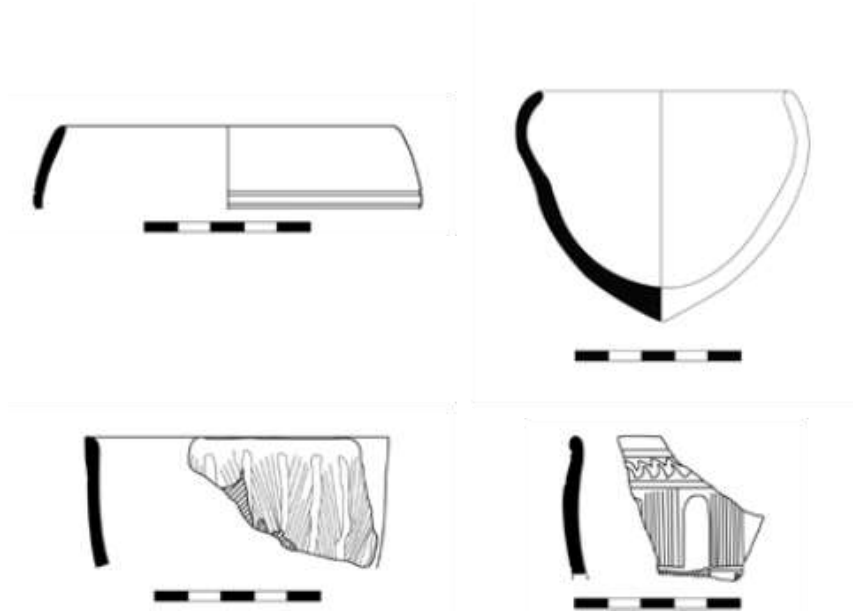
Kaynak: Parker ve diğerleri, 2005Kenantepe, ss. 111, 114, fig. 11:E,G, fig. 12:G-H; Parker ve diğerleri, 2001Kenantepe, s. 174, Figure 17:Y.

Şekil 35: Kuriki Höyük Nineve V Benzeri Seramikler

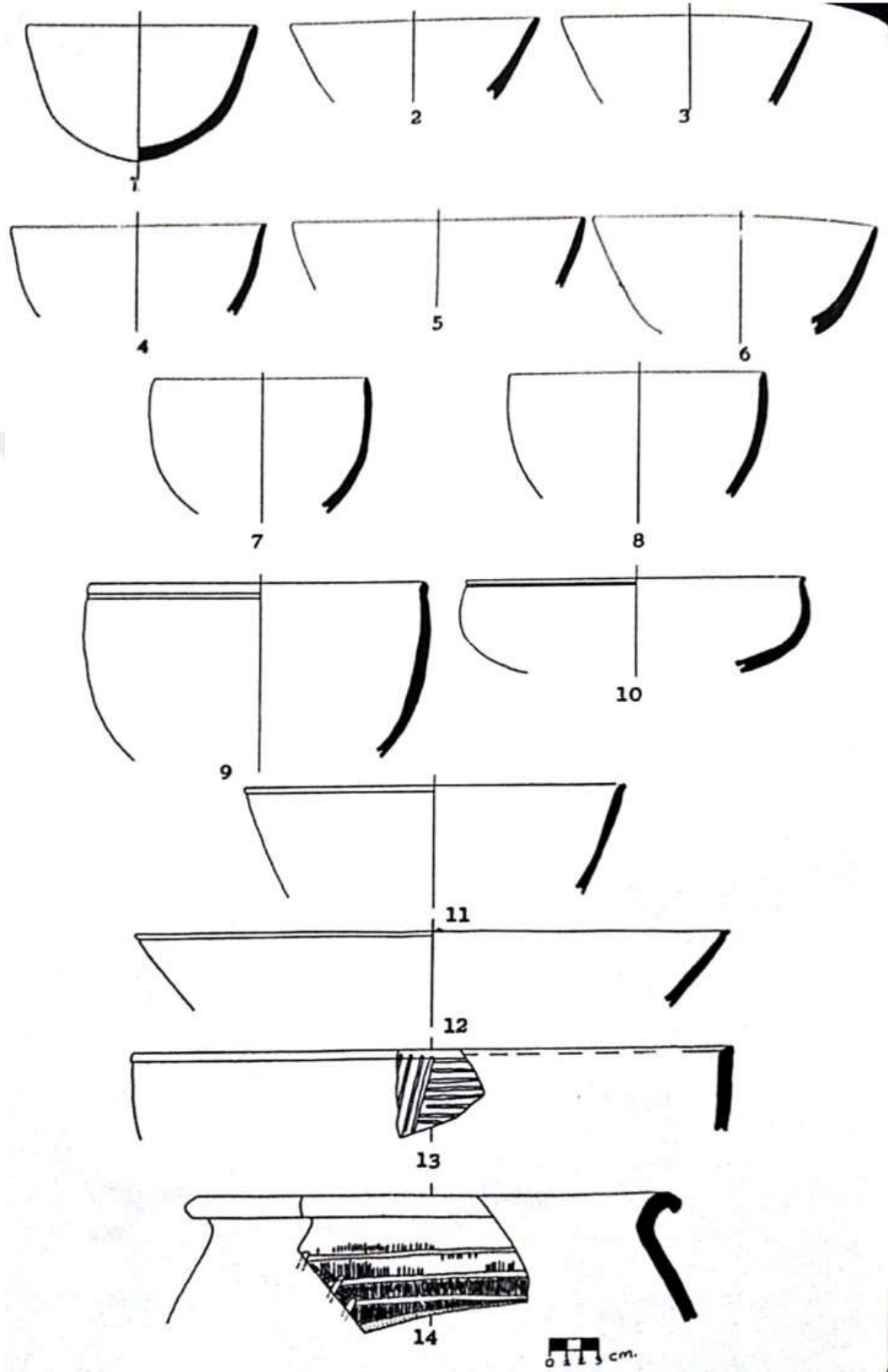
Kaynak: Genç ve diğerleri, 2013Kuriki, s. 469, Çizim 3; Genç, 2014Kuriki, s. 179, Resim 4.

Şekil 36: Hirbemerdon Tepe, Nineve V Seramikleri

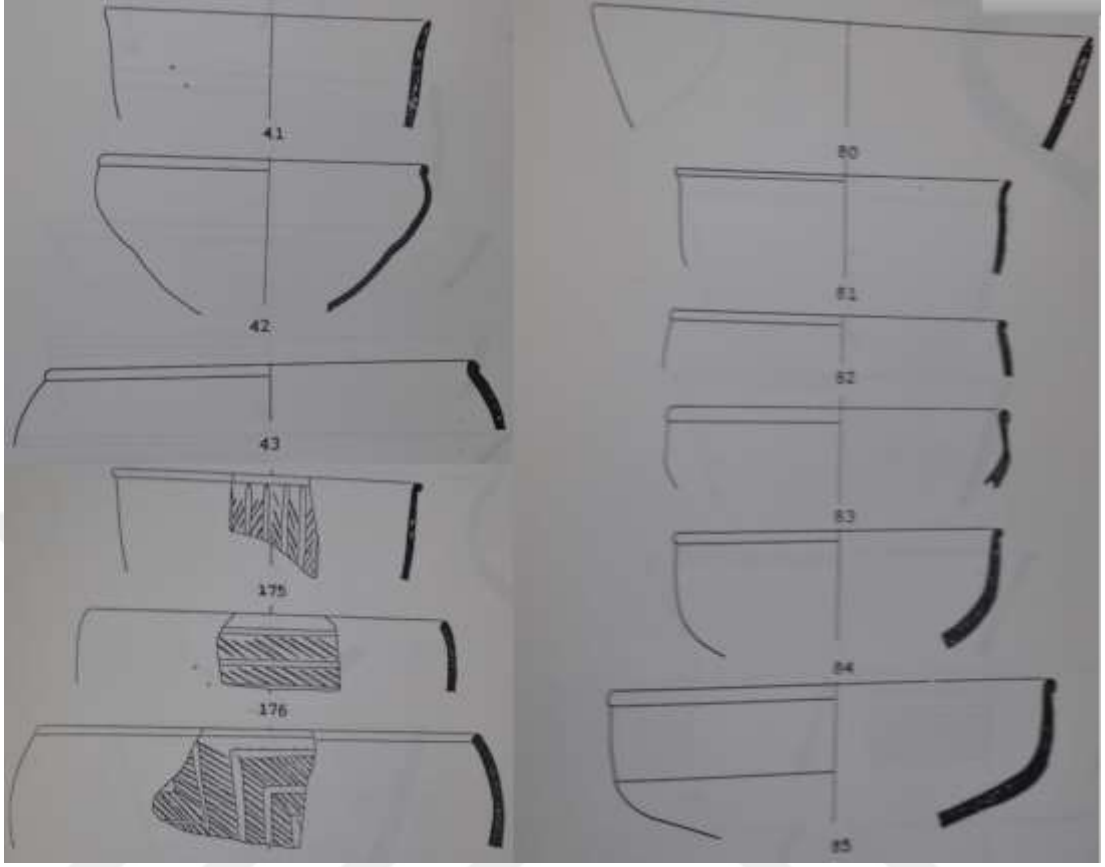
Kaynak: Laneri, Hirbemerdonfinal, s. 250, Pl. IX:10, s. 259, Pl. XIII:17, s. 262, Pl. XVI:39-40.

Şekil 37: Girharrin Ninive V Seramikleri

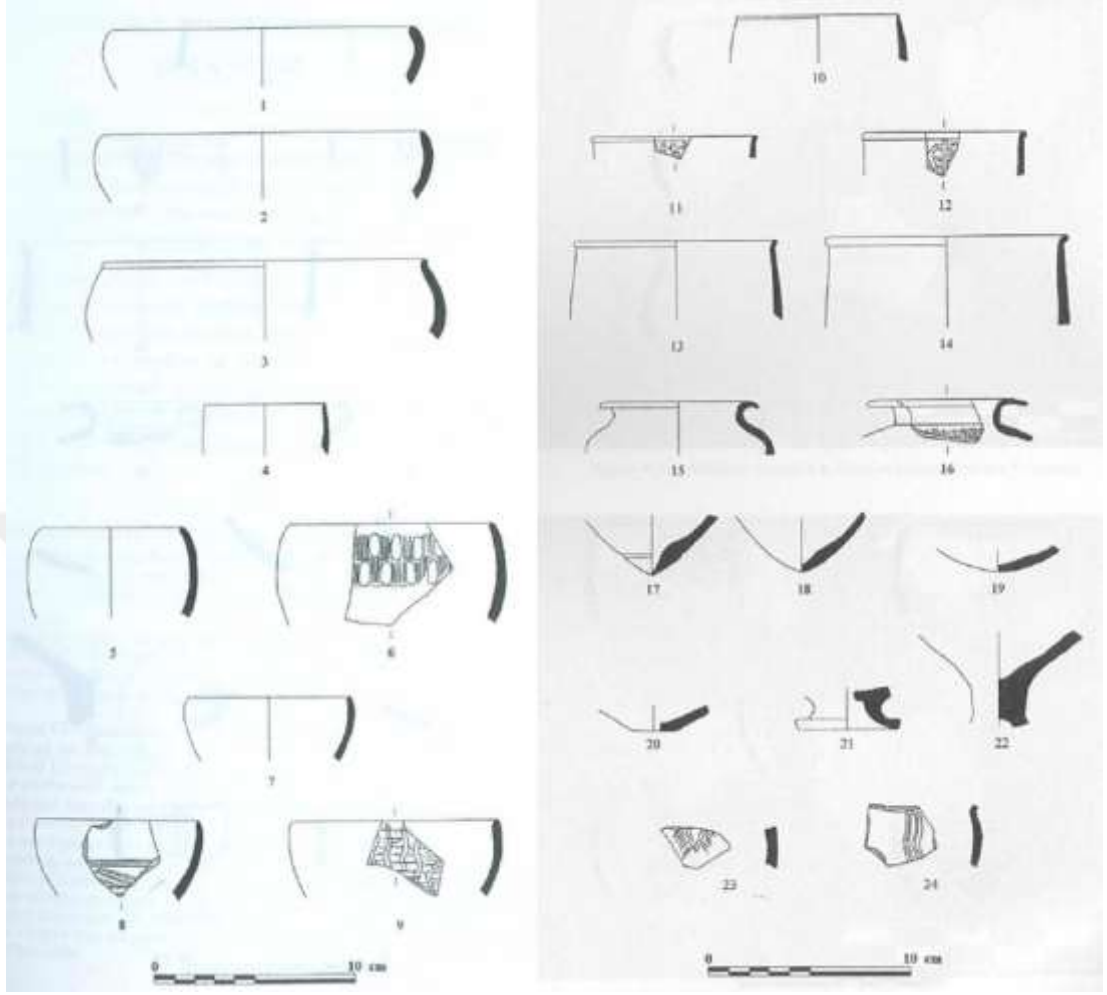
Kaynak: Ay, Girharrin, s. 32, Şekil 4

Şekil 38: Gire Koriye ve Tell Ermen Ninive V Seramikleri

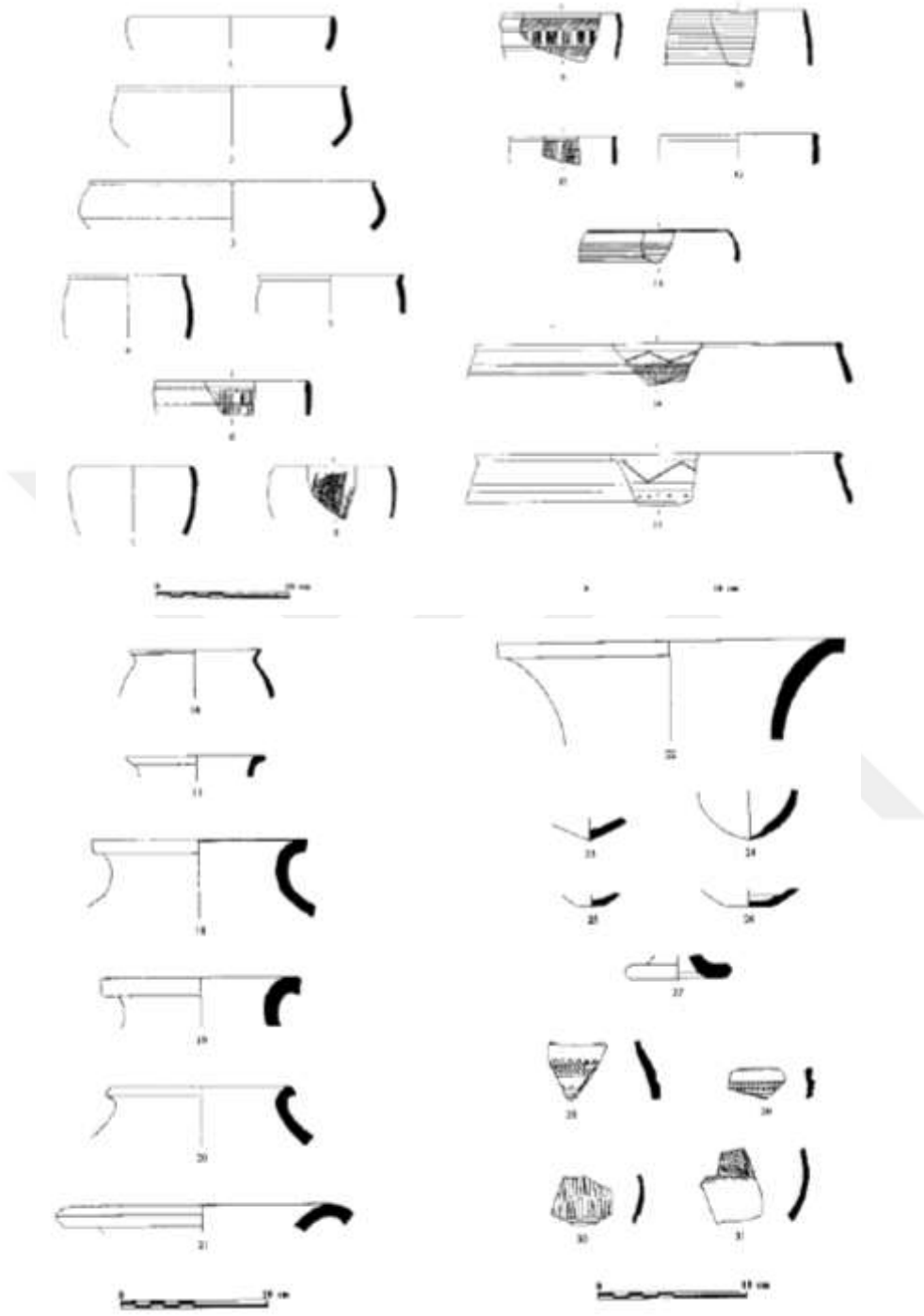
Kaynak: Ay, Zergan, Levha VII:41-43, LevhaXII:80-85, Levha XXV:175-177.

Şekil 39: Tell Minar ve Giremira Ninive V Seramikleri

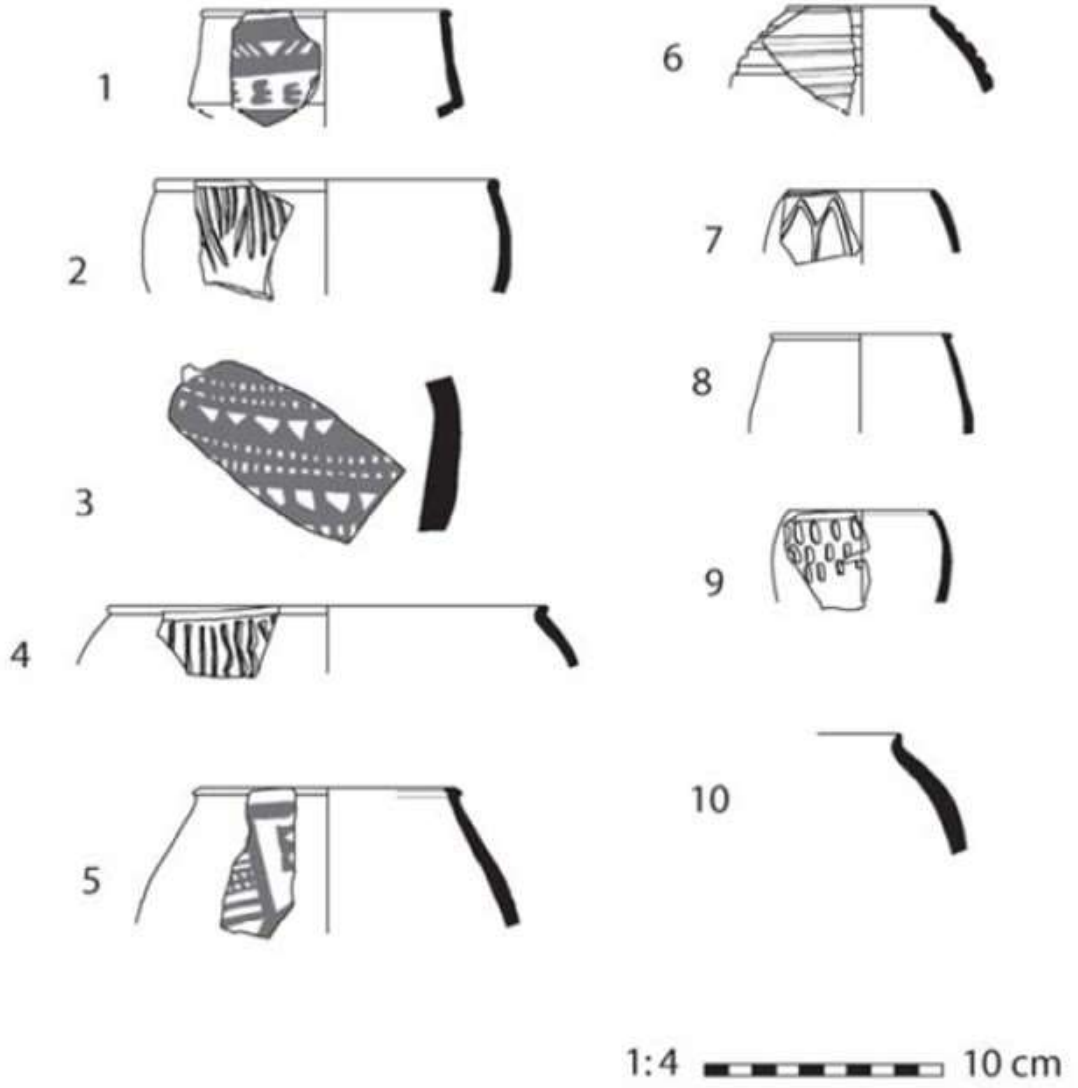
Kaynak: Uysal, Minar, Levha 1-2.

Şekil 40: Tell Minar ve Giremira Ninive V Seramikleri

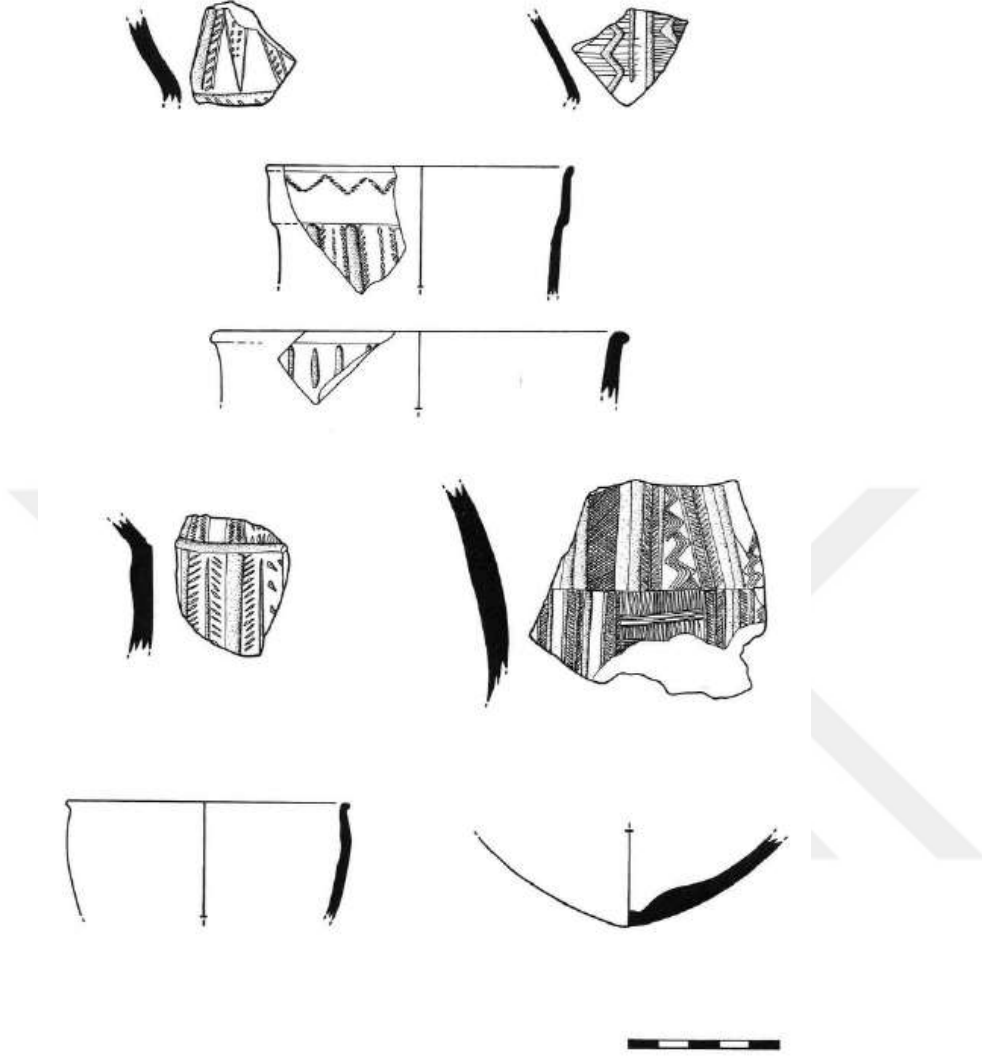
Kaynak: Uysal, Kertvin, s. 757-758, Lev. 1-4.

Şekil 41: Rubaikale (1-9) ve Basorin (10) Ninive V Seramikleri

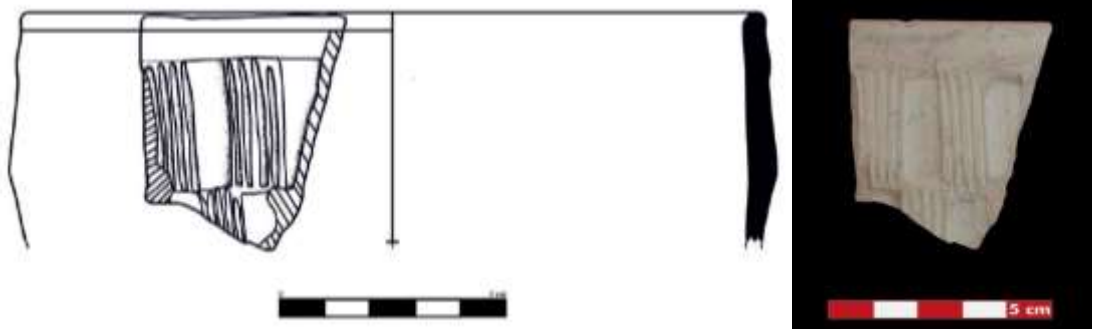
Kaynak: Algaze ve diğerleri, 2012Tigris, s. 97, Fig. 20

Şekil 42: Cizre-Silopi Yüzey Araştırması, Ninive V Seramiği Buluntuları

Kaynak: Kozbe, Silopi, s. 336, fig.6.

Şekil 42: Sultantepe Çizi-Oyma Bezemeli Ninive V Seramiği

Kaynak: Güngör, s. 66, Res. 10, Lev. 1:7.